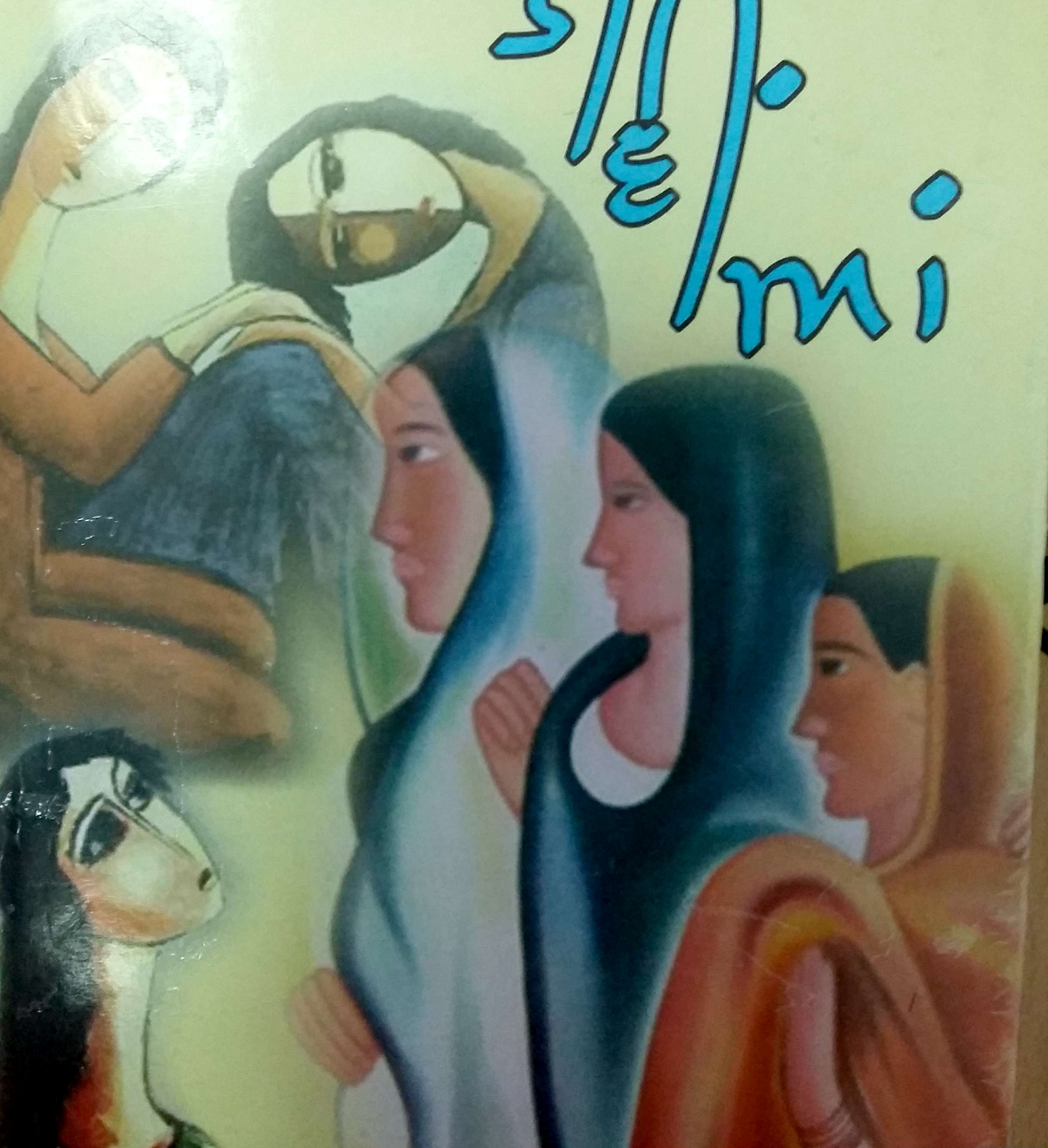
ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ ਸਤੌਜ

ਤੀਵੀਂਆਂ

Scanned by CamScanner

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ

1. 'ਤੇਰਾ ਪਿੰਡ' (ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ 2008)
2. 'ਭਾਗੂ' (ਨਾਵਲ 2009 ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ) (2010 ਦੂਜੀ ਵਾਰ)

Scanned by CamScanner

ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਯੁਵਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ
ਪਹਿਲਾ ਨਾਵਲ

ਤੀਵੀਂਆਂ

ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ ਸਤੌਜ

ਸੰਗਮ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼, ਸਮਾਣਾ

TEEVIAN

novel

by

Pargat Singh Satauj

ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ ਸਤੌਜ
ਪਿੰਡ ਸਤੌਜ, ਡਾਕ ਧਰਮਗੜ੍ਹ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ-148028
95922-74200, 94172-41787
pargatsinghsatauj@gmail.com

ISBN 978-93-81316-99-3

© ਸਭ ਹੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ
2013

Price Rs.150/-

Published by
Sangam Publications
Sekhon Colony, near bus stand
Samana-147101, Distt. Patiala (Pb.)
Ph. 01764-223047,222347
Mob. 99151-03490, 98152-43917

Printed at: Aarna Printing Solutions, Patiala
Ph. 99148-40666

All rights reserved

This book is sold subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior written consent in any form of binding or cover other than that in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form or by any means(electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise), without the prior written permission of both the copyright owner and the above-mentioned publisher of this book.

Scanned by CamScanner

ਸਮਰਪਿਤ

ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ
ਥਾਂ ਥਾਂ ਬਿਖਰੀਆਂ
ਬਸ਼ੀਰਾਂ, ਜਲ ਕੁਰ
ਅਤੇ
ਦੇਵਕੀ ਵਰਗੀਆਂ
ਲੱਖਾਂ ਤੀਵੀਂਆਂ
ਦੇ ਨਾਂ।

Scanned by CamScanner

1

ਰਾਤ ਕਾਫ਼ੀ ਬੀਤ ਗਈ ਸੀ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਵਟ ਕਾਰਨ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਭੈਅ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਥਾਏਂ-ਥਾਂ ਖਲੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਕਾਲੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰੀਂ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਰੁੱਖ ਇਸ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਦੇ ਛੇਤੀ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਮਾਖੇ ਵਾਲੇ ਟਿੱਬੇ ਵੱਲੋਂ ਰਾਤ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਸੰਨਾਟੇ ਨੂੰ ਤੋੜਦੀ ਗਿੱਦੜਾਂ ਦੀ ਹੁਆਂਕ ਟਿੱਬੇ ਅਤੇ ਨਿਵਾਣਾਂ ਨੂੰ ਉਲੰਘਦੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਦੱਖਣ ਦੀ ਗੁੱਠੇ ਚਿੱਟੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ। ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਲਾਲ ਤਾਰਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੰਞ ਲਗਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅਣਭੋਲ ਗੋਰਾ ਚਿਹਰਾ ਨੌਂਹਾਂ ਨਾਲ ਝਰੀਟ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ 'ਚੋਂ ਲਾਲ ਲਹੂ ਬਾਹਰ ਸਿਮ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਾ। ਨਿਵਾਣਾਂ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਚਮਕਦਾ 'ਤੇ ਝੱਟ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਫਿਰ ਪਸਰ ਜਾਂਦੀ।

ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਿਆਨਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਫੜੀਂ ਨਿਕਲ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਟਿੱਬੇ ਤੋਂ ਉਤਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਮੀਂਹ ਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਚਪਲ-ਚਪਲ' ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਦਰੇ ਟੰਗ ਲਏ ਅਤੇ ਜੋੜੇ ਕੱਢ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜ ਲਏ। ਜਦ ਉਹ ਬਾਜਰੇ ਕੋਲ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਤਿੰਨੇ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਰੁਕ ਗਏ। ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਸਿਸਤ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਫਿਰ ਪਰਖ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਬਾਜਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆ ਰਹੀ ਕਿਸੇ ਆਦਮ ਜਾਤ ਦੇ ਕਰਾਹੁਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੀ। ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਭੇਤ ਭਰਿਆ ਝਾਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆ ਰਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਬਾਜਰੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੇ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਝਪਟਣ ਵਾਂਗ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੈਰ ਟਿਕਾਉਂਦੇ, ਬਾਜਰੇ ਦੇ ਟਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਰਾਹ ਬਣਾਉਂਦੇ, ਬਾਜਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜੇ। ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦੀ ਕਾਲੀ ਚਾਦਰ ਨੂੰ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਕਰਦੀ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕੀ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਂਗ ਸਾਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਗਿਆ।

"ਓਹ ਥੋਡੀ!" ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੇ ਘਿਰਣਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਮਾਰਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ।

ਉਸ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੋਰ ਭਿਆਨਕ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਅਧਮੋਈ ਤੇ ਅਧਕੱਜੀ ਔਰਤ ਦਰਦ ਨਾਲ ਕਰਾਅ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਦੋ ਕਦਮਾਂ ਤੇ ਪਈ ਸਲਵਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਜੱਗੋਂ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਢ-ਟੁੱਕ ਦੇ ਫੱਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹੂ ਸਿਮ ਕੇ ਥਾਂ ਦੀ ਥਾਂ

Scanned by CamScanner

ਜੰਮ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹੂ ਅਜੇ ਵੀ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਕੁੜਤੀ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਲਹੂ, ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਰੰਗੋਂ ਬਦਰੰਗ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੱਥੇ ਵਿਚਲੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਚੋਂ ਸਿੰਮਿਆ ਲਹੂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਫੈਲਦਾ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਆ ਕੇ ਜੰਮ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਲ ਆ ਗਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪੈੜ-ਚਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਨੇ ਮੋਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਛੱਪਰਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚੁੱਕਿਆ। ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਤਿੰਨ ਓਪਰੇ ਬੰਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅਧ-ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਲਿਸ਼ਕਿਆ, ਸਿਕਰੀ ਆਏ ਬੁੱਲ੍ਹ ਫਰਕੇ ਤੇ ਉਹ ਮੁੜ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ।

"ਚੱਕੀਏ ਇਹਨੂੰ?" ਕਾਕੇ ਨੇ ਔਰਤ ਦੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਕੇਹਰੂ ਅਤੇ ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਛੱਡ ਪਰ੍ਹਾਂ ਇਹਤੋਂ ਆਪਾਂ ਕੀ ਕਰਾਉਣੈ ਮਰੀ ਹੋਈ ਤੋਂ।" ਘੁੰਮਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੇਹਰੂ ਨੇ ਵੀ 'ਨਾਂਹ' ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ।

"ਅਜੇ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੀ ਐ, ਆਪ ਦੇਖਲੋ ਚਾਹੇ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਉਸਦੀ ਨਬਜ਼ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ।

"ਚਾਹੇ ਜਿਉਂਦੀ ਓ ਐ, ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਇਹਤੋਂ ਕੀ ਮਿਲਣੈ।" ਘੁੰਮਣ ਉਜੜ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ।

"ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿਆਂਗੇ। ਜੇ ਓਧਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੜ ਗਏ, ਦੋਹਾਂ ਘਰਦਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵੀ ਨੀ ਲੱਗਣੀਆਂ।" ਕਾਕੇ ਦਾ ਮਨ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

"ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਜਚਦੀਐ, ਤੂੰ ਲੈ ਜਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚੱਲੇਆਂ ਫੇਰ।" ਘੁੰਮਣ ਤੇ ਕੇਹਰੂ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਬਾਜਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਲੁੱਟਰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਗਏ।

ਕਾਕਾ ਕੁਝ ਪਲ ਔਰਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਬੈਠਾ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਉੱਠਿਆ। ਪਰ੍ਹਾਂ ਪਈ ਸਲਵਾਰ ਚੁੱਕੀ, ਸਿੱਧੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਔਰਤ ਉਪਰ ਝੁਕ ਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਕੱਛਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੋਲ ਪਿਆ ਗੰਡਾਸਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖੱਬੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਸੱਜੇ ਮੋਢੇ ਲਾ ਕੇ ਉਗਾਸਿਆ, ਮੁੜ ਇੱਕ ਹੁਝਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮੋਢੇ ਉਪਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ।

ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕੀਂ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਥੱਕਣ ਲੱਗਿਆ। ਲੱਤਾਂ ਹੋਰ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਥਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਹੇਠ ਉਤਾਰ ਲਿਆ। ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਪਸੀਨਾ ਪੂੰਝਿਆ। ਦਮ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣੇ ਕਰਨ ਲਈ ਲੰਬੇ ਲੰਬੇ ਸਾਹ ਲਏ। ਔਰਤ ਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ, ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਡੋਰ ਅਜੇ ਟੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਿਜਲੀ ਕੜਕੀ, ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮੁੜ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਦਿਸਦੀ ਹਰ ਸਜੀਵ-ਨਰਜੀਵ ਵਸਤੂ ਨੇ ਕਾਲੇ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਲਈ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਉਪਰ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ, ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਸਾਰੇ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਹਵਾ ਬਿਲਕੁੱਲ ਰੁਕੀ

Scanned by CamScanner

ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਗਲਘੋਟੂ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਲਗਦੈ ਮੀਂਹ ਛੇਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਤਰ ਪਏ।' ਮੀਂਹ ਉਤਰ ਆਉਂਣ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੇ ਕਾਕੇ ਦਾ ਥਕੇਵਾਂ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਜਲਦੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਫੁਰਤੀ ਬਣਕੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਣਕ ਦੀ ਭਰੀ ਬੋਰੀ ਵਾਂਗ ਉਗਾਸ ਕੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ।

ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਕਣੀ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮੀਂਹ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਲਾਗਲੇ ਟਿੱਬੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਦਿਆਂ ਜਦ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੱਚੇ-ਪੱਕੇ ਕੋਠੇ ਦਿਸੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਕਦਮ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਏ। ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਔਰਤ ਦੇ ਜੰਮ ਚੁੱਕੇ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਰਲ-ਗੱਡ ਹੁੰਦਾ ਤਤੀਰੀਆਂ ਬਣ ਬਣ ਕਾਕੇ ਦੇ ਕੁੜਤੇ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਦਮ ਲੈਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਭੁਲਾ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਚਾਹੇ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੀ ਚਾਲ ਸੀ ਪਰ ਕਈਆਂ ਦੀ ਕੱਟੜਤਾ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਕੁਰਸੀ-ਲਾਲਚ ਇਸ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ, ਲਹਿ-ਲਹਾਉਂਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਖ਼ੂਨੀ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇੱਕ ਖ਼ੂਨ ਦਾ ਦਰਿਆ ਵੀ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ ਸੀ। ਲਾਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਖੂਹ ਭਰ ਗਏ ਸਨ, ਛੱਪੜ ਅੱਟੇ ਗਏ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤੇ, ਉਧਾਲੇ ਕੀਤੇ। ਤੀਵੀਂਆਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਾਂਗ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਦੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਵਿਕੀਆਂ ਵੀ। ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਇਹ ਫੈਲੀ ਹਵਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਨਫ਼ਰਤੀ ਹਵਾ ਗੱਗੜਪੁਰ ਦੇ ਘੁੰਮਣ ਤੇ ਕੇਹਰੂ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਨੂੰ ਆ ਚੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਕਸਾ ਕੇ, ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ 'ਚੋਂ ਹੱਥ ਰੰਗ ਲੈਣ ਲਈ ਨਾਲ ਤੋਰ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਰਸਤੇ 'ਚ ਅਧ-ਮਰੀ ਪਈ ਸੋਹਣੀ ਤੀਵੀਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਮਨ 'ਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜਾ ਲਾਲਚ ਜਾਂ ਦਇਆ ਜਾਗ ਪਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ, ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕੀਂ ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਿਆ ਸੀ।

ਕਾਕਾ ਮੋਢੇ ਤੀਵੀਂ ਚੁੱਕੀਂ, ਥਕੇਵੇਂ ਨਾਲ ਚੂਰ ਆਪਣੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਆ ਖੜ੍ਹਿਆ। "ਜਲ ਕੁਰੇ......ਜਲ ਕੁਰੇ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹੀਂ। ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹੀਂ ਜਲ ਕੁਰੇ......।" ਉਸਨੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਤਖ਼ਤਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਧੱਫੇ ਮਾਰਦਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੌਲੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਮਾਰੇ। ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਕਾਕੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।

"ਹੈਂ! ਆਹ ਕੀ? ਇਹਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਚੱਕ ਲਿਆਇਆ ਵੇਹ ਜਾਣਿਆ!" ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਾਕੇ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੀਵੀਂ ਚੁੱਕੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜਲ ਕੁਰ ਭਮੱਤਰ ਜਿਹੀ ਗਈ।

"ਦਸਦਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੇ।" ਕਾਕਾ ਸਾਹਮਣੇ ਕੰਧ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੀ ਜਲ

Scanned by CamScanner

ਕੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜਿਆ। "ਦੀਵਾ ਲਾ ਛੇਤੀ।"

ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਡੱਬੀ ਬਾਲ ਕੇ ਆਲੇ 'ਚ ਪਿਆ ਦੀਵਾ ਜਗਾ ਲਿਆ। ਜਦ ਉਸਨੇ ਦੀਵੇ ਦੇ ਮੱਧਮ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਈ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਵੱਢੀ ਤੀਵੀਂ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਡਰ ਗਈ। "ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ ਇਹ ਤਾਂ ਮਰੀ ਹੋਈ ਐ।" ਉਹ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬਦੀ ਅਵਾਜ ਵਿੱਚ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੀ ਬੋਲੀ।

"ਕਾਹਨੂੰ ਐ ਮਰੀ ਹੋਈ, ਸਾਹ ਚਲਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਟਾਂ ਕਰਕੇ ਊਂ ਗੁੰਮ ਹੋਈ ਪਈ ਐ। ਤੂੰ ਤੇਲ 'ਚ ਹਲਦੀ ਕਾੜ੍ਹ। ਛੇਤੀ ਕਰ।"

"ਇਹਤੋਂ ਤੈਂ ਕੀ ਕਰਾਉਣੈ! ਪਤਾਂ ਜਿੰਟਿਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਲਿਆਇਐਂ। ਆਪਾਂ ਊਂ ਨਰੜੀ ਦੇ ਮਰ ਜਾਂਗੇ।"

"ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਿਹੈ? ਉਹ ਕਰ ਪਹਿਲਾਂ। ਇਹਨੂੰ ਹੁਣ ਘਰੇ ਤਾਂ ਨੀ ਰਖਦੇ। ਮੈਂ ਆਪੇ ਕਰੂੰ ਕੋਈ ਹੀਲਾ।" ਕਾਕੇ ਦੀ ਇਨੀ ਕੁ ਗੱਲ ਨਾਲ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਤਸੱਲੀ ਮਿਲ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਸਦਾ ਲਈ ਇਥੇ ਮੇਰੀ ਸੌਕਣ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਉਹ ਝਲਾਨੀ ਵਿੱਚ ਤੇਲ 'ਚ ਹਲਦੀ ਕਾੜ੍ਹਨ ਚਲੀ ਗਈ।

ਕਾਕੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਿੱਲੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁੱਕੇ ਪਾ ਲਏ। ਜਲ ਕੁਰ ਹਲਦੀ ਕਾੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਆਈ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਗਿੱਲੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰੇ। ਗਿੱਲੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਜੰਮ ਚੁੱਕਿਆ ਲਹੂ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ। ਲਹੂ ਭਿੱਜੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਜਦ ਖ਼ੂਨ ਸਾਫ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੋਹਣੀ ਸੁਣੱਖੀ ਮੁਟਿਆਰ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ ਉਭਰ ਆਏ। ਦੁੱਧ ਵਰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਿਆਂ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਤਰਸ ਜਿਹਾ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਲੁਕਵਾਂ ਡਰ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਚਾੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਕੁਟੱਖਾ ਜਿਹਾ ਝਾਕੀ। ਉਸਨੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਹਲਦੀ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰ ਕੇ ਉਪਰੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਢੂੰਡ ਕੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਖੇਸ ਉਪਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

"ਮੈਨੂੰ ਨੀ ਲਗਦਾ ਵੀ ਇਹ ਬਚਜੂ ਗੀ।" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਹਲਦੀ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੇਖੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਕਿਆਸ-ਅਰਾਈ ਲਗਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸਦੇ ਬਚਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ।

"ਜੇ ਇਹਦੇ ਕਰਮਾਂ 'ਚ ਦਾਣਾ-ਪਾਣੀ ਹੋਰ ਚੁਗਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹਰ ਹੀਲੇ ਚੁਗੂ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਗੱਲ ਉਸਦੇ ਕਰਮਾਂ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ।

"ਨਾਂਹ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਐਂ ਨੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਗਏ ਤੀ? ਇਹਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਚੱਕ ਲਿਆਇਆ, ਕਿਹਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਤੀ?" ਅਜੇ ਵੀ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਵਾਲ ਜਲ ਕੁਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਖੌਰੂ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ।

"ਓਹ......ਮੈਂ ਕਾਹਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਤੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਘੁੰਮਣ ਤੇ ਕੇਹਰੂ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਲੈ ਗਏ। ਕਹਿੰਦੇ ਚੱਕਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਭਰੇ-ਭਕੂਨੇ ਘਰ ਅਈਂ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਆਪਾਂ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲਿਆਮਾਂਗੇ। ਰਾਹ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਈ ਦਿਸ ਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਰਸ ਆ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਚਲ ਇਹ ਨੂੰ ਚੱਕ ਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ।"

"ਹਾਏ.......ਵੇ ਤੇਰੇ। ਨਾਂਹ ਤੈਨੂੰ ਐਂ ਨਾ ਆਈ, ਰੱਬ ਨਾ ਕਰੇ ਤੈਨੂੰ ਕੁਛ ਹੋ

Scanned by CamScanner

ਜਾਂਦਾ, ਮੇਰਾ ਕੱਲੀ ਡੀਮੀਂ-ਮਾਨੀ ਦਾ ਕੀ ਬਣਦਾ। ਭੱਠ ਪਵੇ ਇਹਾ ਜਾ ਲੁੱਟ ਦਾ ਸਮਾਨ। ਘਰੋਂ ਕਿਹੜਾ ਤੈਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨੀ ਜੁੜਦੀ ਵੀ ਤੂੰ ਤਾਂ ਹੂਲਾ ਫਕਦਾ ਤੀ।" ਜਲ ਕੁਰ ਕਾਕੇ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁੱਟਣ ਤੁਰ ਪੈਣ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ।

"ਚਲ ਹੁਣ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਘਰੇਂ ਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਕਾਹਨੂੰ ਭੱਠੀ 'ਚ ਪਏ ਦਾਣੇ ਮਾਂਗੂ ਤਿੜਕੀ ਜਾਨੀ ਐਂ।"

"ਤਿੜਕਾਂ ਨਾ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਾਂ.....।" ਜਲ ਕੁਰ ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਝਾਕੀ।

ਬਾਹਰ 'ਕੜ-ਕੜ' ਕਰਦੀ ਬਿਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕੀ। ਜਲ ਕੁਰ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਬਾਹਰ ਗਈ। ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਚਮਕਿਆ। "ਲਗਦੈ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਤਾਂ ਭਾਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਐ।" ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਡਰ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਪਰਤ ਫੈਲ ਗਈ।

ਮੀਂਹ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੱਚੀ ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਵੱਜਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਕੁੱਤੇ ਕੰਧਾਂ-ਕੌਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਜਲ ਕੁਰ ਤੇ ਕਾਕਾ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਗਦੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਦੀਵੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਖੜ੍ਹੀ ਲੋਅ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਰੀ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣ ਡੋਲਦਾ ਤੇ ਲਾਟ ਮੁੜ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਅਚਾਨਕ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਹਿਲਜੁਲ ਹੋਈ ਜਿਵੇ ਉਸਨੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤਿਆ ਹੋਵੇ। ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਝੱਟ ਮੰਜੇ ਵੱਲ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਪਾਸਾ ਪਰਤ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਿਲਾਈਆਂ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਡੁੱਬਦੇ ਮਨ ਮੁੜ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦੀਵਾ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੀ ਸਬਾਤ ਕਾਲੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਖੇਸ ਲੈ ਕੇ ਮੰਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਬਕ ਗਏ।

2

ਮੋਟੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਭੂਰ ਅਜੇ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਾਕਾ ਅਤੇ ਜਲ ਕੁਰ ਅਜੇ ਜਾਗੋ-ਮੀਟੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਬਾਰ ਖੜਕਿਆ। ਬਾਰ ਦਾ ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ। ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਡਰ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਲਈਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਝਾਕੇ। 'ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦੈ? ਕਿਤੇ ਇਸ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਨਾ ਆ ਗਏ ਹੋਣ?' ਇੱਕ ਡਰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਕੰਬਾ ਗਿਆ।

"ਤੂੰ ਇਥੇ ਖੜ੍ਹ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾਂ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਕਰਕੇ ਤਖਤੇ ਓਹਲਿਓਂ ਗੰਡਾਸਾ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਖੇਸ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਬਾਹਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਸਨੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੂਹ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀ ਪਰ ਕੁੱਝ ਪੱਲੇ ਨਾ ਪਿਆ। ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਉਹ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਬਾਰ ਵੱਲ ਵਧਿਆ।

"ਕਾਕੇ......ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹੀਂ ਬਾਈ ਓਏ...ਛੇਤੀ।" ਬਾਹਰੋਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਸੁਣ

Scanned by CamScanner

ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਜਾਣੀ-ਪਹਿਚਾਣੀ ਲੱਗੀ।

"ਕੌਣ ਐ.....?" ਕਾਕੇ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ।

"ਮੈਂ ਆਂ ਬਾਈ.... ਘੁ...ਘੁੰਮਣ।" ਬਾਹਰ ਘੁੰਮਣ ਤਖਤਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਜਦ ਕਾਕੇ ਨੇ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਲਹੂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨੁੱਚੜਦਾ ਘੁੰਮਣ ਕਾਕੇ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲੁੜਕ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਗੋਲੀ ਲੱਗੀ ਬਾਂਹ ਬਿਨਾਂ ਹਰਕਤ ਤੋਂ ਤੋਰੀ ਵਾਂਗ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੱਟ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਈ ਗੋਲੀ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਲੱਤ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ-ਆਪ ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੈਨੂੰ!" ਕਾਕੇ ਨੇ ਗੰਡਾਸਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਕੁਝ ਕੁ ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਉਹ ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਜ਼ਖ਼ਮੀਂ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ।

"ਮੈਨੂੰ ਬੱਸ ਘਰੇਂ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇ ਬਾ....ਈ!" ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਸਾਹ ਉਖੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਿਚਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਕੁਝ ਲੰਬੀ ਸੋਚਦਾ ਉਹ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਮੋਢੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੋਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਅਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਕੇ ਘੁੰਮਣ ਹੋਰ ਨਿਢਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਪੁਲਾਂਘ ਪੁੱਟਣੀ ਮੁਸਕਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਥਕੇਵੇਂ ਨਾਲ ਚੂਰ ਕਾਕੇ ਨੇ ਮੁੜ ਤਾਕਤ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ 'ਤੇ ਕਚੀਚੀ ਵੱਟ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮੋਢੇ ਟਿਕਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਬੀਹੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਘੁੰਮਣ ਕੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰੁਕਿਆ।

"ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹੀਂ ਚਾਚੀ.......।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਕਈ ਬੋਲ ਮਾਰੇ, ਬਾਰ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਖੜਕਾਇਆ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਕੌਲੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਕੰਧ ਟੱਪ ਗਿਆ। ਸਬਾਤ ਦੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰ ਬੋਲ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਭਾਈ ਉੱਠ ਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁੱਤਾ ਸੀ। "ਕੌਣ? ਕਾਕਾ ਐ?"

"ਹਾਂ! ਉਰੇ ਆਈਂ ਮਾੜਾ ਜਾ ਛੇਤੀ।" ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈਰਾਨੀ 'ਚ ਉਲਝਿਆ ਕਾਕੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਬਾਹਰਲੇ ਬਾਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਬਾਹਰਲਾ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਕੌਲੇ ਨਾਲ ਬੇਸੁਰਤ ਪਏ ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਕੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ।

"ਲਵਾਈਂ ਮਾੜਾ ਜਾ ਸਹਾਰਾ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮੋਢਾ ਫੜ ਲਿਆ।

"ਬਾਈ ਇਹ ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ!" ਬੇਸੁਰਤ ਪਏ ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਹਿੱਲ ਗਿਆ।

"ਬੂਹ ਵੇ ਪੁੱਤਾ......ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ..!" ਮਾਂ ਨੇ ਬਾਹਾਂ 'ਚ ਚੁੱਕੀ ਆਉਂਦੇ ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੇਰ ਮਾਰੀ।

"ਹਾਏ! ਮੈਂ ਪੱਟੀ ਗਈ ਵੇ ਲੋਕੋ.......!" ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਦੁਹੱਥੜ ਮਾਰਦਿਆਂ ਅਸਮਾਨ ਚੀਰਵੀਂ ਚੀਕ ਮਾਰੀ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੰਸਾਰ ਉਜੜ ਗਿਆ ਲੱਗਿਆ।

Scanned by CamScanner

"ਸਬਰ ਰੱਖੋ ਚਾਚੀ, ਕੁਛ ਨੀ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਥੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਨਿਢਾਲ ਜਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਊਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਭਲੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਇਹਨੂੰ ਸਾਂਭੋ ਪਹਿਲਾਂ।" ਕਾਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲਿਆ ਪਾਇਆ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਉਸਦੇ ਓਹੜ-ਪੋਹੜ ਵਿੱਚ ਜੁਟ ਗਿਆ।

"ਇਹਨੂੰ ਐਂ ਕੀਹਨੇ ਓਹੋ ਕਰਤਾ। ਰਾਤ ਤਾਂ ਇਹੇ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਗਿਆ ਤੀ ਕੇਹਰੂ ਨਾਲ, ਕਹਿੰਦਾ ਤੀ ਮੈਂ ਕੰਮ ਜਾ ਕੇ ਆਉਂਨਾ।" ਸੰਤੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਕੋਈ ਤੰਦ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਹੀ।

"ਇਹ ਤੇ ਕੇਹਰੂ ਲੂੱਟਰ ਆਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ, ਚੱਕੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਜਾ ਰਹੇ ਤੀ। ਰਾਤ ਘਰੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਲੈ ਗਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਈ ਮੁੜ ਆਇਆ ਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੀ ਵੀ ਮੁੜ ਚਲਦਿਆਂ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗਹੀਂ ਜਾਮਾਂਗੇ.....।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਉਹ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਤੀਵੀਂ ਘਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਛੁਪਾ ਗਿਆ।

"ਚੰਗਾ ਚਾਚੀ ਮੈਂ ਘਰੇਂ ਜਾ ਆਮਾਂ ਮਾੜਾ ਜਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਘਰੇਂ ਵੀ ਨੀ ਦੱਸ ਕੇ ਆਇਆ। ਲੋਈ ਪਾਟੀ ਤੋਂ ਇਹਨੂੰ ਸੁਨਾਮ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਗੇ।" ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਘਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਈ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹਾਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਘਰ ਮੁੜ ਆਇਆ।

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਘੁੰਮਣ ਦੇ ਖੇਤ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਲੁੱਟਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਘੁੰਮਣ ਤੇ ਕੇਹਰੂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਥਾ ਬਣਾ ਕੇ ਚੱਕ ਪਿੰਡ 'ਚੋਂ ਰਹਿੰਦੇ-ਖੂੰਹਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁੰਨੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਜਾਣਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰਾ ਜਥਾ ਲੁੱਟਰ ਦੀ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਫਿਰ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਜਾਣਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਘੁੰਮਣ ਤੇ ਕੇਹਰੂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਲਈ ਉਕਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਉਕਸਾਏ ਹੀ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਜਦ ਕਾਕੇ ਨੇ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਪੱਕੀ ਠਾਣ ਲਈ ਤਾਂ ਰਾਤ ਬਾਜਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ। ਲਾਲਚ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਭਰੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਰਨ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜਾਇਆਂ ਦੇ ਖ਼ਾਲੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ੁਦਗਰਜ ਸੋਚ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮਜ਼ਹਬੀ, ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਸੋਚ ਦੇ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਹਲੀ ਮਚਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਲਤਾੜਦੇ, ਨਤੀਜੇ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਉਹ ਲੁੱਟਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੱਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੀਂਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟਰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਜਾ ਲਵਾਈ। ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੱਠ-ਸੱਤਰ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਦਾ ਧਾੜਵੀਆਂ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਪਏ ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

"ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘੋ! ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ੋ!" ਧਾੜਵੀਆਂ ਦੇ

Scanned by CamScanner

ਮੋਹਰੀ ਨੇ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਲਈ ਬਣੇ ਕਈ 'ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ' ਨੇ ਕਰੇੜੇ ਵਾਲੇ ਦੰਦਾਂ 'ਚੋਂ ਥੁੱਕ ਦੀਆਂ ਪਿਚਕਾਰੀਆਂ ਸੁੱਟਦਿਆਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਘੁਮਾਇਆ। ਕਈ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਭਰੇ ਬਦਬੂਦਾਰ ਸਾਹ ਛੱਡਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇ ਕੂਹਣੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸੰਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਂਤ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਕਈਆਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਵਾਂਗ ਵੱਜਦੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਫੁੰਕਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਮੋਹਰੀ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, "ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘੋ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਦਿਆਂ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਬੜੇ ਸਿੰਘ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬੜਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੇਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਬਿੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਕੱਟੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਸਲੇ ਓਧਰੋਂ ਵੱਢੇ-ਟੁੱਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਭਰ ਭਰ ਇਧਰ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੂਰਮਿਓ! ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਚੂੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ..........।" ਮੋਹਰੀ ਦਾ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਭੋਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਲੂੰਬੜ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਕਿਰਪਾਨਾਂ, ਬਰਛਿਆਂ, ਗੰਡਾਸਿਆਂ ਉੱਤੇ ਘੁੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੋਹਰੀ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ' ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡਿਆ।

ਮੀਂਹ ਹੁਣ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੈਰ ਮਲ ਲਏ ਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਏ। ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਖ਼ੂੰਖਾਰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰੀਂ 'ਖਾਊਂ-ਖਾਊਂ' ਕਰਦਾ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੋਹਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਚੱਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਚੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਇੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਖੰਘਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਪੰਜਾਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਟੱਕ ਪੁੱਗੇਗਾ। ਚੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਉਣਗੇ।

ਚੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪ-ਦਾਦਿਆਂ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ 'ਤੇ ਵਸਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਘਰ, ਖੇਤ ਛੱਡ ਕੇ 'ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼' ਜਾਓ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਹ 'ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼' ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ? ਚੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਂਝ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕੱਠ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਚੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਨਾਉਂਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਓਟੀ ਸੀ ਪਰ ਲਾਹਵਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਮਾਰੂ ਅਫ਼ਵਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

Scanned by CamScanner

ਰੁਕਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਉਣ ਦੀ ਆਸ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਲਈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ-ਬਾਰ, ਖੇਤ-ਬੰਨੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਉਹ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਈਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਵਾਂ ਵੱਲ ਚੱਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਅੱਧੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ-ਪਰਸੋਂ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਛੱਡ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੇ ਬਾਹਰਲੇ ਧਾੜਵੀਆਂ ਤੋਂ ਬੱਚਤ ਲਈ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੇ। ਰਫ਼ਲਾਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਫਿਰਨੀ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਠਿਆਂ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ।

-0-0-

ਚੱਕ ਪਿੰਡ ਉੱਤੇ ਕਹਿਰ ਵਰਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਖ਼ੂਨੀ ਇਛਾਵਾਂ ਉਹ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਈਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਚੋਰ ਅਤੇ ਆਸ਼ਕ ਵਾਂਗ ਉਹ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਜਦ ਕਦੇ ਬਿਜਲੀ ਕੜਕਦੀ, ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦੀ ਕਾਲੀ ਲੋਈ ਨੂੰ ਪਾੜਦੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਚਾਨਣ ਹੀ ਚਾਨਣ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੇਖਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਚੱਕਵੇਂ ਕਦਮੀਂ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਫਿਰ ਰੁਕ ਗਏ।

"ਸਿੰਘੋ ਬਹਾਦਰੀ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਥੋਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦੇਮਾਂ। ਆਪੋ-ਧਾਪੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ ਨਾ ਹੋ ਜਾਇਓ! ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕਰੂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਸ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣਾ। ਆਪਾਂ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਸ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਲੈਣੈ। ਚਲੋ ਹੁਣ!"

ਸਾਰੇ ਫਿਰਨੀ ਤੋਂ ਹਟਵੇਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜੇ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੜਦਿਆਂ ਦੀ ਸੂਹ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਈ। "ਬਾਹਰਲੇ ਬੰਦੇ ਆ ਗਏ......ਓਏ......!" ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੌਕੰਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਗਦੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਬੱਸ ਰੌਲਾ ਪੈਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ, ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਧਾੜਵੀਆਂ 'ਤੇ ਟੁੱਟ ਪਿਆ। ਆਪਣੀ ਆਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਣ 'ਤੇ ਉਹ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਏ ਵਾਪਸ ਦੌੜ ਪਏ। ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਕੰਧ ਵਾਂਗ ਘੇਰਾ ਪਾਈਂ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਰਛੇ, ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਘੁੰਮਣ, ਕੇਹਰੂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਬਾਹਰ ਫਿਰਨੀ ਵੱਲ ਨਿਕਲਦੀ ਬੀਹੀ ਨੂੰ ਭੱਜ ਲਏ। ਉਹ ਫਿਰਨੀ ਤੋਂ ਅਜੇ ਦੋ ਕੁ ਪੁਲਾਂਘਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਹਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਰਪਾਨ ਕੇਹਰੂ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਵੱਜੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਟੇਰੇ ਵਾਂਗ ਫੁੜਕ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਤੇ ਬਰਛਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਕੀ ਫਿਰਨੀ ਟੱਪਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਆਈ ਗੋਲੀ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਆ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਗੇੜਾ ਜਿਹਾ ਖਾਂਦਾ ਸੰਭਲ ਕੇ ਫਿਰ ਭੱਜ ਲਿਆ। ਦੂਜੀ ਗੋਲੀ ਉਸਦੇ ਪੱਟ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸਿਓਂ ਚੀਰਦੀ ਲੰਘ ਗਈ। ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਦੋ ਫਾਇਰ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋਏ ਪਰ ਉਹ ਇੱਧਰ-ਉਧਰ ਆ ਵੱਜੀਆਂ।

Scanned by CamScanner

ਘੁੰਮਣ ਲੁੱਟਰ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੱਧਾ ਨੱਕ ਦੀ ਸੇਧ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਭੱਜ ਲਿਆ। ਤੱਤੇ ਘਾਅ ਤਾਂ ਉਹ ਦੌੜਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਸਦੇ ਗੋਲੀ ਲੱਗੀ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਅਤੇ ਪੱਟ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਬਾਂਹ ਅਤੇ ਪੱਟ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ੂਨ ਨਿਕਲਣ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਗਈ। ਪਿੰਡ ਤੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਤਗੀੜ ਵੱਟੀਂ ਡਿਗਦਾ-ਢਹਿੰਦਾ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਫਿਰਨੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਅਸਲੋਂ ਨਿਢਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਬੋਲ ਮਾਰਦਾ ਉਸਦੇ ਤਖਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ।

3

ਜਲ ਕੁਰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਮੁਟਕੀ ਮਾਰੀਂ ਬੈਠੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਭਟਕ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਡਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜਿਆ ਪੰਛੀ ਖ਼ਾਲੀ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਭਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾੜੇ ਵਕਤਾਂ ਦੀ ਮਾਰੀ ਤੀਵੀਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹਰਕਤ ਤੋਂ ਅਹਿੱਲ ਪਈ ਸੀ। ਸਬਾਤ ਵਿਚਲੇ ਦੀਵੇ ਦਾ ਚਾਨਣ ਉਸਦੇ ਸਾਹਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੰਬਦਾ, ਬੁਝੂੰ-ਬੁਝੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦੀਵੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਤੇਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਦਮ ਤੋੜਦਾ ਮਟਮੈਲਾ ਚਾਨਣ ਫਿਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੀਵੇ 'ਚ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਅਜੇ ਬੈਠੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਦੇਹਲੀ 'ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੇ ਜੋੜੇ ਝਾੜਦਾ ਕਾਕਾ ਸਬਾਤ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਆਇਆ।

"ਕਿੱਧਰ ਵਾਗੇ ਤੀ?" ਜਲ ਕੁਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਗੇੜੇ ਖਾਂਦਾ ਸਵਾਲ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਆਇਆ।

"ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਇਆਂ। ਸੱਟਾਂ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰ 'ਚ ਆ ਡਿੱਗਿਆ ਤੀ।"

"ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਦਾ ਫੇਰ ਮਾੜਾ ਈ ਫਲ ਐ।" ਜਲ ਕੁਰ ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕੀ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ 'ਜੇ ਤੂੰ ਨਾ ਮੁੜਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੀ ਹੋਣਾ ਸੀ।'

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਵਥੇਰਾ ਕਿਹਾ ਤੀ ਵੀ ਮੁੜ ਚਲਦਿਆਂ, ਇਹੀ ਨੀ ਮੰਨੇ।" ਕਾਕਾ ਆਪ ਸੱਚਾ ਹੋਣ ਲਈ ਸਫ਼ਾਈਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

"ਕੇਹਰੂ...?"

"ਕੇਹਰੂ ਦਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨੀ ਕਿੱਥੇ ਐ।" ਫਿਰ ਉਹ ਕੁਝ ਸੋਚਦਾ ਅੱਗੇ ਬੋਲਿਆ, "ਜੇ ਹੁਣ ਇਹ ਦੋ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਘਰੇਂ ਮਰਦਾ ਪਹੁੰਚਿਐ ਫੇਰ ਕੇਹਰੂ ਕੀ ਪਤੈ ਅਗਲੇ ਨੇ ਓਥੇ ਹੀ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾ ਤਾ ਹੋਵੇ।"

"ਕਿਉਂ ਜਦੋਂ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਘਰੇਂ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਗਿਓਂ, ਅਗਲਾ ਕਿਹੜਾ ਫੇਰ ਘੱਟ ਗਜਾਰੂ।" ਉਸ ਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਗੱਲ ਰੜਕਾਈ।

"ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਆਲੈ ਤੂੰ ਚਾਹ ਦੀ ਬਣਾ ਘੁੱਟ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਫੇਰ ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਲੈ

Scanned by CamScanner

ਕੇ ਜਾਮਾਂਗੇ ਸੁਨਾਮ।" ਉਸਨੇ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਸਿੱਧੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਦੜ ਵੱਟ ਲਿਆ।

ਜਲ ਕੁਰ ਝਲਾਨੀ 'ਚ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਚਲੀ ਗਈ। ਕਾਕੇ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸਾਹਮਣੇ ਪਈ ਤੀਵੀਂ 'ਤੇ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ 'ਚ ਕਈ ਸੋਚਾਂ ਉਪਰ ਹੇਠ-ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ, 'ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਚੂ ਕਿ ਮਰੂ। ਜੇ ਬਚ ਗਈ ਫੇਰ ਇਹਦਾ ਕੀ ਕਰੂੰਗਾ? ਤੀਵੀਂ ਸੋਹਣੀ ਐ! ਜੇ ਘਰ ਹੀ ਰੱਖ ਲਵਾਂ?......ਪਰ ਜਲ ਕੁਰ? ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਹੂੰ? ਕੀ ਐ ਜਲ ਕੁਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਨਾਓਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਜਾਵੇ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਾਡੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋੜ੍ਹਨ ਢਿੱਡੋਂ ਨੀ ਫੁੱਟੀ। ਜੇ ਇਸ ਤੀਵੀਂ ਕੁੱਖੋਂ ਮੇਰੇ ਬੱਚਾ ਹੋਜੇ!' ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਲੋਗੜ ਵਰਗਾ ਗੋਰਾ-ਚਿੱਟਾ ਮੁੰਡਾ ਦੌੜ ਕੇ ਉਸਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਆ ਬੈਠਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਰੋਡੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਮੋਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਉਸਦੀ ਦੂਜੀ ਤੀਵੀਂ ਗੁਲਾਬੀ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੀ, ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁੰਡੇ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੀ ਇੱਕ ਦਮ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਹਲ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਆਪਣਾ ਵਾਰਸ ਭੱਜਿਆ ਆਉਂਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਲ ਕੁਰ ਅਤੇ ਗੋਰੀ ਚਿੱਟੀ ਦੂਜੀ ਪਤਨੀ ਹੱਸ ਹੱਸ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਹਲ ਰੋਕ ਕੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਭੱਜੇ ਆਉਂਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ........।

"ਪੈਜੋ ਦੋ ਘੜੀ ਜੇ ਨੀਂਦ ਆਉਂਦੀ ਐ।" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਕਾਮ-ਕੰਨਿਆ ਵਾਂਗ ਉਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਭੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਚਾਹ ਵਾਲੀ ਗੜ੍ਹਵੀ ਅਤੇ ਦੋ ਬਾਟੀਆਂ ਕਾਕੇ ਦੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਲਿਆ ਰੱਖੀਆਂ।

"ਨਾਂਹ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕਾਹਨੂੰ ਆਂ, ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਬੱਸ ਢੂਹੀ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਲੈਨਾਂ ਦੋ ਘੜੀ।" ਉਹ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਟੇਢਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦਾ ਥਕੇਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨੀਂਦਰਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਪਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸਦੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ।

ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਪਰਤਣ ਲੱਗੀ। ਉਸਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ। ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਦੀਆਂ ਬਾਅਦ ਜਾਗ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਫਿਰ ਦੌੜਨ ਲੱਗੇ। ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਨਜ਼ੀਰ ਦੀਆਂ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ, ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੂੰਢ ਰਹੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਰਾਖਸ਼ਸ ਬਣੀ ਆਦਮਜਾਤ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਫਿਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀਆਂ ਸਹਿਮੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਸਿੰਮ ਆਇਆ। ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚਦੀ ਡੁਸਕਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਸਕੀਆਂ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਖੜ੍ਹੀ।

"ਰੋ ਨਾ ਭੈਣੇ! ਸਭ ਠੀਕ ਹੋਜੂ।" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਸਦਾ ਮੱਥਾ ਪਲੋਸਿਆ। ਦਿਲਾਸੇ ਨਾਲ ਉਸ ਅੰਦਰਲਾ ਗੁਭ-ਗੁਭਾਟ ਭੁੱਬ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਹਾਓਕੇ ਹੋਰ ਉੱਚੇ ਹੋ ਗਏ।

"ਬੱਸ ਕਰ ਭੈਣੇ! ਬੱਸ ਕਰ!! ਜਿਹੜੀ ਵਕਤਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਐ ਉਹ ਤਾਂ

Scanned by CamScanner

ਔਖਿਆਂ ਸੌਖਾਲਿਆਂ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਝੱਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਐ। ਕੋਈ ਨਾ ਤੂੰ ਪੈਜਾ, ਰਾਮ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਚਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਉਂਣੀ ਆਂ।" ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ, "ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਇਓਂ ਮਾੜਾ ਜਾ।" ਉਸ ਨੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਕਾਕੇ ਦਾ ਮੋਢਾ ਹਲੂਣਿਆ।

"ਹੈਂ....? ਹਾਂ ਕੀ.....?" ਉਹ ਉਭੜਵਾਇਆ ਉੱਠ ਕੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਡਰਾਉਣਾ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖਦਾ ਵੇਖਦਾ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ।

"ਉਹਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਗੀ!" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਮੰਜੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

"ਅੱਛਿਆ!" ਉਸ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਗੋਰਾ-ਨਿਛੋਹ ਚਿਹਰਾ ਦੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪੀਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। "ਤੂੰ ਐਂ ਕਰ ਇਹਦੇ ਕੋਲੇ ਬੈਠ, ਮੈਂ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹ।"

ਕਾਕਾ ਚਾਹ ਬਣਾ ਲਿਆਇਆ। ਚਾਹ ਬਾਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਜਿਆਂ ਕੋਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। "ਮੈਂ ਜਾਨਾਂ ਫੇਰ।" ਉਹ ਪਰਨਾ ਲਵੇਟਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਦਿਨ ਕਾਫ਼ੀ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸੁਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਜੇ ਜਲ ਕੁਰ ਨਾ ਜਗਾਉਂਦੀ, ਅਜੇ ਕਿਹੜਾ ਉਸਨੇ ਜਾਗਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਹਲੇ ਕਾਹਲੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦਾ ਘੁੰਮਣ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ। ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦੇ ਸੁਨਾਮ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਕੁਝ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਆਪਣੇ ਬਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਬੰਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆ ਖੜ੍ਹਿਆ।

".....ਆਹ ਦੇ, ਆਹ ਕਾਕਾ ਵੀ ਨਾਲ ਈ ਤੀ।" ਇੱਕ ਨੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

"ਕੀ?" ਕਾਕੇ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਰਾਤ ਘੁੰਮਣ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਵੀ ਗਿਆ ਤੀ?"

"ਹਾਂ।"

"ਕੇਹਰੂ ਦਾ ਨੀ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕੋਈ?"

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਈ ਮੁੜ ਆਇਆ ਤੀ। ਗਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹੇ ਦੋਹੀਂ ਗਏ ਤੀ।"

"ਉਹ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਰਾਤ ਦਾ ਮੁੜਿਆ ਈ ਨੀ!!"

"ਅੱਛਿਆ! ਮੈਨੂੰ ਨੀ ਪਤਾ ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਘੁੰਮਣ ਆ ਡਿੱਗਿਆ ਤੀ ਇਥੇ, ਆਹ ਬਾਰ 'ਚ।" ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। "ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਚੱਕ ਕੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਇਆਂ ਘਰੇਂ। ਕੇਹਰੂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਵੀ ਨੀ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ।" ਕਾਕਾ ਵੀ ਕੇਹਰੂ ਦੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਾ ਮੁੜਨ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ।

"ਕਿਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਓਥੀ ਨਾ ਕਰਤਾ ਹੋਵੇ ਉਹਦਾ ਘੋਗਾ ਚਿੱਤ।" ਲਾਭੇ ਦੇ ਵਿਅੰਗ 'ਚੋਂ ਸਚਾਈ ਝਲਕੀ।

"ਆਹ ਓਧਰੋਂ ਈ ਆਇਐ, ਇਹਨੂੰ ਪੁੱਛਦਿਆਂ।" ਲਾਭੇ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ

ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ 'ਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨਛੱਤਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

"ਕਿਮੇਂ ਠੋਰੀਏਂ ਪਿਆ ਜਾਨੈ!" ਨੇੜੇ ਆਏ ਨਛੱਤਰ ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ।

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਕੋਲੇ ਈ ਆਇਆ ਤੀ।"

"ਕਿਮੇਂ?" ਕਾਕੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਕੇਹਰੂ ਕੇ ਘਰੇਂ ਖ਼ਾਸੇ ਬੰਦੇ ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇ, ਕੇਹਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਜਾਣੈ ਚੱਕੀਂ। ਕਹਿੰਦੇ ਘੁੰਮਣ ਨੇ ਦੱਸਿਐ ਬੀ ਉਹ ਤਾਂ ਓਥੀ ਵੱਢਤਾ ਤੀ।"

"ਅੱਛਿਆ!" ਲਾਭੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ।

"ਘੁੰਮਣ ਹੁਣ ਕਿਮੇਂ ਐ?" ਕਾਕੇ ਨੇ ਨਛੱਤਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਘੁੰਮਣ ਤਾ ਠੀਕ ਐ।"

"ਤੂੰ ਖੜ੍ਹ ਮੈਂ ਘਰੇਂ ਕਹੇ ਆਮਾਂ ਮਾੜਾ ਜਾ ਫੇਰ।" ਕਾਕਾ ਕੇਹਰੂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਕੇ 'ਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨਛੱਤਰ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਕਾਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਚੌਂਕੜੀ ਤੋਂ ਲਾਭੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਬੰਦੇ ਹੋਰ ਉੱਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ। ਜਦ ਉਹ ਕੇਹਰੂ ਕੇ ਘਰ ਗਏ ਤਾਂ ਘਰੇਂ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਬੰਦੇ ਹੋਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਖੜ੍ਹੇ ਕਾਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਚੱਕਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ।

ਗੁਰਨਾਮ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਰਫ਼ਲਾਂ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਲਟਕਾਈਂ ਟੋਲੇ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੈਦਲ ਆਦਮੀ ਰੋਹੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਿੱਧੀ ਚੱਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਨਹਿਰ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ। ਗੱਡੇ ਨਾਲ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਲੁੱਟਰ ਵੱਲ ਦੀ ਹੋ ਗਏ।

ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਰੌਣਕ ਉਜੜ ਗਈ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸੁੰਨੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂ ਲਿਆ ਵਾੜੇ ਸਨ। ਰੁੰਡ-ਮੁੰਡ ਹੋਏ ਖੜ੍ਹੇ ਬਾਜਰੇ, ਨਰਮੇ, ਕਪਾਹਾਂ ਉਜਾੜੇ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੁੰਨੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਗਈ ਸੀ। ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਰਮੇ, ਕਪਾਹਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਉੱਤੇ ਗਲੀਆਂ-ਸੜੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਦਬੂ ਭਾਰੂ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਹੋਰੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਸੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ, ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰੀਂ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਹਿਰ ਦੀ ਪਟੜੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਦੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਤਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਕੋਈ ਗਲੀ-ਸੜੀ ਲਾਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਇੱਕ ਪਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਤੇ ਮੁੜ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੇ। ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਉਹ ਚੱਕ ਪਿੰਡ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ 'ਭਾਂਅ ਭਾਂਅ' ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੁੰਨੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਤੇ ਹਰਲ ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਹੋਏ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ, ਰਹਿੰਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਸਲਾਮ ਬੁਲਾ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰਲਾ ਡਰ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਪੈਣ ਦੀ ਹਰ ਸੋਚ ਉੱਤੇ ਭਾਰੂ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਾਕੇ ਹੋਰੀਂ ਸੁੰਨੇ ਹੋ ਗਏ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਫਿਰਨੀ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਬੀਹੀ ਮੁੜ ਗਏ। ਸਾਹਮਣੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਅੱਧ-ਪਚੱਧ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਖਾਧੀ ਕੇਹਰੂ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟੇ ਵਿੱਚ ਲਿੱਬੜੀ ਪਈ ਸੀ।

Scanned by CamScanner

"ਥੋਡੇ ਪਿੰਡ ਦੈ ਬਾਈ?" ਚੱਕਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁੱਛ ਕੇ ਲਾਸ਼ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ।

"ਹਾਂ ਬਾਈ।" ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੇ 'ਹਾਂ' ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਮਾਰਿਆ।

"ਇਹਦੀ ਤਾਂ ਬਾਹਲੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਪਈ ਐ। ਕਿਮੇਂ ਕਰਨੈ?" ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੇ ਕੇਹਰੂ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਾਸ਼ ਪਿੰਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।

"ਮਰਜੀ ਐ ਜੀ ਥੋਡੀ!" ਕੇਹਰੂ ਦਾ ਭਰਾ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦਾ ਬੋਲਿਆ।

"ਇਹਨੂੰ ਏਹੀ ਜੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਦੇਖ ਕੇ ਤਾਂ ਮਨ ਸਮਗਾਂ ਹੋਰ ਖਰਾਬ ਹੋਊ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲਗਦੈ ਇਹਦੀ ਇਥੀ ਮਿੱਟੀ ਕਿਊਂਟ ਦਿੰਨੇ ਆਂ।" ਲਾਭਾ ਵੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।

"ਸੋਨੂੰ ਮੁੰਡਿਓ ਇੱਕ ਸਲਾਹ ਐ, ਜੇ ਮੰਨੋਗੇ।" ਚੱਕਾਂ ਦਾ ਸਿਆਣਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅੱਗੇ ਆਇਆ। "ਇਹ ਤਾਂ ਜਿਮੇਂ ਕਰਨ ਆਇਆ ਤੀ ਓਮੇਂ ਆਪ ਭਰ ਗਿਆ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹਦੀ ਇਸ ਹਾਲਤ 'ਚ ਲਾਸ਼ ਪਿੰਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾਓਂਗੇ, ਓਧਰੋ-ਓਧਰੀ ਰੋਸ ਈ ਵਧੂ। ਤੁਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਏਥੀ ਸੈਂਤ ਦੇ। ਲੱਕੜਾਂ ਦਾ ਹੀਲਾ ਅਸੀਂ ਕਰ ਦਿੰਨੇ ਆਂ। ਥੋਡੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁੱਟਰ ਆਲੇ ਵੀ ਆਏ ਤੀ। ਉਹ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਬਾਹਲੀ ਜਿੱਦ ਫੜੀਂ ਰੱਖੀ ਉਹ ਲਾਸ਼ਾਂ ਪਿੰਡ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਨੇ, ਨਹੀਂ ਬਾਕੀ ਨੂੰ ਏਥੀ ਸੈਂਤ ਕੇ ਗਏ ਨੇ।"

"ਠੀਕ ਐ ਬਾਬਾ ਜੀ ਥੋਡੀ ਸਲਾਹ। ਇਹੀ ਠੀਕ ਰਹੂਗਾ।" ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਮੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ।

ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਿਵੇ ਬਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਸਿਵੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਈ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਫੂਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੱਕੜਾਂ ਤਾਂ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਕੁਝ ਕੁ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਲੈ ਆਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਬਲਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਦੀ ਲਾਟ ਨਾਲ ਕੇਹਰੂ ਦੇ ਸਿਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵੀ ਉੱਚੀ ਉੱਠ ਖੜੀ। ਜੱਗ ਵਿੱਚ ਸੀਰ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਤੀਵੀਂ ਅਤੇ ਧਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਕੇਹਰੂ ਖੁਦ ਹੀ ਧੁਰ ਦੀ ਟਿਕਟ ਕਟਾ ਗਿਆ ਸੀ।

"ਚੰਗਾ ਗੁਰਮੁਖੋ।" ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਚੱਕਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਦਦ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਦਾਸੀ 'ਚ ਡੁੱਬੇ ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਏ। ਦਿਨ ਢਲ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਟਿੱਬੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਬੇਰੀਆਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਊਂਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਬਲਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਅੱਗੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਮੱਧਮ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਖ਼ਾਲੀ ਗੱਡਾ ਲੁੱਟਰ ਵਾਲੇ ਪਹੇ ਉੱਤੇ 'ਚੂੰਅ ਚੂੰਅ' ਕਰਦਾ ਰਿੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਚੱਕਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹਿਰ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਵੜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਛਿਪ ਗਿਆ। ਤਾਰੇ ਨਿਕਲ ਆਏ।

Scanned by CamScanner

4

(ਪਿੱਛਲ ਝਾਤ)

ਲੋਕ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਦੇ ਪਰਤ ਆਏ ਸਨ। ਸੁਆਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਕੰਮ-ਧੰਦਾ ਸਮੇਟਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੀਆਂ ਸਨ। ਕੱਚੇ-ਪੱਕੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀਵਿਆਂ ਦਾ ਮੱਧਮ ਚਾਨਣ ਫੈਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਗਾਲੜੀ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਚੌਂਕੜੀਆਂ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਾਸੇ ਮਜਾਕ ਵਾਲੀਆਂ ਹਲਕੀਆਂ-ਫੁਲਕੀਆਂ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਬਦਲ ਰਹੇ ਮਾਹੌਲ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਹਿਮ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਅਖ਼ਤਰ ਰੋਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਾਜਰੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਖੇਤ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਚਾਹ ਗੁੜ ਨੂੰ ਓਵੇਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜ ਆਏ ਅਖ਼ਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਹੈਰਾਨ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ।

"ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ ਵੀ ਆਏ?" ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਵਾਲੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਕੋਲ ਆ ਗਏ ਅਖ਼ਤਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਲੱਭਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਨਜ਼ੀਰ, ਅਖ਼ਤਰ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਆ ਚਿੰਬੜਿਆ।

"ਹੁਕਮੇ ਤਾਏ ਨੇ ਮੋੜਤਾ।" ਉਸ ਨੇ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਬੜੇ ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ।

"ਕਿਉਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ?" ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਅਜੇ ਵੀ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਤੰਦ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਸੀ।

"ਤਾਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਮਾਹੌਲ ਖਾਸਾ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਵੀ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇ।"

"ਲੈ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹੌਲ ਕੀ ਕਹਿੰਦੈ। ਆਪਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਚੱਕਿਐ। ਨਾਲੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਾਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਮਾਂਗੇ।" ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਅਖ਼ਤਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਅਖ਼ਤਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ, ਅੰਮੀ ਅਤੇ ਅੱਬੂ ਵੀ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ।

"ਹੁਕਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਅੱਡ ਦੇਸ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਿਐ, ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਓਧਰ ਜਾਣਾ ਪਊ। ਓਧਰੋਂ ਸਿੱਖ ਇਧਰ ਆਉਂਣਗੇ।"

ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਵਿਹਾਰੋਂ ਬਾਹਰੀ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਅਸਲੋਂ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ।

"ਐਂ ਘਰ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਲੋ ਤਾਂ ਨੀ ਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਆਪਾਂ ਨੀ ਜਾਣਾ ਕਿਸੇ ਪਾਕ-ਪੂਕ ਸਤਾਨ।" ਉਸਦੇ ਅੱਬੂ ਨੇ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਸਿਰ ਉਪਰ ਡੌਰੂ ਵਜਾਉਣ ਵਾਂਗ ਹਿਲਾਇਆ। "ਇਹ ਤਾਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ ਜਾ ਐ, ਆਪੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਜੂ।"

Scanned by CamScanner

"ਤਾਇਆ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚੋਂ ਓਧਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵੀ ਲਾਗੇ।" ਅਖ਼ਤਰ ਨੂੰ ਤਾਏ ਦੀ ਕਹੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਆ ਗਈ।

"ਊਂਈ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਉਹ ਤਾਂ ਜੱਕੜ। ਬਾਹਲਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਨਾ ਈ ਐ।" ਉਸਦੇ ਅੱਬਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮੇ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ।

"ਅੱਬਾ! ਕੱਲ੍ਹ ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਧਰ ਪਤਾ ਨੀ ਕਿਹੜੇ ਪਿੰਡ, ਕਹਿੰਦੇ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾਰਤੇ, ਨਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਫੂਕਤੇ।" ਅਖ਼ਤਰ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸੁਣੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ।

"ਕਾਹਨੂੰ ਹੁੰਦੈ ਕੁਛ। ਤੁਸੀਂ ਪੈਜੋ ਸਾਰੇ ਰਾਮ ਨਾਲ।" ਅਖ਼ਤਰ ਦਾ ਅੱਬਾ ਮੀਰ ਖਾਂ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੰਦਾ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਛਲਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਧੜਕਦਾ ਦਿਲ ਘੁੱਟੀਂ ਉਹ ਮੰਜੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿੱਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਡਰ ਲਕੋਈਂ ਮੰਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਿਆ।

-0-0-

ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਕੁਸਲੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਲਕੋਈ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਅਖ਼ਤਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਸਨੇ ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਜਨਮ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਚਾਂਬੜਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਇੱਕ ਖਿਡੌਣਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਸਦੇ ਖੇਡਦੇ, ਸਾਵੀ ਤੋਰੇ ਚਲਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਤੂਫ਼ਾਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਭ ਦੇ ਹਸਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਘੋਰ ਉਦਾਸੀ ਵਿੱਚ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਰਾਤ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਦਹਿਲਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਖ਼ਤਰ ਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਹੇਠ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਵਜੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਉੱਠੇ ਅਖ਼ਤਰ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਫਿਰਨੀ 'ਤੇ ਕੁੱਤੇ ਭੌਂਕਣ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਬੇਵਕਤ ਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਲੱਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰਨੀ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਔਰਤਾਂ, ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਸੁਣਿਆ। ਉਸਨੇ ਘੋਥਲ ਕੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾ ਲਿਆ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਸਨੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ।

"ਹੇਠਾਂ ਚਲੋ!" ਅਖ਼ਤਰ ਭਮੱਤਰੀ ਖੜ੍ਹੀ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਸੁਰਤ ਸਿਰ ਕਰਦਾ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਇਆ।

"ਅੱਬਾ! ਅੱਬਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਈਂ ਮਾੜਾ ਜਾ!" ਉਸਨੇ ਅੱਬਾ ਦਾ ਮੋਢਾ ਹਲੂਣਿਆ। ਮੀਰ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੇਖਿਆ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੰਡਾ ਚੁੱਕੀਂ ਬੁੱਤ ਬਣੀ ਖੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਹੋਰ ਡਰ ਗਿਆ।

"ਹਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ! " ਮੀਰ ਦਾ ਦਿਲ ਡਰ ਨਾਲ ਧੱਕ ਧੱਕ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

Scanned by CamScanner

"ਟੋਭੇ ਕਨ੍ਹੀਂ ਪਤਾ ਨੀ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ!"

ਟੋਭੇ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਬੰਦ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੀਰਦੇ ਅਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਜਾਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਕਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਡਰਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਗਦਿਆਂ ਲੰਘਾਈ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਟੋਭੇ ਕੋਲ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਘਰ ਜਲ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਆਦਮੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਮਰੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਧਾੜਵੀ ਲੁੱਟ ਦੇ ਮਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੀਵੀਂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਸਜਿਦ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਪਰ ਕਈ ਆਪਣੇ ਬਾਪ-ਦਾਦਿਆਂ ਦੇ ਜੱਦੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੁੱਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਥੋਂ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਨਾ ਜਾਣ' ਵਾਲਿਆ ਵਿੱਚ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਮਿੱਥੇ ਹੋਏ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਅੱਧਾ ਪਿੰਡ ਗੱਡਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕੀਂ, ਛਲਕਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਿੱਛੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਕੇ ਘਰ ਸਮੇਤ ਸਿਰਫ਼ ਛੇ ਸੱਤ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਉਸੇ ਰਾਤ ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡ 'ਤੇ ਫਿਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਰ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਵੱਜੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਓਪਰੇ ਬੰਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਪਾਨਾਂ, ਗੰਡਾਸੇ ਫੜ੍ਹੀਂ, ਮੁਸਕਾਂ ਲੈਂਦੇ ਕੰਧ ਟੱਪ ਆਏ। ਅਖ਼ਤਰ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਕੋਠੇ ਉਪਰ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੇਠਾਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਸੀ। ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਦਗੜ ਦਗੜ ਅਤੇ ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਅਖ਼ਤਰ ਦਾ ਅੱਬਾ ਮੰਜੇ 'ਚੋਂ ਉਠਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਹੀ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਹੋਈ ਤਲਵਾਰ ਨੇ ਉਸਦੇ ਬੋਲ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੱਬ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਵੇਖਦਿਆਂ ਅਖ਼ਤਰ ਦੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਅੰਮੀ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ ਵੱਲ ਦੌੜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ' ਬੁਲਾਉਂਦੇ, ਕਿਰਪਾਨਾਂ, ਗੰਡਾਸੇ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਧਾੜਵੀ ਭੱਜ ਲਏ। ਉਹ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦੇ ਅਜੇ ਸਬਾਤ ਦੇ ਬਾਰ ਤੱਕ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿਰਾਂ ਅਤੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਆ ਵੱਜੇ ਵਾਰਾਂ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਮਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਦਬੋਚ ਲਿਆ। ਉਹ ਗੇੜੇ ਖਾਂਦੇ ਓਥੇ ਹੀ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ।

ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਬਿੜਕ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਪਏ ਅਖ਼ਤਰ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਅਖ਼ਤਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਵੇਖਿਆ, ਹਥਿਆਰ ਬੰਦ ਤੀਹ-ਚਾਲੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਲਾਂ-ਛਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਖ਼ਤਰ ਨੇ ਚੀਕ ਮਾਰਦੀ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਮੰਜੇ ਉਪਰ ਸੁੱਟ ਲਿਆ। ਜੇ ਉਹ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਮਾਸ ਲੱਗੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੂੰਡ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਏਨਾ ਕਹਿਰ ਟੁੱਟਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਵੀ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਫੇਰ ਵੀ ਧਾੜਵੀਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੱਕ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਅਖ਼ਤਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਦੀ

Scanned by CamScanner

ਸਿਰ-ਮੁਧ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜ ਲਈ। ਅਖ਼ਤਰ ਰੋਂਦਾ, ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਈਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਇਆ। ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਲਾਸ਼ਾਂ ਕੋਲ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਛੱਪਰ ਲੱਗੇ ਪਏ ਸਨ। ਅਖ਼ਤਰ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਰੋਂਦੇ-ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਉਪਰ ਡਿੱਗ ਡਿੱਗ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਨਜ਼ੀਰ ਵੀ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਡੈਬਰਿਆ ਰੋਂਦਾ ਰੋਂਦਾ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਾ ਗਿਆ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਉੱਠੇ ਵੈਣ ਕੰਧਾਂ ਰਵਾ ਗਏ। ਕਈ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੰਝੂ ਕੇਰਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਅੱਖ ਵੀ ਆਪਣੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ 'ਤੇ ਹੀ ਕਹਿਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੌਣ ਕਿਸਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦਾ?

ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਨਵਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਅੱਠ-ਦਸ ਸਿੱਖ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਭਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ, ਧਾੜਵੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਰੁਲਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਕਿਉਂਟੀ। ਗ਼ਮ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹਰਕਤ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਜੋਕਰਾ ਸਮਾਨ ਸਮੇਟਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਅਖ਼ਤਰ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਸਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਗੱਡੇ ਉਪਰ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਘਰ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ਟੱਪਣ ਲੱਗਿਆਂ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਤੋਂ ਰੋਣ ਰੋਕਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਅਖ਼ਤਰ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਡੁਸਕਣ ਲੱਗ ਪਈ।

"ਬੱਸ ਕਰ! ਜੋ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ.......ਬ...ਅ...ਸ...।" ਅਖ਼ਤਰ ਦੇ ਸੰਘੋਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰੜਾਈ ਅਵਾਜ਼ ਮਸਾਂ ਨਿਕਲੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦਿਆ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਵਲ ਲਿਆ।

"ਆਪਾਂ.....ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ .....ਕੀ ਗਵਾਇਆ ਸੀ!" ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਦੇਹਲੀਆਂ 'ਤੇ ਨੁੱਚੜ ਗਏ।

"ਜਿਨਾਂ ਨੇ ......ਇਹ ਕੁਛ ਕਰਿਐ....ਅ....ਅੱਲਾ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਉ।" ਅਖ਼ਤਰ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਦ-ਦੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰਕੂ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ।

"ਚਲ..... ਹੁਣ ਮਨ ਹੌਲਾ ਨਾ ਕਰ।" ਉਸਨੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਗੱਡੇ ਵਿੱਚ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਜੂਲੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਬਲਦ ਹਿੱਕ ਦਿੱਤੇ।

ਬਚੇ-ਖੁਚੇ ਜੀਆਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਸਿਰਾਂ ਅਤੇ ਗੱਡਿਆਂ ਤੇ ਸਮਾਨ ਲੱਦੀਂ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਖ਼ਤਰ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਹਸਰਤ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਉਹ ਗੱਡੇ 'ਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ, ਭੱਜ ਕੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਵੜਨ ਪਰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਚਾਹਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਕ ਲਿਆ।

ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਉਤਰ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਕਾਫ਼ਲਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਰੁਕੇ, ਭੁੱਖਣ-ਭਾਣਾ। ਬੱਚੇ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਵਿਲ੍ਹਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਾਣੀ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਮੂੰਹ ਸੁੱਕ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਸੀ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਡਸਕੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਈਏ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਚਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਰਹੇ

Scanned by CamScanner

ਸਨ। ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਂਝ ਨਿਭਾਉਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਚੋਂ ਸਵੇਰੇ ਸਿੱਖ ਲੱਗਣ ਦੀ ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿਆਣੇ ਗੱਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭੁੱਖੇ ਪੇਟੀਂ ਸੌਂ ਗਏ ਸਨ। ਬੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਤੀਵੀਂਆਂ ਦੀਆਂ ਉਨੀਂਦਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਅਜੇ ਵੀ ਲਿਸ਼ਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਰੁਕਿਆਂ ਜਾਗਦਿਆਂ ਹੀ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਚਿੱਟੇ ਬੱਦਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗਾੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਵਾ ਸਿੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਦੁਖੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਏ ਹੋਣ। ਫਿਰ ਟਾਵੀਂ ਟਾਵੀਂ ਕਣੀ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਅਖ਼ਤਰ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁੱਧੀ ਨਜ਼ੀਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦਾ ਰੋਣਾ ਥੰਮ ਗਿਆ। ਨਜ਼ੀਰ ਦੁੱਧ ਦੇ ਲਾਲਚ ਲੱਗ ਅਜੇ ਚੁੱਪ ਹੋਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਔਰਤਾਂ, ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਤਰਲੇ ਦਮ ਤੋੜਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਸਫ਼ਾਇਆ ਕਰਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਵਧੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਖ਼ਤਰ ਨੇ ਗੱਡਾ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਡਰ ਦੋਵਾਂ ਜੀਆਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਚੀਰਦਾ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਅਖ਼ਤਰ ਨੇ ਡਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਕਾਲੇ ਸਿਰਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਵੱਲ ਗਈ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਹੋਰ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਅਖ਼ਤਰ ਜੂਲੇ ਤੋਂ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਗੱਡੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ।

"ਭੱਜ ਚੱਲ!" ਉਹ ਡਰ ਨਾਲ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਬੈਠੀ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਗੱਡੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਕੁੱਦ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਖ਼ੀਰੀ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।

"ਗਏ ਓਏ........!" ਪਿੱਛੋਂ ਵੱਜੇ ਲਲਕਾਰੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਲੂਰ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟੀਂ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮੌਤ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਕਰਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

"ਜਾਣ ਨੀ ਦਿੰਦੇ!" ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਆ ਰਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਗਰਦਨ ਘੁਮਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜੀ ਤਲਵਾਰ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਚ ਆ ਵੱਜੀ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਲੜਖੜਾ ਗਏ। ਪਲਾਂ ਛਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਟਕੂਏ, ਗੰਡਾਸਿਆਂ ਦੇ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਮੋਢੇ, ਵੱਖੀ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵਰ ਗਏ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਧਰਤੀ ਡੋਲਣ ਲੱਗ ਪਈ।

"ਛੱਡ ਦੋ ਬਾਈ ਓਏ.....! ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰੋ!!" ਅਖ਼ਤਰ ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕੀਂ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਖ਼ਤਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

"ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਦੋ ਵੀਰ ਬਣਕੇ, ਸੋਨੂੰ ਅੱਲਾ......!" ਅਖ਼ਤਰ ਦੇ ਬੋਲ ਲੜਖੜਾ ਗਏ। ਵੱਖੀ 'ਚੋਂ ਪਾਰ ਹੋਈ ਤਲਵਾਰ ਨੇ ਉਸਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਢਿੱਲੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ

Scanned by CamScanner

ਤੇ ਨਜ਼ੀਰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋਂਦਾ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਬਸੀਰਾਂ ਨੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਨਜ਼ੀਰ ਉੱਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਦੀ ਢਾਲ ਬਣਾ ਲਈ। ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਏ ਵਾਰਾਂ ਨੇ ਅਖ਼ਤਰ ਦੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ।

"ਇਹ ਤਾਂ ਅਜੇ ਕੰਮ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਐ। ਇਹਨੂੰ ਅਜੇ ਕਿਉਂ ਗਾਲਦੇ ਓਂ।" ਇੱਕ ਨੇ ਡਿੱਗੀ ਪਈ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਰੋਂਦੇ ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟ ਲਿਆ।

"ਇਹਨੂੰ ਸਿੱਟ ਪਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰ ਦੇ ਬੀਅ ਨੂੰ।" ਆਦਮੀ ਨੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਬੇ-ਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਪਰ੍ਹਾਂ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ।

"ਹਾਏ! ਭਾਈ! ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ!" ਉਸਨੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ।

"ਚੱਕ! ਇਹਦੀ ਵੀ ਤਾਂਘ ਤੇਰੀ ਮੁਕਾਈ ਦਿੰਨਿਆਂ।" ਇੱਕ ਨੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਨਜ਼ੀਰ ਦੇ ਕਿਰਪਾਨ ਆਰ-ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

"ਹਾਏ ਵੇ! ਪਾਪੀਓ! ਸੋਨੂੰ ਅੱਲਾ ਦੀ ਮਾਰ ਪਏ! ਮੇਰਾ ਨਜ਼ੀਰ...!"

"ਆਜੋ ਜਿਹਨੇ ਘਰ ਆਈ ਗੰਗਾ ਨਹੁਣੈ।" ਇੱਕ ਨੇ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਦੀ, ਛਟ-ਪਟਾਉਂਦੀ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੋਢੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਹੋਰ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਦ ਫਰਿਆਦਾਂ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਿਤਾੜਦੇ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬਾਜਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਵੜੇ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਬਾਜਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੀਂਹ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਧਾੜਵੀ ਬਾਜਰੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਮਰਦਾਨਗੀ ਦੀ ਮਾਰੀ ਇੱਕ ਤੀਵੀਂ ਬਾਜਰੇ ਵਿੱਚ ਅੱਧ-ਮਰੀ, ਦਰਦ ਨਾਲ ਨਪੀੜੀ ਪਈ ਸਿਸਕੀਆਂ ਭਰ ਰਹੀ ਸੀ।

5

ਮਜ਼ਹਬੀ ਰਾਖਸ਼ਸ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਕੇ ਡਕਾਰ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਤੀਵੀਆਂ ਇਸ ਅੰਨ੍ਹੀ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਦੀ ਭੇਂਟ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਹੋਏ, ਉਧਾਲੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਮੱਝਾਂ-ਗਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਮੁੱਲ ਵੱਟ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵੇਚੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਫੱਟੜ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੁੜ ਸਾਹ ਭਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਲੀ ਮੋੜਾਂ 'ਤੇ ਹਾਸੇ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗੇ, ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੌਣਕ ਪਰਤਣ ਲੱਗੀ।

ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵੱਲ ਉੱਡ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਾਲੀਆਂ ਨੇ ਮਾਲ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਮੋੜ ਲਏ ਸਨ। ਪਹਿਆਂ ਤੋਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਉੱਡੀ ਧੂੜ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਗਏ ਗੱਡੇ ਕੱਖਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਮੁੜ ਪਏ ਸਨ। ਕਾਕਾ ਖੇਤੋਂ ਗੱਡਾ ਹੱਕੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਅਤੇ ਜਲਕੁਰ ਨੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਕੰਡੇ ਤੋਂ ਮੋੜ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਵੀ ਭਰ ਗਏ ਸਨ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰੇਂ ਲਿਆ ਕੇ ਠੀਕ ਕਰਨ ਤੱਕ ਤਾਂ ਜਲ ਕੁਰ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ

Scanned by CamScanner

ਹੁਣ ਕਾਕੇ ਵੱਲੋਂ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਰੱਖ ਲੈਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਭਾਂਪ ਕੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਦੀ। ਕਾਕੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਹੁਣ ਇਹੀ ਸੋਚ ਭਾਰੂ ਹੋਈ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕੋਹੜ-ਕਿਰਲੀ ਆਉਣ ਵਾਂਗ ਫਸਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜੇ ਛੱਡਦੈ ਤਾਂ ਕੋਹੜੀ, ਜੇ ਖਾਂਦੈ ਤਾਂ ਕਲੰਕੀ। ਉਸਨੂੰ ਵਿੱਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਵਿੱਚ-ਵਚਾਲੇ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਨਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਅੱਗੇ ਜਲ ਕੁਰ ਘੁਰਕੀ ਲੈ ਕੇ ਆ ਖੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਸੇ ਹੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

"ਆਜਾ ਨਛੱਤਰਾ ਬੈਠ ਜਾ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ 'ਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨਛੱਤਰ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਕਾਰ ਲਿਆ। ਬਲਦ ਖੁਰ ਅੜਾਉਂਦੇ ਹੌਲੀ ਹੋ ਗਏ। ਨਛੱਤਰ ਗੱਡੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

"ਹੋਰ ਸੁਣਾ ਘਰੇਂ ਜੋੜੀ ਦੀ ਠੀਕ ਪੈਂਦੀ ਐ ਸੱਥਰੀ।" ਨਛੱਤਰ ਨੇ ਜਲ ਕੁਰ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਹਾਂ...ਆਂ.....।"

"ਚਲ ਲੁੱਟ ਨਜ਼ਾਰੇ।"

"ਹੂੰ.....।"

"ਹਾਂ ਹੂੰ ਤੋਂ ਗਹਾਂ ਵੀ ਵਧ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਉਈਂ ਪਤੰਦਰਾ ਦੁੱਧੋ ਹਟੀ ਮੱਝ ਮਾਂਗੂੰ ਲੇਵਾ ਜਾ ਢਿੱਲਾ ਕਰੀ ਫਿਰਦੈ।" ਨਛੱਤਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਉਦਾਸੀ ਦਿਸ ਗਈ ਸੀ।

"ਨਾਂਹ ਛੋਟੇ ਭਾਈ, ਉਈਂ ਲਗਦੈ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਅੰਦਰਲੀ ਗੱਲ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਬਨਾਉਟੀ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾ ਦਿੱਤਾ।

"ਕਿਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਣੀ ਤਾਂ ਨੀ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ?" ਉਸਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਟਰੋਕ ਮਾਰੀ।

"ਨਾਂਹ ਅਹੀ ਜੀ ਗੱਲ ਨੀ।"

"ਖ਼ੈਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੱਸਣ ਆਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ। ਤੂੰ ਸਿਆਣਾ ਬਣਕੇ ਰਹੀਂ, ਇੱਕ ਘਰ 'ਚ ਦੋ ਤੀਵੀਆਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮਿਆਨ 'ਚ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਆਲੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਐ।"

"ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਐ ਬਾਈ।" ਕਾਕਾ ਨਛੱਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਅੰਦਰੋਂ ਮੰਨ ਵੀ ਗਿਆ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਗੱਲ ਦਾ ਰੁੱਖ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ, "ਸੋਡੇ ਵਿਹੜੇ ਆਲਾ ਜੰਗੀਰ ਲਿਆਇਆ ਤੀ ਦੋ ਤੀਮੀਂਆਂ?"

"ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਆਹ ਹੁਣੇ ਜੇ ਵੇਚੀ ਤੀ, ਇੱਕ ਘਰੇਂ ਵਸਾ ਲਈ। ਉਹਦੀ ਵੀ ਗੁੱਲੀ ਦਣ ਪੈ ਗੀ, ਨਹੀਂ ਆਪ ਏ ਕੱਚੀਆਂ-ਪਿੱਲੀਆਂ ਥਪਦਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਘਰੇਂ ਫਿਰਦੀ ਪਰੀਆਂ ਵਰਗੀ ਤੀਮੀਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਖੜ੍ਹ-ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਨੇ। ਊਂ ਵੀ ਐਨੀ ਸੁਚੱਜੀ ਐ ਘਰ ਹੱਸਣ ਲਾਤਾ।"

"ਰੌਲੇ-ਗੌਲੇ ਜੇ ਨੇ ਇੱਕ ਆਹ ਕੰਮ ਠੀਕ ਵੀ ਕਰਤਾ, ਤੀਮੀਂਆਂ ਆਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਨਹੀਂ ਅੱਧੇ ਤਾਂ ਛੜੇ ਈ ਮਰ ਜਾਂਦੇ।"

"ਇਹਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਤ ਹੋਇਐ।" ਨਛੱਤਰ ਦੀ ਸੁਰ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ। "ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਐ, ਐਨੀ ਮਾਰ-ਕਾਟ ਹੋਈ ਐ, ਮਰਕੇ ਕੁੱਤੇ-ਬਿੱਲੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਲਾਸ਼ਾਂ

Scanned by CamScanner

ਨੂੰ ਖਾ ਖਾ ਆਫ਼ਰ ਗੇ। ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਭਾਰ ਪਿਐ, ਇਹ ਤਾਂ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਨੀ ਉਤਰਨਾ ਹੁਣ। ਨਾਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹੜਾ ਇਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸਦੇ ਨੀ ਤੀ। ਕਹੀ-ਖੁਰਪੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੀ, ਕੱਠੇ ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਤੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਤੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਲੁੱਟਦੇ ਰਹੇ ਫੇਰ ਘਰ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਖੱਖੜੀ-ਕਰੇਲੇ ਕਰ ਗੇ। ਜਿਹੜੇ ਓਧਰੋਂ ਆਏ ਨੇ ਆਹ ਰਫ਼ਿਊਜ਼ੀ ਜੇ, ਇਹ ਤਾ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਈ ਨੀ ਕਰਦੇ। ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੌ ਗੁਣੇ ਵਧੀਆ ਤੀ। ਯਮਲੇ ਹੋਰੀਂ ਦੇਖਲੈ ਰੌਣਕ ਲਾਈਂ ਰੱਖਦੇ ਤੀ।" ਨਛੱਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਛੜ ਗਏ ਗਰਾਈਆਂ ਦਾ ਮੋਹ ਜਿਹਾ ਆਇਆ।

ਯਮਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੀ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਨਾਲ ਹਸਦਾ ਸਧਾਰਨ ਯਮਲਾ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਦਿਮਾਗ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ 'ਯਮਲਾ' ਨਾਲ 'ਬੌਲਾ' ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਯਮਲੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਖੇਤ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। "ਲੈ ਯਮਲੇ ਨੇ ਵਿਚਾਰੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਤੀ।" ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਯਮਲੇ ਦਾ ਹਸਦਾ ਮੂੰਹ ਅਜੇ ਵੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਬੱਸ! ਬੇ-ਸੂਹੇ ਲੋਕ!" ਨਛੱਤਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਮ-ਅਕਲੀ 'ਤੇ ਸਿਰ ਮਾਰਿਆ।

ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਕਾਕੇ ਦਾ ਘਰ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੇ ਪਹੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਫਿਰਨੀ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਗੱਡਾ ਰੋਕ ਲਿਆ, "ਆਜਾ ਨਛੱਤਰਾ ਰੋਟੀ ਪੱਕੀ ਜਾਂਦੀ ਐ।"

"ਬੱਸ ਬਾਈ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲੈ।" ਨਛੱਤਰ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਗੱਡੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਗਿਆ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਗੱਡਾ ਅੰਦਰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਟੋਕਾ ਕੁਤਰ ਕੇ ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਝਲਾਨੀ 'ਚ ਆ ਬੈਠਿਆ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਕੱਖ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ।

"ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਲਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਤਣ ਪੱਤਣ, ਵਥੇਰਾ ਟੈਮ ਹੋ ਗਿਆ।" ਜਲ ਕੁਰ ਦੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮਨ 'ਚ ਰਿੜਕੀ ਜਾਂਦੀ ਗੱਲ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆ ਗਈ।

"ਕੋਈ ਨਾ।"

"ਤੇਰੇ ਆਹ ਕੱਲੀ 'ਕੋਈ ਨਾ' ਨਾਲ ਨੀ ਸਰਦਾ। ਹੁਣ ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਹੀਲਾ ਕਰੋ ਸਰਦਾਰ ਜੀ!" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਹਥੇਲੀ ਤੇ ਸੱਜੀ ਉਂਗਲ ਕਹਾੜੀ ਦਾ ਟੱਕ ਲਾਉਣ ਵਾਂਗ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਮਾਰੀ।

"ਮੈਂ ਆਪੇ ਕਰੂੰ ਕੋਈ ਹੀਲਾ। ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਕੀ ਦੱਸ ਇਹੇ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਲਤੜਦੀ ਐ।" ਕਾਕੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਹੋ ਗਈ।

"ਪੈਰ ਲਤੜਨ ਨੂੰ ਅਜੇ ਕਸਰ ਐ ਕੋਈ? ਮੈਂ ਨੀ ਇਹਨੂੰ ਸੌਕਣ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦੀ।" ਜਲ ਕੁਰ ਵੀ ਤੱਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਬਾਹਰ ਕੱਖ ਪਾਉਂਦੀ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿੰਨ੍ਹ ਗਏ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮੁੜ ਹਿਲਦੀਆਂ ਦਿਸੀਆਂ।

"ਤੂੰ ਠੰਡੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਨਾਲ ਸੋਚ! ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ, ਅਜੇ ਤੱਕ ਨੀ ਰੱਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਣੀ। ਜੇ ਹੁਣ ਇਹਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਆਪਣੀ ਦੇਹਲੀ ਵਧਦੀ ਐ

Scanned by CamScanner

ਤਾਂ ਕੀ ਮਾੜੈ। ਨਾਲੇ ਜਵਾਕ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਈ ਵੱਜੂ। ਜੱਗ 'ਚ ਸੀਰ ਰਹਿਜੂ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਗੱਲ ਏਨੀ ਹੌਲੀ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਹ ਰਾਜ਼ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੋਵੇ।

"ਮੈਨੂੰ ਨੀ ਅਹਿਜੇ ਸੀਰ-ਸੂਰ ਦੀ ਲੋੜ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਤੇ ਲਖੀਰ ਐ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਤੀਓ ਕਾਲ ਨੀ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਇਥੇ।" ਜਲ ਕੁਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁੜਕੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀ ਦੁਖਦੀ ਰਗ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

"ਹਾਏ ਅੰਮੀ! ਮੇਰੀ ਹੋਣੀ।" ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਕੱਖ ਪਾਉਂਦੀ ਕਾਲਜਾ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਖੁਰਲੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ।

"ਚੰਗਾ ਫੇਰ ਸਬਰ ਤਾਂ ਰੱਖ। ਮੈਂ ਆਪੇ ਸਭ ਕੁਛ ਕਰਦੂੰ। ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਓਧਰੋਂ-ਇਧਰੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਤੀਮੀਂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫ਼ੌਜ ਭਾਲ ਭਾਲ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀ ਐ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਲਏ ਜਾਂ ਆਪ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੀ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਹਨੂੰ ਵੀ ਆਪਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਦਿੰਨਿਆਂ। ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਇਹਦੇ ਕੋਲੇ ਗਹਾਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਭਾਫ਼ ਨਾ ਕੱਢੀਂ। ਜਦੋਂ ਮਾੜਾ ਜਾ ਆਹ ਟਿਕ-ਟਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਮੈਂ ਆਪੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਾਦੂੰ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਪੈਤੜਾ ਮਾਰਿਆ।

"ਜਿਮੇਂ ਮਰਜੀ ਕਰ ਪਰ ਮੈਂ ਸੌਂਕਣ ਬਣਾ ਕੇ ਨੀ ਇਹਨੂੰ ਰੱਖ ਸਕਦੀ।" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਇੱਕ ਟੁੱਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ।

"ਚੰਗਾ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਕਰਕੇ ਆਉਣਾ ਸਰਵਣ ਨਾਲ ਗੱਲ।" ਕਾਕਾ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਕਾਕੇ ਦੇ ਬਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਫਿਰਨੀ ਵਾਲੇ ਮੋੜ 'ਤੇ ਚੌਂਕੜੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਾਮ-ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਕੰਮ ਦੇ ਜ਼ੋਰ 'ਚ ਇਥੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕੰਮ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ, ਢਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ। ਸਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਜਗੀ ਧੂਣੀ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਡੱਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖਰੋਲਾ-ਖਰਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਲਾਹਵਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵੀ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਸਰਬਣ ਵੀ ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ।

"ਸਰਬਣਾ ਉਰੇ ਆਈਂ ਮਾੜਾ ਜਾ।" ਚੌਂਕੜੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ।

"ਹਾਂ?" ਸਰਵਣ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਤੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ।"

"ਹਾਂ ਦੱਸ।"

"ਚਲ ਤੇਰੇ ਘਰੇਂ ਚੱਲ ਕੇ ਕਰਦੇ ਆਂ।"

ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਗਿੰਦਰ ਨੇ ਬੋਲ ਮਾਰ ਲਿਆ, "ਆਜਾ ਬਹਿ ਜਾ ਕਾਕੇ, ਸੁਣਾ ਕੋਈ ਘਰ-ਬਾਰ ਦੀ।"

Scanned by CamScanner

"ਆਉਣਾ, ਮਾੜਾ ਜਾ ਕੰਮ ਜਾਇਆ ਆਮਾਂ।" ਉਹ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਸਰਵਣ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ।

"ਹੁਣ ਨੀ ਇਹ ਆਪਣੇ ਕੋਲੇ ਬੈਠਣ ਆਲਾ ਰਿਹਾ। ਦੋ ਸਾਂਭਣੀਆਂ ਸਖਾਲੀਆਂ ਨੇ ਪਤੰਦਰੋ!" ਘੁੰਮਣ ਨੇ ਕਾਕੇ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਸਿਆ।

"ਲੈ ਦੋ ਨੂੰ ਕੀ ਐ, ਮੈਨੂੰ ਚਾਹੇ ਪਟਿਆਲੇ ਆਲੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਮਾਂਗੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਪੈਂਟ ਸਮ੍ਹਾ ਦੋ। ਜੇ ਲੀਹ ਤੋਂ ਹੱਲ ਗਈਆਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ।" ਘਾਚੀ ਅਮਲੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ਕ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜਾ ਦਿੱਤਾ।

"ਤੂੰ ਭੈਣ ਦੀ ਕਾਗ਼ਜ਼ੀ ਬਦਾਮ ਖਾਨੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਦੇ ਸਦਕੇ ਜਾਨੇ ਆਂ ਜਿਹੜਾ ਦੋ ਸਾਂਭੀ ਫਿਰਦੈ। ਤੀਮੀਂ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਸਾਲੀ ਜੇਠ-ਹਾੜ੍ਹ ਨੂੰ ਹਲਟ 'ਤੇ ਜੋੜੇ ਬੋਤੇ ਮਾਂਗੂੰ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਝੱਗ ਸੁੱਟਣ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਐ।" ਘੁੰਮਣ ਅਮਲੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਾਟ ਕਰ ਗਿਆ।

"ਕਿਤੇ ਊਂ ਨਾ ਇਹੇ ਮੁਸਲਿਆਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ, ਪਹਿਲੀਂ ਪਿੰਡ 'ਚੋਂ ਮਸਾਂ ਕੱਢੇ ਨੇ।" ਗਿੰਦਰ ਕਹਿੰਦਾ ਮੁਸਕੜੀਏ ਹੱਸ ਪਿਆ।

ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਸਰਵਣ ਕੀ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਸਰਵਣ ਦੁੱਧ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕਾਕਾ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਅੰਦਰਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਰਵਣ ਦੁੱਧ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਏ।

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਬਾਰੇ ਈ ਗੱਲ ਕਰਨ ਆਇਆ ਤੀ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਛੰਨਾ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਸਰਵਣ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਸਰਵਣ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀ, "ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੇਖਲੈ, ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜਵਾਕ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣਾ ਨਸੀਬ ਨੀ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਤੀ ਵੀ ਲੋਕ ਜਵਾਕਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸੌ ਸੌ ਪਾਪੜ ਵੇਲਦੇ ਨੇ। ਦੋ ਦੋ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਵੀ ਮੈਂ ਚਲ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰੇਂ ਰੱਖ ਲੈਨਾ। ਪਰ ਤੇਰੇ ਆਲੀ ਭਰਜਾਈ ਗੱਲ ਲੀਹ ਤੇ ਈ ਨੀ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦੀ। ਕਹੂ, 'ਇਹ ਨੀ ਜਾਂ ਮੈਂ ਨੀ।' ਹੁਣ ਮੈਂ ਤਾਂ ਵਚਾਲੇ ਫਸਿਆ ਪਿਆਂ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਤੂੜੀ ਦੀ ਪੰਡ ਵਾਂਗ ਸਰਵਣ ਅੱਗੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।

"ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਆਲੀ ਵੀ ਠੀਕ ਐ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਵੱਧ ਹੋਗੇ। 'ਲਾਦ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਓਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੈ ਜਿਹੜਾ ਬੇ-'ਲਾਦੈ। ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਆਲਾ ਯੁੱਧ ਛੇੜਨਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਆਲੀ ਗੱਲ ਨੀ। ਜੇ ਹੁਣ ਜਲ ਕੁਰ ਏਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝੇ, ਉਹਦੇ ਵਰਗੀ ਤਾਂ ਰੀਸ ਨੀ। ਜੇ ਉਹ ਜਮੀਂ ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੁੰਨੀ ਬਣੀ ਖੜ੍ਹੀ ਐ ਫੇਰ ਤੂੰ ਸਬਰ ਕਰੀਂ। ਊਂ ਕੇਰਾਂ ਸਮਝਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈ ਜੇ ਸਮਝਦੀ ਐ।"

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਵਥੇਰਾ ਸਮਝਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਉਹ ਕਾਹਨੂੰ ਸਮਝਣ ਆਲੀ ਜਾਤ ਐ ਸਰਵਣਾ।" ਕਾਕਾ ਅੰਦਰੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ।

"ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮੰਨੇ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੂੰ ਵੀ ਬਾਹਲੀ ਅੜੀ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਜੇ ਘਰ 'ਚ ਕੇਰਾਂ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਜੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਲੈ ਬੈਠਦੈ।" ਉਸਨੇ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਕਾਕੇ ਦਾ ਮੋਢਾ ਘੁੱਟਿਆ।

Scanned by CamScanner

"ਫੇਰ ਹੁਣ ਉਹਦਾ ਕੀ ਕਰੀਏ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਲਝਣ ਸਰਵਣ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

"ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੇ। ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਰੈਅ ਦਿੰਨਾ।"

ਕਾਕਾ ਕਿਸੇ ਆਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਬਿਟਰ ਬਿਟਰ ਝਾਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

"ਤੂੰ ਐਂ ਕਰ, ਇਹਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਤੇਜੇ ਦੇ ਬਿਠਾ ਦੇ। ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾ-ਛਿੱਕਾ ਲੈਣਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਦਵਾ ਦਿਊਂ। ਨਾਲੇ ਘਰ ਦੀ ਘਰ 'ਚ ਰਹਿ ਜੂ।" ਸਰਵਣ ਰਾਏ ਦੇ ਕੇ ਕਾਕੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਦੋ ਪਲ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਪਸਰੀ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਮਨ ਨਾਲ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ 'ਹਾਂ' ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਬੋਲਿਆ, "ਹਾਂ ਇਹ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਜਚਦੀ ਐ। ਤੇਜੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲੀਂ। ਨਾਲੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਲਿਆਉਣਾ।"

"ਤੇਜੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਰਲੂੰ ਗੱਲ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ।

"ਚੰਗਾ ਫੇਰ।" ਕਾਕਾ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

"ਬਹਿ ਜਾ ਰੋਟੀ ਛਕ ਕੇ ਜਾਈਂ।"

"ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਖਾ ਕੇ ਈ ਆਇਆ ਤੀ। ਚੰਗਾ ਫੇਰ।"

"ਚਲ ਠੀਕ ਐ।" ਸਰਵਣ ਵੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕਾਕਾ ਫਿਕਰਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਲਾਹ ਕੇ ਸਰਵਣ ਕੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਚਮਕ ਪਏ ਸਨ। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀਵਿਆਂ ਦਾ ਮਟਮੈਲਾ ਚਾਨਣ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਕੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੀ ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਵੱਜ ਕੇ ਹਾਸਾ ਖਿੱਲਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਨੇ ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਪੈਰ ਮਲਿਆ ਪਰ ਫਿਰ ਰੁਕਦਾ ਰੁਕਦਾ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜਦ ਉਹ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਜਲ ਕੁਰ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਕੰਮ ਸਮੇਟੀਂ ਮੰਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ। ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਹੁਸ਼ੀਨ ਪਲ ਯਾਦ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਫਿਰ ਜਲ ਕੁਰ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਹੁੰਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਯਾਦ ਨੇ ਉਸਦਾ ਇਹ ਮਿੱਠਾ ਸਵਾਦ ਬਕਬਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਈ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਅਤੇ ਜਲ ਕੁਰ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਪਾਸਾ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨੀਂਦ ਉਸ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ।

6

ਮੌਸਮ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਸਰਦੀ ਵੱਲ ਪਲਟੀ ਮਾਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਣਕਾਂ ਅਤੇ ਛੋਲੇ ਬੀਜੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸੁਆਣੀਆਂ ਨੇ ਪਤਲੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਕੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਦੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਈ ਮੋਟੇ ਕੱਪੜੇ ਕੱਢ ਲਏ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀ-ਮੋੜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਜੁੜਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

Scanned by CamScanner

ਅੱਜ ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਜੁੜੀ ਮੁੰਡੀਰ ਵਿੱਚ ਕਾਕੇ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਧਾਣੀ ਗੇੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਸ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਕੇ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਾਪਰੀਆਂ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਓਦੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਦ ਕਾਕਾ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਬਣਾ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਤਾਂਗੇ ਤੋਂ ਉਤਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਪਾਇਆ ਗਾਤਰਾ ਅਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਲਈ ਖੱਟੀ ਚੁੰਨੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਹੈਰਾਨੀ 'ਚ ਮੂੰਹ ਅੱਡੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਜੇ ਮੱਠੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਭਾਂਬੜ ਵਾਂਗ ਹੋਰ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ, 'ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਲੈਣ ਆਈ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।' ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਸਨ।

ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਧੁਖਦੀ ਸਭ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ, "ਕਾਕਾ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਤੇਜੇ ਕਾਣੇ ਦੇ ਬਿਠਾਊਗਾ।"

"ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਇਆ, ਕਾਕੇ ਨੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਿਐ।" ਚੌਂਕੜੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨੇ 'ਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨਛੱਤਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਲੈ......ਲੈਣਾ ਨਾ ਦੇਣਾ।" ਨਛੱਤਰ ਨੇ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ।

"ਤੈਨੂੰ ਬੜਾ ਪਤੈ ਡੱਡਾਂ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੈਂ ਐਨ ਪੱਕੇ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਸੁਣਿਐ, ਸੌਦਾ ਸਰਵਣ ਕੇ ਘਰੇਂ ਹੋਇਐ। ਹੋਰ ਪੁੱਛ!" ਘਾਚੀ ਅਮਲੀ ਨੇ 'ਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨਛੱਤਰ ਵੱਲ ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਹੱਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾਈਆਂ।

"ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਤੀ?" ਨਛੱਤਰ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਅਜੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਬੱਝਿਆ ਸੀ।

"ਜਿੱਦੇਂ ਸੌਦਾ ਕਰਿਐ ਭੀਮਾ ਮੈਂਬਰ ਨਾਲ ਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਓਹਨੇ ਦੱਸਿਐ।" ਅਮਲੀ ਨੇ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਨੇ ਹੀ ਇੱਕ ਪੁਲਾਂਘ ਰਿਸਕ ਕੇ ਹੁੱਬ ਕੇ ਦੱਸਿਆ।

"ਮੈਨੂੰ ਨੀ ਇਹ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਤੀ ਐਮੇਂ ਕਹਿਦੀਏ।" ਨਛੱਤਰ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਵੀਂ ਸੀ।

"ਕਾਕਾ ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦਿਊਗਾ। ਉਹਦੇ ਬਦਲੇ ਉਹ ਤੋਂ ਮੈਸ ਲਿਆਊਗਾ।" ਅਮਲੀ ਲੀਰਾਂ ਦੀ ਖਿੱਦੋ ਵਾਂਗ ਉਧੜਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

"ਮੈਸ ਕਾਹਤੋਂ ਲਿਆਊਗਾ ਚਾਚਾ?" ਇੱਕ ਨੇ ਅਮਲੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਮੈਸ ਈ ਲਿਆਊਗਾ, ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਕਾਣੇ ਕੋਲੇ ਕਾਰੂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨੈ ਵੀ ਓਹ 'ਚੋਂ ਦੋ ਮੁੱਠੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਦੇ ਦਿਊਗਾ।" ਅਮਲੀ ਗੱਲਾਂ ਪੋਚ ਪੋਚ ਕੇ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਕਾਕਾ ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਲਈਂ ਤੇਜੇ ਕੇ ਘਰ ਕਣੀਓਂ ਜਾਂਦਾ ਤੀ, ਆਹ ਹੁਣੇ ਜੇ ਈ।" ਇੱਕ ਹੋਰ, ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕੇ ਢਾਣੀ 'ਚ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾ ਗਿਆ।

"ਬੱਸ ਫੇਰ ਮੈਸ ਖੋਲ੍ਹਣ ਈ ਗਏ ਹੋਣਗੇ।" ਅਮਲੀ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੰਢੇ ਹੋਏ ਸਾਧ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਮਾਰਿਆ।

ਸਾਰੇ ਅਮਲੀ ਨੂੰ ਰੰਗਾਂ 'ਚ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਅੱਜ ਅਮਲੀ

Scanned by CamScanner

ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਜਰ ਵਾਂਗ ਲਾਹ ਲਾਹ ਧਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਅਮਲੀ ਨੂੰ ਕਾਕਾ ਤੇ ਸਰਵਣ ਮੱਝ ਹੱਕੀਂ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਦਿਸ ਗਏ। "ਕਿਉਂ! ਮਨਦਿਓਂ ਨਾ ਫੇਰ ਘਾਰੀ ਸੁੰ ਨੂੰ! ਉਹ ਦੇਖੋ, ਉਹ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਮੈਸ ਲਈਂ।" ਅਮਲੀ ਸੁੱਕੇ ਪੱਟਾਂ 'ਤੇ ਥਾਪੀ ਮਾਰਦਾ, ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਟੱਡੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਝਾਕਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਰੇਡਰ ਅਖ਼ੀਰੀ ਨੰਬਰ ਲੈ ਕੇ ਪੱਟਾਂ 'ਤੇ ਥਾਪੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਟੀਮ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ।

"ਮੰਨ ਗੇ ਅਮਲੀਆ ਤੈਨੂੰ।" ਸਾਰੇ ਅਮਲੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੈਰਾਨ ਸਨ। ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਦੋ ਮਿੰਟ ਚੁੱਪ ਪਸਰ ਗਈ। ਮੁੰਡੀਰ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਸੂਹ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਕੇ ਕੇ ਘਰ ਵੱਲ ਰੋਝਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਨ ਚੁੱਕ ਲਏ।

ਕਾਕੇ ਨੇ ਤੋਕੜ ਮੱਝ ਖੁਰਲੀ 'ਤੇ ਲਿਆ ਬੰਨ੍ਹੀ। ਮੱਝ ਵੇਖ ਕੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਧਾਅ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ 'ਤੇ ਝੁਰਦੀ ਡੁਸਕਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਸਨੂੰ ਕਾਕੇ ਤੋਂ ਐਨਾ ਗਿਰ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੱਝ ਵੱਟੇ ਉਸਨੂੰ ਵੇਚ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦਿਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਟਣੇ ਪਿੱਟੇ ਸਨ। ਬੰਤ ਕੌਰ ਕਾਕੇ ਦਾ ਗਰੀਬੜਾ ਜਿਹਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪਿਘਲ ਗਈ ਸੀ। ਅਖ਼ੀਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਅੜੀ ਛੱਡ ਕੇ ਤੇਜੇ ਦੇ ਜਾਣ ਲਈ ਹਾਮੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਬੰਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਵੀ ਦਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖੇਗਾ। ਪਰ ਹੁਣ......। ਉਸਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਸਿਰ-ਮੁਧ ਦੌੜ ਜਾਵੇ ਪਰ ਅੱਗੇ ਕੌਣ ਢੋਈ ਦੇਵੇਗਾ? ਤੇਜਾ ਕਾਣਾ ਹੁਣ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬੱਸ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦਾ ਫ਼ਾਸਲਾ ਸੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਬਿੱਲੀ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਘਰ ਹੋਰ ਬਦਲ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਸੋਚਦੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਮਰਦੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਵਿਹੁ ਘੋਲ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਗੱਡੀ ਲੰਘ ਗਏ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਵਾਂਗ ਸੀ, ਬੇਵਸ।

-0-0-

ਤੇਜਾ ਕਾਣਾ ਕਾਕੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਹੱਦ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਤੇ ਲੜਾਕਾ ਸੀ। ਡੇਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਗਿਆ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਅੱਖ 'ਚ ਕਾਨੀ ਮਰਵਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਤਿੱਖੀ ਕਾਨੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਖੱਬਾ ਡੇਲਾ ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੱਖ ਦੇ ਵੱਜ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਟਿੱਬੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਅੱਖ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਹੋਰ ਵੀ ਕਰੂਪ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਾਲਾ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਤੇਜੇ ਤੋਂ ਤਿਲਕਦੀ ਕਾਕੇ 'ਤੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਸਾਲ ਤਾਂ ਤੇਜੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਉਮੀਦ 'ਚ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਲਿਆ। ਜਦ ਸਭ ਉਮੀਦਾਂ ਮਰ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ਤੇ ਕਾਕਾ ਵੀ ਪਕਰੋੜ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਨੂੰ ਦੂਹਰੀ ਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਗਈ, 'ਕਿਤੇ ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਵਿਆਓਂਦੇ-ਵਿਆਓਂਦੇ ਛੋਟੇ ਦੀ ਵੀ ਵੱਤ ਨਾ ਲੰਘਾ ਲਈਏ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਜੋ ਭਾਵੇ ਕਰਤਾਰ' ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਮੰਗ ਲਿਆ।

ਕਾਕੇ ਦੇ ਮੰਗਣੇ ਨੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਨਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ

Scanned by CamScanner

ਤੀਵੀਂ ਤਾਂ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਮਰ-ਮੁੱਕ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਾਲਾ ਫ਼ਿਕਰ ਲਾਹ ਕੇ ਹੋਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਯਾਰਾਂ-ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲਿਆਂ 'ਤੇ ਗਿਆ ਨਾ ਮੁੜਦਾ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਰਲ ਕੇ ਖੇਤ ਦਾਰੂ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਫੇਰ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਖੇਤ ਬੈਠੇ ਹੀ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕਦੇ ਮੇਲੇ 'ਚ ਲੜ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਪਾੜ ਆਏ ਜਾਂ ਪੜਵਾ ਆਏ। ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਇੱਕ ਕੰਨ ਪਾ ਦੂਸਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਜਾਂਦਾ। ਘਰੇਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਆਉਂਦੇ, ਮਾਂ ਤੇਜੇ ਦੀ ਜੰਮਣ ਘੜੀ 'ਤੇ ਪਛਤਾਉਂਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪ ਰੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਪੁਲਸ ਨੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਪੁੜੇ ਸੇਕੇ ਪਰ ਉਸਦਾ ਬਹਾਂ-ਕੁਹਾੜੀ ਉਹੀ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਬੰਦਾ ਉਸਨੂੰ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਲੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਲੁੱਚਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੰਦਾ, "ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਸਰਬੰਸ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਂ ਵਾਰ ਤਾ ਤੀ। ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਲੰਡੇ ਚਿੜੇ ਆਂ। ਪੂਛ ਏ ਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਫੜੂ ਕੀ।" ਅੱਗੋਂ ਨਸੀਹਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਟਣਕ ਜਿਹੀ ਲਹਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ।

ਕਾਕੇ ਨੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਹ 'ਹੱਥ 'ਚ ਅੱਗ ਫੜਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ' ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਅਖ਼ੀਰ ਬੇ-ਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੇ ਭਾਂਡੇ ਵੰਡਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਫਿਰਨੀ ਤੇ ਬਾਗਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਮਰੇ ਜਾ ਛੱਤੇ। ਅੰਦਰਲਾ ਘਰ ਤੇਜੇ ਅਤੇ ਬੁੜ੍ਹਾ-ਬੁੜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਡਿਗਦੀ ਢਹਿੰਦੀ ਬੁੜੀ ਤੇਜੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਥਪਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਬੁੜ੍ਹਾ-ਬੁੜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਫਿਰ ਤੇਜੇ ਦੀ ਚੁੱਲ੍ਹੇ 'ਚ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਦੀ ਇੱਕੋ-ਇਕ ਅੱਖ ਚੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੜਕਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਰਵਣ ਨੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਲਿਆਉਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਤੇਜੇ ਨੇ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ 'ਹਾਂ' ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ।

ਅੱਜ ਤੇਜੇ ਲਈ ਨਵਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਨਹਾਇਆ। ਨਵੇਂ ਕੁੜਤੇ ਚਾਦਰੇ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਕੱਢਵੀਂ ਜੁੱਤੀ ਪਾਈ। ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅੱਗੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੱਗ ਦਾ ਇੱਕ ਲੜ ਕਾਣੀ ਅੱਖ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਕਰ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਦਾ। ਉਸਨੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅੱਗੇ ਖੜੇ ਨੇ ਕਾਣੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਢਕਦਾ ਪੱਗ ਦਾ ਲੜ ਵਾਰ ਵਾਰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿਤੇ ਕਾਣੀ ਅੱਖ ਦਿਸਦੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਤੇਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਦਿਨ ਅਲੋਕਾਰ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਿਆਹ ਦੇਖੇ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੇਖਣਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਚੰਭ ਦੇ ਮਾਰੇ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ 'ਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੂਹਣੀ ਮਾਰਦਿਆਂ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਹੋਈ। ਸਾਹਮਣੇ ਜਲ ਕੁਰ ਅਤੇ ਵਿਹੜੇ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਔਰਤਾਂ ਬੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ 'ਚ ਲਵੇਟੀਂ ਲਈਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨਾਲ ਤੇਜਾ ਕਾਣਾ, ਕਾਕਾ, ਸਰਵਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਆਣੇ-ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੱਥ 'ਚ ਬੈਠੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ

Scanned by CamScanner

ਦੇ ਭਾਈ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੀਬੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ। ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਝਾਕਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸਰਵਣ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਬੇ ਕੋਲ ਗਿਆ।

"ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਹ ਭਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਤੁਸੀਂ ਓ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਕੌਣ ਐ।" ਉਸਨੇ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪਾਠੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

"ਚਲੋ ਜੋ ਸੰਗਤ ਦਾ ਹੁਕਮ।" ਉਸਨੇ ਬੰਤ ਕੌਰ ਦਾ ਪੱਲਾ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਚਾਰੇ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਦੇਗ ਵਰਤਾਈ ਗਈ। ਦੇਗ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਤੇਜੇ ਦੇ ਕੁਝ ਯਾਰ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਕਾਕੇ ਹੋਰੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਜਲ ਕੁਰ, ਬੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੀ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਵਿੱਚ ਲੈ ਬੈਠੀ। ਦੂਸਰੀ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਕਾਕੇ ਹੋਰੀਂ ਬੈਠ ਗਏ। ਤੇਜਾ ਘਰ ਦੀ ਕੱਢੀ ਲੈ ਆਇਆ।

"ਇਹਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਤੀ।" ਸਰਵਣ ਤੇਜੇ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਬੋਤਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ।

"ਕਰ ਲੋ ਕੌੜਾ ਮੂੰਹ, ਕੀ ਹੁੰਦੈ।" ਤੇਜੇ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਬੋਤਲ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

"ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਪਹਿਲਾਂ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਤੇਜੇ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

"ਕੋਈ ਨਾ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਾ ਲਾਂਗੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ।" ਤੇਜੇ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

"ਲਓ ਫੇਰ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪੈਗ ਪਾ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਬੋਤਲ ਅੱਗੇ ਰਿਸਕਾ ਦਿੱਤੀ। "ਲੈ ਬਈ ਤੇਜਿਆ, ਹੁਣ ਇੱਕ ਗੱਲ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈ। ਹੁਣ ਹੋ ਗਿਆ ਤੂੰ ਕਬੀਲਦਾਰ। ਹੁਣ ਆਹ ਬਾਹਰ-ਅੰਦਰ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਆਲੇ ਕੰਮ ਜੇ ਛੱਡ ਕੇ ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਸੰਭਲ ਕੇ ਰਹੀਂ। ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਦਾੜ੍ਹੀ 'ਚ ਖੇਹ ਪਵਾਦੇਂ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਯਾਰ ਦੋਸਤ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਗੁੱਝਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ।

"ਕੋਈ ਨਾ ਵੱਡੇ ਬਾਈ।" ਤੇਜੇ ਨੇ ਹਾਮੀ ਭਰ ਲਈ।

"ਸਰਵਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸਹੀ ਐ। ਹੁਣ ਆਵਦਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਸਾਂਭੀ ਸਿਆਣਾ ਬਣ ਕੇ। ਰੱਬ ਨੇ ਤੇਰੀ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣੀ ਐ, ਮਰਕੇ ਸੋਨੇ ਵਰਗੀ ਤੈਨੂੰ ਬਹੂ ਮਿਲ ਗੀ। ਹੁਣ ਅਵਦਾ ਪਕਾਇਓਂ ਤੇ ਖਾਇਓਂ। ਅਈਂ ਚਲ ਕਦੇ ਰੱਬ ਸੁਣੂ, ਕੋਈ ਨਿੱਕਾ ਨਿਆਣਾ ਹੋਜੂ। ਐਨੇ ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਦਾ ਘਰੇਂ ਮੋਹ ਪੈ ਜਾਂਦੈ।" ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਲਗਦੇ ਤਾਏ ਨੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਖਾ ਕੇ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

"ਤੁਸੀਂ ਐਂ ਕਰਿਓਂ ਜੀ, ਘਰੇਂ ਵਗਜਿਓਂ। ਰੋਟੀਆਂ ਮੈਂ ਲਾਹ ਕੇ ਛਾਬੇ 'ਚ ਧਰ ਆਈ ਝਲਾਨੀ 'ਚ। ਮੈਂ ਚਲ ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਇਥੇ ਬੰਤ ਕੋਲੇ ਪੈਜੂੰਗੀ।" ਜਲ ਕੁਰ ਸਬਾਤ ਦੇ ਬਾਰ ਮੂਹਰੇ ਗਿੱਠ ਦਾ ਘੁੰਡ ਕੱਢੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਲ ਕੁਰ

Scanned by CamScanner

ਦੀ ਇਥੇ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਜੇ ਦੇ ਪਿੱਸੂ ਪੈ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢ ਮਾਰੀ।

"ਕੋਈ ਨਾ ਮੈਂ ਆਪੇ ਵਗਜੂੰ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਦਾਰੂ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਜ਼ਬਾਨ ਤਿਲਕਣ 'ਚ ਤੁਰਦੇ ਬੰਦੇ ਵਾਂਗ ਲੜਖੜਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤਾਂ ਸਰਵਣ ਤੇ ਕਾਕਾ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ, "ਚੰ....ਗਾ ਬਾਈ ਅਸੀਂ ਚਲਦੇ ਆਂ।"

"ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇ....ਇਥੀ ਪ...ਪੈ ਜਾਂਦੇ।" ਤੇਜੇ ਨੇ ਸੁਲ੍ਹਾ ਮਾਰੀ।

"ਬ...ਬਸ ਘ....ਘਰੇਂ ਮੈਸਾਂ ਦਾ ਔਖੈ।" ਕਾਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਵਣ ਵੀ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਪਾਲੇ ਦੀ ਧੁੜਧੜੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਲੋਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਝਟਕਾ ਮਾਰਿਆ। ਉਹ ਡਿਗਦਾ ਡਿਗਦਾ ਸੰਭਲ ਗਿਆ। "ਊਃ ਜੇ ਜ...ਅ..ਜਲ ਕੁਰ ਮੰਨ ਜਾਂਦੀ, ਕ.....ਕੀ ਤੀ। ਕੋਈ ਜਵਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।" ਕਾਕੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਬੀ ਗੱਲ ਦਾਰੂ ਦੇ ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ।

"ਚਲ ਕੋਈ ਨਾ ਹੁਣ ਕਿਹੜਾ ਬਿਗ਼ਾਨੇ ਦੇ ਗਈ ਐ। ਹੁਣ ਵੀ ਤੇਰੇ ਭਾਈ ਦੇ ਈ ਐ।" ਚਾਹੇ ਸਰਵਣ ਨੇ ਸੰਭਲ ਕੇ ਪੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਪੈਰ ਉਸਦਾ ਵੀ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਹੀ ਟਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਰਾਤ ਕਾਫ਼ੀ ਬੀਤ ਗਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸੁੰਨ-ਸਰਾਂ ਸੀ। ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਵਾਰਾ ਕੁੱਤੇ ਕੰਧਾਂ-ਕੌਲਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਲਈਂ ਕੁੰਗੜੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਦੂਸਰੇ ਵਿਹੜਿਓਂ ਕਿਸੇ ਅਵਾਰਾ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਰੋਣ ਦੀ ਡਰਾਉਣੀ ਜਿਹੀ ਕੂਕ, ਠੰਡੀ, ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਡਰ ਦਾ ਕਾਂਬਾ ਚਾੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕਾਕੇ ਦੇ ਬਾਰ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋ ਕਤੂਰੇ ਚੌਂਕੜੀ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਕੁੰਡਲੀ ਮਾਰੀ ਪਏ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ 'ਟਊਂ-ਟਊਂ' ਕਰਕੇ ਭੌਂਕੇ ਤੇ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਸਰਵਣ ਓਥੋਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਕਾਕਾ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਆ ਪਿਆ। ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਜੀਅ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਜਲ ਕੁਰ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਓਪਰਾ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਅਧ-ਸੁੱਤੇ ਜਿਹੇ ਨੂੰ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦਿਸੀ, ਗੋਦੀ ਲੋਗੜ ਵਰਗਾ ਮੁੰਡਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਘਰੇਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਵਿਚਕਾਰ ਹਿਜੜੇ ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਢੋਲਕੀ, ਡਫਲੀ ਅਤੇ ਚਿਮਟੇ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਹਿਜੜੀ ਸੁਰਮੇਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾਉਂਦੀ ਗਾ ਰਹੀ ਹੈ, "ਲੈ ਲੈ ਕਾਕਾ ਲੋਰੀਆਂ ਤੇਰੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਮਾਂ।" ਉਹ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਉਠਦਾ ਹੈ ਹਿਜੜਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਿਜੜੀ ਗੇੜਾ ਦੇ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

"ਤੂੰ ਕੁੱਤੀਏ, ਤੂੰ ਮੁਸਲੀਏ ਮੇਰਾ ਬੰਦਾ ਖੋਹ ਲਿਆ!" ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਜਲ ਕੁਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਸੁਣਦੀ ਹੈ।

"ਹੈਂ! ਇਹ ਕੌਣ ਐ?" ਉਹ ਤ੍ਰਬਕ ਕੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਕੋਠਿਆਂ

Scanned by CamScanner

ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਜਲ ਕੁਰ ਰਾਖਸ਼ਸ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰੀਂ ਉਸਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਆ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁੰਡਾ ਰੋੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਰ੍ਹਾਂ ਵਗਾਹ ਮਾਰੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਤੇਜੇ ਕੇ ਘਰ ਜਾ ਡਿੱਗੇ ਹਨ। ਕਾਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਿਰ-ਮੁੱਧ ਭੱਜਦਾ ਹੈ। ਬੀਹੀ 'ਚ ਔਖੜ ਕੇ ਉਹ ਚੌਫਾਲ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਉਥੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਹੈ, ਨਾ ਮੁੰਡਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਲ ਕੁਰ।

7

ਦਿਨ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਨੇ ਕਾਲਾ ਲਿਬਾਸ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਗੁਦੜਿਆਂ 'ਚ ਜਾ ਵੜੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਸ਼ਰਾਬੀ ਜਾਂ ਲੋਹੜੀ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ ਟਾਵਾਂ ਟਾਵਾਂ, ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲਦਾ ਬੀਹੀ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਧੁੰਦ ਵੀ ਉਤਰ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੋਹੜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਠੰਡ ਘਟ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਸੀ। ਬੰਤ ਹੁਣੇ ਲੋਹੜੀ ਦੀ ਧੂਣੀ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਧੂਣੀ ਕੋਲ ਸੇਕ 'ਚ ਬੈਠਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਠੰਡ ਕਾਫ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ 'ਚ ਆ ਕੇ ਦੀਵਾ ਜਗਾਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੱਪੜਾ ਵਿਛਾ ਕੇ ਤੇਜੇ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ।

ਤੇਜਾ ਦਿਨ ਖੜ੍ਹੇ ਦਾ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੁੜਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਹੀ ਸੰਭਲ ਕੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਲੀਹ ਫਿਰ ਫੜ ਲਈ ਸੀ। ਬੰਤ ਸੁੰਨੇ ਘਰ 'ਚ ਇਕੱਲੀ ਡਰੀ ਬੈਠੀ ਉਸਨੂੰ ਉਡੀਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਹ ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਧੁੱਤ ਹੋਇਆ ਘਰ ਵੜਦਾ। ਕਦੇ ਰੋਟੀ ਦੀਆਂ ਟੇਢੀਆਂ-ਵਿੰਗੀਆਂ ਦੋ ਬੁਰਕੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟ ਲੈਂਦਾ, ਕਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਖਾਧਿਆਂ ਹੀ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਸਾਰ ਘੁਰਾੜਿਆਂ ਦਾ ਗੀਤ ਜੋੜ ਲੈਂਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਵੀ ਘਰ ਨਹੀਂ ਵੜਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬੰਤ ਕਹਿ ਦਿੰਦੀ, "ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਆ ਜਿਆ ਕਰੋ। ਮੇਰਾ ਕੱਲੀ ਦਾ ਸੁੰਨੇ ਘਰ 'ਚ ਕੀ ਵੱਟੀਂਦੈ।"

"ਐਂ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮੂੰਹ 'ਚ ਨਾ ਪਾ ਲਏ। ਵੱਡੀ ਆਈ ਐ ਮੈਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਦੇਣ ਆਲੀ।" ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਦ ਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਬੰਤ ਹਾਓਕਾ ਭਰ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ।

ਬੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੰਜੇ 'ਚ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹ ਰਜਾਈ ਦੀ ਨਿੱਘ 'ਚ ਟੇਢੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕਦੋਂ ਉਸਦੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ। ਜਦ ਉਸਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਉੱਠੀ। ਤੇਜੇ ਦੇ ਮੰਜੇ ਵੱਲ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ, ਉਹ ਓਵੇਂ ਹੀ ਸੁੰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਮੱਧਮ ਹੋਈ ਖਿਚਵੇਂ ਜਿਹੇ ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਬੁਝੂ ਬੁਝੂ ਕਰਦਾ ਚਾਨਣ ਸਾਰੀ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਅੱਖਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਮਟਕਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਦੀਵੇ ਵਿੱਚ ਤੇਲ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਸਬਾਤ ਵਿਚਲਾ ਮਟਮੈਲਾ ਜਿਹਾ ਕੰਬਦਾ ਚਾਨਣ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਗਾਹੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਸ਼ਾਲ

Scanned by CamScanner

ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਧੁੰਦ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਸੰਘਣੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰਲੇ ਗੇਟ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬਿੜਕ ਲਈ ਪਰ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸਨਾਟੇ 'ਚ ਤੇਜੇ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਕੋਈ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆ ਰਹੀ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਏਨਾ ਯਕੀਨ ਜ਼ਰੂਰ ਬੰਨ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਰਾਤ ਏਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੀਤੀ ਕਿ ਤੇਜੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਆਸ ਲਾਹ ਕੇ ਉਹ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਬਾਰ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਠੀ ਮੁੜੀ ਖੁਰਲੀ ਕੋਲ ਆ ਗਈ। ਡੰਗਰਾਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸੁੰਨੀ ਖੁਰਲੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਮੱਝ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਾਕਾ ਉਸਦੇ ਇਥੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹਿੰਗੀ ਸਸਤੀ ਮੱਝ ਲਿਆਉਣ ਬਾਰੇ ਕਈ ਵਾਰ ਟੋਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚਲ ਮੇਰਾ ਕੱਲੀ ਦਾ ਮੱਝ ਨੂੰ ਕੱਖ-ਕੰਡਾ ਪਾਉਂਦੀ ਦਾ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਤੇਜੇ ਨੇ ਚਿੱਟਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, "ਆਪਣਾ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਵਾਹਲਾ ਵੱਡਾ ਲਾਮ-ਲਸ਼ਕਰ ਐ। ਕੀ ਕਰਨੈ ਐਮੇਂ ਪੈਰ ਵਧਾ ਕੇ।" ਉਹ ਖੁਰਲੀ ਕੋਲ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਕੇ ਪਾਲੇ ਨਾਲ ਕੰਬਦੀ ਰਜਾਈ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜੀ।

ਉਸਨੇ ਜਾਗੋ-ਮੀਚੀ ਵਿੱਚ ਬਿੜਕ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਰ ਖੜਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਬੈਠ ਕੇ ਧਿਆਨ ਲਾਇਆ ਬਾਰ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਖੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਵੀ ਵੱਜੇ ਸਨ। ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਚਲੀ ਗਈ।

"ਘੰਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਬ....ਬਾਰ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਨੂੰ। ਭੈਣ ਦੇ......ਪਤਾ ਨੀ ਕੀ ਖ..ਖ..ਖੂਹ 'ਚ ਉਤਰੀ ਤੀਂ।" ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ।

"ਮੇਰੀ ਹੁਣ 'ਡੀਕਦੀ ਦੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗੀ। ਨਾਲੇ ਵੇਲਾ-ਕੁਵੇਲਾ ਵੀ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਰ ਕੋਈ।" ਬੰਤ ਨੂੰ ਤੇਜੇ ਦੇ ਅਜੇ ਵੀ ਲੱਤ ਉੱਤੇ ਰੱਖਣ ਤੇ ਖਿਝ ਜਿਹੀ ਆ ਗਈ।

"ਮੇਰਾ ਅ..ਆਪਣਾ ਘਰ ਐ ਮੈਂ ਜ...ਜਦੋਂ ਮਰਜੀ ਆਮਾਂ ਤੈਂ ਟ...ਟਿੰਡੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਨੇ।"

"ਟਿੰਡੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਨੀ, ਜੇ ਆਹੀ ਲੱਛਣ ਕਰਨੇ ਤੀ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਿਆਇਆ ਤੀ।"

"ਵਾਹਲਾ ਨਾ ਬ...ਬੋਲ ਗੁਤਨੀ ਪ..ਪੱਟ ਦੂੰ।" ਉਸ ਨੇ ਬੰਤ ਵੱਲ ਲਾਲ ਅੱਖ ਕੱਢੀ।

"ਜੇ ਆਹੀ ਲੰਡਰਾਂ ਆਲੇ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਰਿਹੈਂ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਨੂੰ ਡੋਲੇ।" ਬੰਤ ਨੇ ਵੀ ਕਰਾਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

"ਤੈਂ ਚੁੱਪ ਕ..ਕਰਨੈ ਕੇ ਕਰ੍ਹਾਮਾਂ?" ਉਸਨੇ ਮੁੱਕਾ ਉਗਰ ਲਿਆ।

"ਹੁਣ ਸੱਚੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਰੇ ਅੱਗ ਲਗਦੀ ਐ।" ਬੰਤ ਨੇ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵਟਦਿਆਂ ਤੇਜੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਬਰਛੇ ਵਾਂਗ ਸੇਧ ਲਿਆ।

"ਖੜ ਜਾ ਨੀ ਤੇਰੀ ਭੈ......।" ਉਸ ਨੇ ਗੁੱਤ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਬੰਤ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਸੁੱਟ ਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੱਥ ਵਿਚਲੀ ਡਾਂਗ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਮੂੰਗਫਲੀ ਦੇ ਟਾਂਗਰ ਵਾਂਗ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

Scanned by CamScanner

"ਹਾਏ ਵੇ ਲੋਕੋ! ਮਾਰਤੀ ਵੇ......! ਬੂਹ ਵੇ ਸਾਨ੍ਹ ਨੇ ਢਾਹ ਲੀ ਵੇ ਲੋਕੋ........। ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ ਪਾਪੀਆ......! ਬੂਹ..ਹਾਏ!" ਕੁੱਟ ਖਾਂਦੀ ਬੰਤ ਲੇਰਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਜਿੱਥੇ ਡਾਂਗ ਵੱਜਦੀ ਉਹ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗੀ ਪਈ ਹੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਰਿਸਕ ਜਾਂਦੀ।

"ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ...ਹੁਣ ਬੋਲ!" ਉਹ ਕਚੀਚੀ ਵੱਟਦਾ ਡਿੱਗੀ ਪਈ ਬੰਤ ਦੇ ਡਾਂਗ ਧਰ ਦਿੰਦਾ। ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਗੋ-ਮੀਚੀ 'ਚ ਪਏ ਗੁਆਂਢੀ ਕੰਧਾਂ ਕੋਠੇ ਟੱਪ ਆਏ।

"ਤੂੰ ਬੌਲਾ ਹੋਇਐ ਤੇਜਿਆ! ਸੁਰਤ ਕਰ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ। ਕਿਮੇਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਮਾਂਗੂੰ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗਿਐਂ।" ਇੱਕ ਨੇ ਆ ਕੇ ਤੇਜੇ ਦੀ ਡਾਂਗ ਫੜ ਲਈ।

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣੀ ਆਂ ਇਹਦੇ ਕੀੜੇ ਪੈਣ ਪਾਪੀ ਦੇ!" ਡਿੱਗੀ ਪਈ ਬੰਤ ਨੂੰ ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਸ਼ਹਿ ਮਿਲ ਗਈ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਭੜਾਸ ਕੱਢਣ ਲੱਗ ਪਈ, "ਤੂੰ ਰਿਜਕ-ਰਿਜਕ ਕੇ ਮਰੇਂਗਾ ਕਮੂਤਾ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ ਜੇ ਰਿਜਕ-ਰਿਜਕ ਕੇ ਨਾ ਮਰੇਂ।"

"ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਨੈ ਕੇ ਹੋਰ ਕਰਾਂ ਝੰਡ?" ਉਹ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਂਹਾਂ ਛੁਡਾਉਂਦਾ ਬੰਤ ਵੱਲ ਅਹੁਲਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਂਹਾਂ ਹੋਰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲਈਆਂ।

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣੀ ਆਂ ਕਾਕੇ ਨਾਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਤੇ ਢੋਈ ਨਾ ਮਿਲੇ ਜਿਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਥੇ ਡੋਗਿਐ ਨਰਕਾਂ 'ਚ ਲਿਆ ਕੇ।" ਬੰਤ ਦਾ ਕੜ ਪਾਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

"ਲੈ ਬੌਲੀ ਹੋਈ ਐਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ। ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ, ਬੱਸ ਕਰ।" ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਬੰਤ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਝਿੜਕ ਦਿੱਤੀ।

"ਬੂਕਦੀ ਤਾਂ ਦੇਖ ਕਿਮੇਂ ਐ। ਹੋਰ ਕਰ ਢੋਂਗ ਹੋਰ।" ਤੇਜਾ ਅਜੇ ਵੀ ਬੰਦਿਆਂ 'ਚ ਘਿਰਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਬੰਤ ਵੱਲ ਭੂਸਰੇ ਸਾਨ੍ਹ ਵਾਂਗ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਚਲੋ ਅੰਦਰ ਚਲੋ। ਕਿੱਥੇ ਵਿਹਾਰ ਆਲੇ ਦਿਨ ਕਲੇਸ਼ ਪਾਇਐ।" ਤੀਂਵੀਂਆਂ ਬੰਤ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈਆਂ। ਬੰਦੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਦੂਸਰੀ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ।

"ਤੂੰ ਕਾਹਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਤੀ ਰਾਤ ਨੂੰ।" ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਬੰਤ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ।

"ਮੈਂ ਕਾਹਨੂੰ ਬੋਲੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਵੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਘਰ ਵੜਜਿਆ ਕਰ। ਮੇਰੇ ਐਨਾ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਈ ਲੈ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਪੈ ਗਿਆ।" ਉਸਨੇ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਲੜ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਨੱਕ ਪੂੰਝਿਆ।

"ਚਲ ਫੇਰ ਵੀ ਬੰਦਾ ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਲੇਟ-ਫੇਟ ਹੋ ਜਾਂਦੈ। ਆਪ ਚੁੱਪ ਕਰਜੇ ਹੋਰ ਕੀ ਐ।" ਨਰੰਜਣ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਠੰਡਾ ਛਿੜਕਿਆ।

"ਕਦੇ-ਕਦਾਈ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਨੀ ਕਹਿੰਦੀ। ਇਹਦਾ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਈ ਇਹੀ ਕੰਮ ਐ। ਰੋਜ਼ ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੜੂ ਘਰੇਂ ਦਾਰੂ ਨਾਲ ਡੱਕਿਆ-ਡਕਾਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਕੱਲੀ ਨੂੰ ਸੁੰਨੇ ਘਰ 'ਚ ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰ ਲਗਦਾ ਰਹਿੰਦੈ।"

"ਆਹ ਇਥੋਂ ਕੱਪੜਾ ਦਿਓ ਭਾਈ ਓਹਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਓਥੀ ਪੈ ਗਿਆ।" ਨਰੰਜਣ ਨੇ ਕੱਪੜਾ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੋ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵਿਛੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਉਪਰ ਰਜਾਈ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

Scanned by CamScanner

"ਚੰਗਾ ਫੇਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਨਾ ਬੋਲੀਂ ਭੈਣ ਬਣਕੇ।" ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਮੋਢਾ ਥਾਪੜਿਆ। ਫਿਰ ਤੀਵੀਂਆਂ ਉਸਨੂੰ ਦਿਲਾਸੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਈਆਂ।

ਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ ਬੰਤ ਫਿਰ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈ। ਉਸਨੇ ਡਾਂਗਾਂ ਅਤੇ ਪਾਲੇ ਨਾਲ ਨੀਲੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਅਤੇ ਇਕ ਉਂਗਲ ਤਾਂ ਮੁੜਦੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਂਗਲਾਂ 'ਚੋਂ ਉਠਿਆ ਦਰਦ ਸਾਰੇ ਹੱਥ ਤੱਕ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੇ ਅਤੇ ਖਿੱਲਰੇ ਵਾਲ ਉਸਨੇ ਦਰਦ ਕਰਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਈ ਮੂਨ ਵਾਂਗ ਲੜਖੜਾਉਂਦੀ ਜਿਹੀ ਮੰਜੇ 'ਚੋਂ ਉੱਠਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਸੱਜੀ ਲੱਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਦਰਦ ਉੱਠਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਲੱਤ ਨੂੰ ਤੱਤੇ ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਚੀਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਤਰੀੜ ਵੱਟ ਕੇ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ। ਮੰਜੇ ਥੱਲਿਓਂ ਭਾਲ ਕੇ ਘਸੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਚੱਪਲਾਂ ਪਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਲ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਦੂਸਰੀ ਸਬਾਤ ਦਾ ਭੇੜਿਆ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਤੇਜਾ ਰਜਾਈ 'ਚ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਦੇ ਲਾਸ਼ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਾਰ ਓਵੇਂ ਭੇੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪੈ ਗਈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਗੀਲ੍ਹ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ 'ਤੇ ਫਿਰ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਨਜ਼ੀਰ ਦਾ ਭੋਲਾ ਜਿਹਾ ਚਿਹਰਾ। ਅਖ਼ਤਰ ਦੀਆਂ ਹੱਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ। 'ਮੇਰੇ ਉਸ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਕਿਸ ਭੈੜੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਲੱਗ ਗਈ। ਰੱਬਾ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਪਾਪ ਕੀਤੇ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ? ਉਸਨੂੰ ਅਖ਼ਤਰ ਦੀ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਲਾਸ਼ ਦਿਸੀ। ਨਜ਼ੀਰ ਦਾ 'ਅੰਮੀ ਅੰਮੀ' ਕਰਦਾ, ਮੌਤ ਦੇ ਭੈਅ ਨਾਲ ਡਰਿਆ ਚਿਹਰਾ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ। ਨਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਦਿਲੋਂ ਰੁੱਗ ਭਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਦੁੱਖ ਦੇਖਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਨਜ਼ੀਰ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਖ਼ਤਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ! ਜੇ ਕਾਕਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਾ ਲਿਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨੂੰ ਸਿਆਪਾ ਮੁੱਕ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਏਸ ਨਰਕ 'ਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਜੱਗੋਂ ਤੇਰਮੀਂ ਕੀਤੀ ਐ। ਰੱਬਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੀਮੀਂ ਦੀ ਜੂਨ ਨਾ ਪਾਈਂ! ਤੀਮੀਂ ਤਾਂ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਜਿਵੇਂ ਬੰਦੇ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਢਾਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੈ। ਮੇਰਾ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਧਰਮ-ਇਮਾਨ ਰਿਹੈ? ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਅਖ਼ਤਰ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਅਖ਼ਤਰ ਤੋਂ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਨੇ ਖੋਹ ਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਜਾਤ-ਕੁਜਾਤ ਨੇ....ਮੇਰੀ...ਦੇਹ ਨੂੰ ਗੁੰਨਿਐ। ਫੇਰ ਕਾਕੇ ਨੇ ਮੇਰ ਮਾਰ ਲਈ। ਹੁਣ ਆਹ ਤੇਜੇ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਠੱਪਾ ਲਾ ਦਿੱਤੈ।'

ਉਸਦੀ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਓਦੋਂ ਟੁੱਟੀ ਜਦ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਆਖ਼ਰੀ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਬੁਝ ਗਈ। ਬੰਤ ਨੇ ਰਜਾਈ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਠਰੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓ ਢਕ ਲਿਆ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਖ਼ਤਰ ਅਤੇ ਨਜ਼ੀਰ ਦਿਸੇ। ਦੋਵੇਂ ਉਪਰ ਬੱਦਲਾਂ 'ਚ ਖੜੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। "ਅੰਮੀ ਆਜਾ ਆਜਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆਂ।" ਨਜ਼ੀਰ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਹੱਥ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਲਮਕਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਨਜ਼ੀਰ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਨ ਲਈ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਪਰ ਉਡਣ ਲਈ ਹੰਭਲੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਵਾਰ ਉਹ ਨਜ਼ੀਰ ਦੇ ਹੱਥ ਨੇੜਿਓਂ ਮੁੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਕਾ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਭੱਜੇ ਆਉਂਦੇ ਦਿਸਦੇ

Scanned by CamScanner

ਹਨ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਬੋਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਭੱਜਿਆ ਸਹਾ ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਅਖ਼ਤਰ ਤੇ ਨਜ਼ੀਰ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਮਾਰਨ ਲਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਹ ਕੀ? ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਬੋਲ ਸੰਘੋ ਨਿਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੀ ਮੁੜਕੋ-ਮੁੜਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਭਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ। ਬੰਤ ਨੂੰ ਤਾਉਣੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਮੁੜ੍ਹਕੋ-ਮੁੜ੍ਹਕੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਤੌੜੀ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੈ ਗਈ।

ਬੰਤ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਦਰਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਵੇਲਣੇ ਵਿੱਚ ਪਿੰਜ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਦਾ ਦਰਦ ਹੁਣ ਦੂੱਗਣਾ ਬਣ ਕੇ ਉੱਠਿਆ ਸੀ। ਹੱਥ ਦੀ ਇੱਕ ਉਂਗਲ ਅਤੇ ਅੰਗੂਠਾ ਤਾਂ ਸੁੱਜ ਕੇ ਹਵਾ ਭਰੇ ਗ਼ੁਬਾਰੇ ਵਰਗੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਔਖੀ-ਸੁਖਾਲੀ ਨੇ ਅੱਗ ਮਚਾ ਕੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਚਾਹ ਧਰ ਲਈ। ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਲ, ਪੀਲੀ ਲਾਟ 'ਚ ਉਸ ਦਾ ਉਦਾਸਿਆ ਚਿਹਰਾ ਹੋਰ ਵੀ ਪੀਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਾਹ ਉਬਲੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੁੱਧ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਚਾਹ ਬਾਟੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਓਵੇਂ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਮੱਠੀ ਅੱਗ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

ਤੇਜਾ ਕਾਫ਼ੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਖਾਧੇ-ਪੀਤੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਬੰਤ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਕੇ ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਸਰਵਣ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਏ। ਬੰਤ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਲਿਆ ਫੜਾਈ।

"ਦੇਖ ਲੋ ਜੀ ਰਾਤ ਮੇਰਾ ਕੀ ਹਾਲ ਕਰਿਐ।" ਉਹ ਸਰਵਣ ਤੋਂ ਘੁੰਡ ਕੱਢਦੀ ਉਦਾਸ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ।

"ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਈ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤੀ ਭਾਈ ਤੇਰੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤੇ ਤੋਂ ਈ। ਉਹ ਵੀ ਕਮਲੈ ਕੋਹੜੀ।" ਸਰਵਣ ਨੇ 'ਹਾਅ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ।

"ਦੇਖੋ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਦੋਏਂ ਸੁਣਦਿਓ! ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬੇ-ਵਾਹ ਹੋਈ ਪਈ ਐ। ਮੇਰੇ 'ਚ ਨੀ ਹੋਰ ਤਿਓ ਹੈਗਾ। ਮੈਂ ਬਥੇਰੇ ਮਾੜੇ ਵਕਤ ਦੇਖਲੇ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹਦੇ ਬਾਰ 'ਚ ਆ ਕੇ ਜਾਨ ਦੇਦੂੰਗੀ!" ਉਸ ਨੇ ਘੁੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

"ਤੂੰ ਐਂ ਕਰੀਂ ਭਾਈ, ਜਿੱਦੇਂ ਹੁਣ ਕਦੇ ਪੰਜ-ਤਿੰਨ ਕਰੂਗਾ, ਸਿੱਧਾ ਮੇਰੇ ਜਾਂ ਕਾਕੇ ਕੇ ਘਰੇਂ ਆਜੀਂ। ਅਸੀਂ ਆਪੀ ਦੇਖਾਂਗੇ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਛਾਤੀ ਥਾਪੜੀ।

"ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਓਥੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ, ਚੱਕ ਕੇ ਨਾ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਜੇ ਲਿਆਇਆ ਤੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰੇਂ ਰੱਖਦਾ......!" ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ 'ਚ ਡੁੱਬੇ ਬੋਲ ਡਗਮਗਾਏ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਹੰਝੂ ਕਿਰ ਗਏ।

"ਲੈ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਕਮਲ ਕੁੱਟਦੀ ਐਂ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਖੜਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਸਰਵਣ ਕਾਕੇ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ, "ਇਹ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪ ਵੀ ਸਿਆਣੀ ਐਂ। ਇਹਦੀ ਵੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤੀ ਤੈਨੂੰ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦੀ।"

Scanned by CamScanner

"ਮਜਬੂਰੀ ਇਹਨੇ ਲਿਆਉਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਦੇਖਣੀ ਸੀ।" ਬੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਘੇਰ ਰਹੀ ਸੀ।

"ਚਲ ਤੂੰ ਵੀ ਭਾਈ ਹੁਣ ਵਾਹਲਾ ਉਜੜੀਆਂ ਖੱਡਾਂ 'ਚ ਹੱਥ ਨਾ ਮਾਰ।"

"ਦੁੱਖ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ।" ਬੰਤ ਬੋਲੀ।

"ਚਲ ਕੋਈ ਨਾ, ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਾਮਾਂਗੇ।" ਸਰਵਣ ਹੋਰੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਬੰਤ ਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਕਾਕੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਇਸ ਘਰ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਦੌੜ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਵ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਘਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਖਸ਼ਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਭੁੱਖਾ ਰਾਖਸ਼ਸ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਨਿਗਲ ਜਾਵੇ। ਬੰਤ ਨੇ ਦੌੜਨ ਦਾ ਸੋਚ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਆ ਪਰ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਉਹ ਦੁਖਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਘੜੀਸਦੀ ਮੁੜ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁਟ ਗਈ।

8

ਸਰਦੀ ਨੇ ਮੋੜਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਧੁੱਪੇ ਬੈਠਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਪਰ ਸ਼ਾਮ-ਸਵੇਰੇ ਧੂਣੀਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਜਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਬੇਰੜੀਆਂ ਕਣਕਾਂ ਨਿਸਰਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਛੋਲੇ ਟਾਂਟਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਸਨ। ਸਰੋਆਂ ਅਤੇ ਤੋੜੀਏ ਦੇ ਪੀਲੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਨੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਯਾਰੀ ਗੰਢ ਲਈ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਫੁੱਲ ਤੇ ਭਿਣ-ਭਿਣਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵਿਹਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਧੂਣੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਣ ਕੱਢਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਈ ਖੇਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਕਲਾਂ ਮਾਰੀਂ ਤਾਸ਼ ਕੁੱਟਦੇ। ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਗਾਲੜੀ ਧੂਣੀ ਨੂੰ ਖਰੋਲਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਫਰੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਪਿੰਡ ਚਾਹੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵਸਦਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚੋ-ਵਿੱਚ ਕਈ ਅੱਗਾਂ ਧੁਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਲੋਹੜੀ ਤੋਂ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਤੇਜੇ ਕੋਲੋਂ ਕਿੱਲੋ ਅਫ਼ੀਮ ਫੜੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਤੇਜਾ ਸਵੇਰੇ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੀ ਆ ਦੱਬਿਆ ਸੀ। ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਕੇ ਅਤੇ ਤੇਜੇ ਤੋਂ ਮੋਟੇ ਰੁਪਏ ਦਵਾ ਕੇ ਕੇਸ ਚਾਹੇ ਰਫ਼ਾ-ਦਫ਼ਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਛਾਪੇ ਦੀ ਸ਼ੱਕ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਬੰਤ ਕੌਰ ਉੱਤੇ ਆ ਪਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਤੇਜੇ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੰਨ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਦੂਸਰਾ ਬੰਤ ਹਰ ਵਾਰੀ ਤੇਜੇ ਨਾਲ ਔਖੀ ਭਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਬੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਚਾਹੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਕਰਨੋ ਰੋਕ ਲੈਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਹੀ ਉਲਟੀ ਬੰਤ ਨੂੰ ਲੈ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਤੇਜਾ ਹੁਣ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਕਰਦਾ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਤੇਜਾ ਕੁੱਟਦਾ ਉਹ ਓਨੀ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਦੇ ਉਹ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕਾਕੇ 'ਤੇ ਤਵਾ

Scanned by CamScanner

ਧਰ ਲੈਂਦੀ। ਲੋਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ, 'ਕਾਕੇ ਨੇ ਬਸ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਬਾਰ 'ਚ ਬੇਰੀ ਬੀਜ ਲਈ।' ਕਾਕਾ ਵੀ ਹੁਣ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਫਸਿਆ ਫਸਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ। ਘਰੇਂ ਜਲ ਕੁਰ ਵੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਗੱਲ ਰੜਕਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ, "ਜੇ ਤੂੰ ਬੰਤ ਨੂੰ ਲਿਆਇਆ ਤਾਂ ਕੰਡੇ ਬੀਜੇ।" ਕਾਕਾ ਔਖਾ-ਭਾਰੀ ਹੋਇਆ ਬਾਹਰ ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠਦਾ।

ਅੱਜ ਵੀ ਕਾਕਾ ਟਾਲ ਜਿਹੀ ਵੱਟ ਕੇ ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠਿਆ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਅਮਲੀ ਨੇ ਤੀਲੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, "ਕਿਮੇਂ ਕਾਕਿਆ ਫਿਊਜ਼ ਜੇ ਮਚਾਈ ਆਉਣੈ, ਕਿਤੇ ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਤਾਂ ਨੀ ਪੁੱਠੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਜੋੜਤੀਆਂ।"

"ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਕਾਹਨੂੰ ਫਿਊਜ਼ ਮੱਚੇ ਨੇ, ਅੱਜ ਤੂੰ ਹੀ ਭੋਰਾ ਵੱਧ ਖਾ ਕੇ ਲਾਟ ਸਾਅਬ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦੈਂ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਗੱਲ ਟਾਲਣੀ ਚਾਹੀ।

"ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲਗਦੈ ਕਿਤੇ ਬੰਤ ਦਾ ਨਾ ਹੇਰਵਾ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ।" ਘੁੰਮਣ ਨੇ ਟੇਢਾ ਜਿਹਾ ਸਿਰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਸੇਲ੍ਹੀਆਂ ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

"ਓਏ ਕਾਹਨੂੰ ਯਾਰ ਅੱਜ ਊਈਂ ਸਾਲੀ ਗੱਡੀ ਢਿੱਲੀ ਜੀ ਐ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਬਹਾਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਅਮਲੀ ਹੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਟਰੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਗੱਲ ਕਾਕੇ ਤੋਂ ਅਮਲੀ ਉੱਤੇ ਜਾ ਪਈ।

"ਅਮਲੀਆ ਤੇਰੀ ਕਣਕ ਜੀ ਮੈਂ ਦੇਖੀ ਤੀ, ਬਾਹਲੀ ਕਮਲਾਈ ਜੀ ਖੜ੍ਹੀ ਤੀ।" ਅਮਲੀ ਦੇ ਖੇਤ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨੇ ਅਮਲੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਿਆ।

"ਕਾਹਨੂੰ ਕਮਲਾਈ ਖੜ੍ਹੀ ਤੀ। ਤੂੰ ਆਥਣੇ ਦੇਖੀਂ ਜਦੋਂ ਕਰੜਾ ਜਾ ਪੈਗ ਲਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸਾਰੀ ਕਣਕ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਗੇੜਾ, ਓਹੀ ਸਾਲੀ ਭਰਜਾਈਆਂ ਮਾਂਗੂੰ ਹੱਸਦੀ ਲੱਗੂ।" ਅਮਲੀ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ।

"ਇਹਦੀ ਕਣਕ ਵੀ ਇਹਦੇ ਮਾਂਗੂੰ ਊਈਂ ਕੱਠੀ ਜੀ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਐ, ਤਿਓ ਓਹ 'ਚ ਵੀ ਅਮਲੀ ਮਾਂਗੂੰ ਪੂਰੈ।" ਘੁੰਮਣ ਨੇ ਗੱਲ ਅਮਲੀ ਦੇ ਹੱਕ ਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

"ਓਹ ਬੰਤ ਕਿਮੇਂ ਰੱਸਾ ਜਾ ਤੜਾਈਂ ਆਉਂਦੀ ਐ ਓਏ!" ਅਮਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨੀ 'ਚ ਮੂੰਹ ਟੱਡੀਂ ਉਸ ਪਾਸੇ ਝਾਕੇ। ਬੰਤ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

"ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕਿੱਲੇ ਨੂੰ ਈ ਆਉਂਦੀ ਐ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ।" ਅਮਲੀ ਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਛੇੜਿਆ। ਪਿੱਛੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਡਾਂਗ ਲਈਂ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਬੋਲਿਆ, "ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ ਖਾਗੜ ਵੀ ਗਾਂਈਂ ਦੇ ਮਗਰ ਈ ਲੱਗਿਆ ਆਉਂਦੈ।"

ਤੇਜਾ ਅੱਜ ਚਾਰ ਕੁ ਵਜੇ ਬੰਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਡਾਂਗ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੰਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਪੌੜੀ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਕੋਠੇ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਉਤਰ ਕੇ ਕਾਕੇ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਭੱਜ ਆਈ ਸੀ। ਬੰਤ ਦੇ ਮਗਰ ਹੀ ਡਾਂਗ ਲਈਂ ਤੇਜਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਕੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਵੜੀ। ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ।

"ਤੁਸੀਂ ਛੱਡ ਦੋ ਮੈਨੂੰ! ਅੱਜ ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਕਰਕੇ ਰਹੂੰ।" ਉਹ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਧੂੱਸ ਦੇਈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

Scanned by CamScanner

"ਤੂੰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੱਸ ਕੋਈ। ਐਂ ਹੁਣ ਲੜਾਈਆਂ ਨਾਲ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।" ਘੁੰਮਣ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੌਂਕੜੀ ਵੱਲ ਧੱਕਣ ਲੱਗਿਆ।

"ਤੁਸੀਂ ਛੱਡ ਦੋ ਮੈਨੂੰ। ਮੈਂ ਇਹਦੀ ਅੱਜ ਲੱਤ ਤੋੜ ਕੇ ਬਿਠਾਊਂ।" ਤੇਜਾ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਫੂੰਕਾਰੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਸਿਆਣਾ ਬਣੀ ਦਾ ਹੁੰਦੈ। ਤੂੰ ਠੰਡੇ ਮਤੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਦੱਸ ਕੀ ਹੋਈ ਐ, ਫੇਰ ਚਾਹੇ ਕੁਛ ਮਰਜੀ ਕਰਲੀਂ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਡਾਂਗ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ।

"ਕਾਹਨੂੰ ਯਾਰ, ਅੱਜ ਬਾਜ਼ੀਗਰਾਂ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌ ਸੌ ਕੁਛ ਬੋਲ ਕੇ ਆਈ ਐ। ਅਕੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਦਾਰੂ ਪਿਆ ਕੇ ਭੇਜਦਿਓਂ, ਉਹ ਤਾਂਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜਦੈ।" ਉਹ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਧੱਕ ਕੇ ਬਾਰ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਕਾਕੇ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ।

"ਤੂੰ ਓਹਨੂੰ ਕੱਢ ਓਏ ਇਧਰ। ਹੁਣ ਉਹ ਤੇਰੀ ਕੀ ਲਗਦੀ ਐ!" ਤੇਜੇ ਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਮਾਰਿਆ।

"ਐਂ ਕਿਮੇਂ ਕੱਢਦਾਂ? ਮਰਵਾਉਣੀ ਤਾਂ ਨੀ ਓਹੋ। ਚਲ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ ਘਰੇਂ ਜਾ ਆਪਣੇ।"

"ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਕੀ ਕਰਲੇਂਗਾ?" ਤੇਜੇ ਨੇ ਕਾਕੇ ਅੱਗੇ ਹਿੱਕ ਚੌੜੀ ਕੀਤੀ।

"ਤੂੰ ਪਰਾਂ ਹੋ ਜਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਤੋਂ....।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਤੇਜਾ ਡਾਂਗ ਮਾਰਨ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਫਿਰ ਫੜ ਲਿਆ।

"ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ 'ਚ ਕਿਉਂ ਲੜਦਿਓਂ। ਚਲ ਇਧਰ ਆ। ਤੂੰ ਅਵਦਾ ਬਾਰ ਅੜਾ ਲੈ ਓਏ ਕਾਕੇ।" ਘੁੰਮਣ ਹੋਰੀਂ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਚੌਂਕੜੀ ਤੱਕ ਧੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਏ।

"ਤੂੰ ਉਰੇ ਬੈਠ। ਸਿਆਣਾ ਬਣ। ਮਾਰ-ਕਟਾਈ ਨਾਲ ਕਦੇ ਘਰ ਵਸੇ ਦੇਖੇ ਨੇ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ।

"ਇਹ ਸਾਡੀ ਲੜਾਈ 'ਚ ਕਿਉਂ ਅੜਦੈ। ਮੇਰੀ ਤੀਮੀਂ ਐ, ਇਹਦਾ ਆਪਣੇ ਘਰੇਂ ਵਾੜ ਕੇ ਬਾਰ ਅੜਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਹੱਕ ਐ? ਓਏ ਕਾਕਿਆ! ਨਿੱਕਲ ਬਾਹਰ ਓਏ ਤੇਰੀ....!"

"ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਸੋਡੇ ਭਲੇ ਦੀ ਓ ਕਰੀ ਐ। ਇਥੇ ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ। ਫੇਰ ਕੀਹਦਾ ਘਰ ਪੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ?" ਘੁੰਮਣ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ।

"ਚਾਹੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਾਂਸੀ ਲੱਗ ਜੇ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀ ਕਰਕੇ ਹਟਣੈ। ਨਾਲੇ ਇਹਦੇ ਹੇਜਲੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ...ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਓਏ....! ਹੁਣ ਪ੍ਰਹੁਣੇ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਆ ਕੇ। ਬਾਰ ਕਿਉਂ ਅੜਾਇਐ। ਬਾਹਰ ਆ ਹੁਣ ਦਿਖਾਮਾਂ ਤਾਰੇ!" ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਤੇਜੇ ਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ।

"ਤੈਂ ਟਿਕਣੈ ਕੇ ਟਿਕਾਮਾਂ ਆ ਕੇ?" ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਕੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ।

"ਇਹ ਤਾਂ ਕਮਲਾ, ਕਮਲ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੈ। ਤੂੰ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਕਮਲਾ

Scanned by CamScanner

ਹੋਇਐ। ਜਾਹ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਜਾ ਕੇ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਬਾਰ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ। ਕਾਕਾ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਬੰਤ ਚੁੰਨੀ 'ਚ ਮੂੰਹ ਦਈਂ ਡੁਸਕ ਰਹੀ ਸੀ।

"ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਓਏ ਕੁੱਤਿਆ! ਹੁਣ ਲੱਤਾਂ 'ਚ ਪੂਛ ਦੇਈਂ ਕਿਉਂ ਭਜਦੈ! ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਟੱਕਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨਾਲ।" ਬਾਹਰੋਂ ਤੇਜੇ ਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਕਾਕੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਲਾਂ ਵਾਂਗ ਵੱਜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

"ਤੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ-ਵਚਾਲੇ ਆ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਇਹੀ ਕਜੀਆ-ਕਲੇਸ਼ ਐ।" ਜਲ ਕੁਰ ਔਖੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ।

"ਤੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣੈ, ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠੀ ਰਹਿ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਤੇਜੇ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਜਲ ਕੁਰ ਤੇ ਝਾੜ ਦਿੱਤਾ।

"ਐਂ ਮੈਂ ਕਿਮੇਂ ਚੁੱਪ ਕਰਜਾਂ, ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੁੰਨੇ ਕੁੱਤੇ-ਕੁੱਤੀਆਂ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਮੇਰੇ ਘਰੇਂ ਆ ਵੜਦੇ ਨੇ।" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝ ਕੇ ਹਟੀ ਬੰਤ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ।

"ਤੂੰ ਜ਼ਬਾਨ ਵਸ 'ਚ ਰੱਖ ਲੈ, ਨਾਲੇ ਫੇਰ ਮੈਥੋਂ ਖਾ ਕੇ ਖੜੇਂਗੀ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਜਲ ਕੁਰ ਵੱਲ ਦੰਦ ਚੱਬੇ।

"ਆਹੋ! ਹੁਣ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਪਿੱਛੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰੇਂਗਾ? ਇਹਦਾ ਐਨੀ ਹੇਜ ਆਉਂਦੈ ਘਰੀਂ ਰੱਖ ਲੈਗਾਂ ਫੇਰ।"

"ਆਹ ਗੱਲ ਨਾ ਕਹਿ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਵੀ ਦਖਾਦੂੰ।"

"ਇਹੀ ਕੁਛ ਤਾਂ ਭਾਲਦੈ।"

"ਤੇਰੀ ਜੀਭ ਵੱਢਣੀ ਪੈਜੂ ਮੈਨੂੰ।" ਕਾਕਾ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ।

"ਜੀਭ ਨਾਲੇ ਹੋਰ।" ਜਲ ਕੁਰ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਢੈਲੀ ਜਿਹੀ ਪੈ ਗਈ।

ਘੁੰਮਣ ਹੋਰੀਂ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਵਡਿਆ-ਭਲੋ ਕੇ ਘਰ ਛੱਡ ਆਏ। ਬੰਤ ਹੁਣ ਤੇਜੇ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਇਥੇ ਹੀ ਕਾਕੇ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਤੇਜੇ ਦੀ ਕੁੱਟ ਖਾ ਕੇ ਦਿਨ ਕੱਟਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਜਲ ਕੁਰ ਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਖਾ ਖਾ ਦਿਨ ਲੰਘਾਉਣਾ ਕਿਤੇ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਤਾਂ ਤੇਜੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਤੇਜੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਵੱਢੀ ਰੂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਸਰਵਣ ਅਤੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਰੜਕਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਬੰਤ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਜਲ ਕੁਰ ਦੇ ਸੱਤੀਂ ਕੱਪੜੀਂ ਅੱਗ ਲਾ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਘਰੇਂ ਵੀਚਰੀ ਬੈਠੀ ਬੰਤ ਨੂੰ ਤੇਜੇ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਸਰਵਣ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਅਮਰੋ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਕੇ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਰਵਣ ਨੂੰ, ਬੰਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦੇਵੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਤਾਂ ਬੰਤ ਤੇਜੇ ਦੇ ਘਰ ਨਾ ਗਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਰਵਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਅਤੇ ਸਮਝਾ-ਬੁਝਾ ਕੇ ਤੇਜੇ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡ ਆਏ ਸਨ।

Scanned by CamScanner

ਕਾਂ ਅੱਖ ਨਿਕਲੀ ਸੀ। ਸੁੱਕੇ ਵਾਹਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗ ਵਰਗੀ ਝਲ ਮਾਰਦੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਟੋਭੇ ਸੁੱਕ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਛੀ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸ਼ਾਮ ਹੋਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਘੁੱਗੀ ਵਟ ਵਿੱਚ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਵੀ ਪੁੱਛ ਕੇ ਹਿਲਦੇ ਸਨ। ਸਰਦੇ-ਪੁਜਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਆਣੀਆਂ ਦਰਵਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੰਜੇ ਡਾਹੀਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਤੋਰੀਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜੀਂ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਆ ਜੁਟੀਆਂ ਸਨ। ਕੰਮ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾਏ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵੱਢੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫਲੇ ਗਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਗਦੇ ਬਲਦ ਹੌਂਕਦੇ, ਮੂੰਹਾਂ 'ਚੋਂ ਝੱਗ ਸੁੱਟਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਏ ਹੋਣ। ਕਦੇ ਮੌਲੇ ਬਲਦ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਧੰਗੇੜ ਨਾ ਝਲਦੇ ਫਲਿਆਂ ਉਪਰ ਹੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ। ਪੁੜਿਆਂ 'ਤੇ ਵੱਜੀਆਂ ਡਾਂਗਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਗੇੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਕਾਕੇ ਅਤੇ ਸਰਵਣ ਦਾ ਅੱਜ ਸਰਵਣ ਕੇ ਖੇਤ ਫਲਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਮਰੋ ਅਤੇ ਜਲ ਕੁਰ ਸਵੇਰੇ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈਆਂ ਕਾਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਰਵਣ ਢੀਂਗੇ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਲਾਂਗਾ ਵਿਛਾ ਕੇ ਚਾਹ ਧਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਲਈ ਰੁਕੇ ਬਲਦ ਫਿਰ ਤੋਰ ਲਏ ਸਨ।

ਕਾਕਾ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ, 'ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਸਾਂਭਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਕਰਨੈ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਕੇ।' ਪਰ ਆਪਣੀ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਧੂਹ-ਘੜੀਸ ਕਰੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਘੜੀ ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਬੰਤ ਨੂੰ ਤੇਜੇ ਦੇ ਤੋਰਿਆ ਸੀ। 'ਕੀ ਪਹਾੜ ਡਿਗਦਾ ਸੀ ਜੇ ਮੈਂ ਬੰਤ ਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ। ਗੱਲ ਆਪੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਠੰਡੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ।' ਉਹ ਸੋਚਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਤ ਵਾਲਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਰ ਵੀ ਗਲਤ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਬੰਤ ਦੂਜੇ-ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਪੀ ਆਖਦੀ, ਸੌ ਸੌ ਦੁਰ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੀ। ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ, 'ਕਦੇ ਬੰਤ ਦੀਆਂ ਦੁਰ-ਅਸੀਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਬੈਠਣਗੀਆਂ।'

ਫਲ੍ਹੇ ਮਗਰ ਸੋਚਾਂ 'ਚ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਸਰਵਣ ਨੇ ਚਾਹ ਲਈ ਬੋਲ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਪੁਚਕਾਰ ਕੇ ਬਲਦ ਰੋਕ ਲਏ। ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ 'ਚ ਪਾਈਆਂ ਟੱਲੀਆਂ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ ਰੁਕ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲੋਂ ਪੰਜਾਲੀ ਲਾਹ ਕੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਫੜ ਕੇ ਨਿੰਮ ਥੱਲੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਕਾਕੇ ਦੇ ਬਲਦ ਬੰਨ੍ਹਣ ਤੱਕ ਸਰਵਣ ਨੇ ਚਾਹ ਲਾਹ ਕੇ ਬਾਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਈ।

"ਅੱਜ ਤਾਂ ਰੱਬ ਮਾਰ ਕੇ ਛੱਡੂ, ਕਿਤੇ ਭੋਰਾ ਹਵਾ ਦਾ ਨੀ।" ਕਾਕਾ ਪਰਨੇ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਪੂੰਝਦਾ ਬੈਠ ਗਿਆ।

Scanned by CamScanner

"ਮਾੜੇ ਜੱਟ ਦੀ ਜੂਨ 'ਚ ਰੱਬ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਪਾਵੇ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੁੰਦੇ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਐ।" ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਜੱਟ ਦੀ ਜੂਨ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭਾਰ ਢੋਂਹਦੇ ਗਧੇ ਵਰਗੀ ਲੱਗੀ ਸੀ।

"ਜੇ ਕਾਸੇ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਹੋਵੇ ਬੰਦਾ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੋਇਆ ਵੀ ਨੀ ਹਾਰਦਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਸਾਂਭਣ ਆਲਾ ਨੀ ਦੀਂਹਦਾ ਫੇਰ ਬੰਦਾ ਝੋਰੇ 'ਚ ਆਪੀ ਹਾਰ ਜਾਂਦੈ। ਰੱਬ ਵੀ ਆਪਾਂ ਤੋਂ ਊਈਂ ਰੁੱਸਿਆ ਬੈਠੈ।" ਕਾਕੇ 'ਤੇ ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੇ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਮੌਸਮ ਵਰਗੀ ਉਦਾਸੀ ਛਾ ਗਈ।

"ਰੱਬ ਵੀ ਸਾਲਾ ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਈ ਦਿੰਦੈ ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਟੈਮ ਰੱਬ ਦੇ ਚਿੱਤੜਾਂ 'ਤੇ ਚੂੰਡੀਆਂ ਵੱਢੀ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਵੀ ਮਾੜੇ-ਮੰਗਤੇ ਮਾਂਗੂ ਝਿੜਕ ਕੇ ਮੋੜ ਦਿੰਦੈ।" ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵੀ ਲੁੱਚਿਆਂ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਹੀ ਲੱਗਿਆ ਸੀ।

"ਲੈ ਕੇਹਰੂ ਦੇ ਭਾਈ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੰਡੇ ਹੋ ਗਏ। ਜੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਪਰਲੋ ਆ ਜਾਂਦੀ।"

"ਚਲੋ ਕਦੇ ਤਾਂ ਕਰਮ ਫੁਰਨਗੇ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਠੰਡੀ ਹੋ ਰਹੀ ਚਾਹ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾ ਲਈ।

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੋ ਬੁਰਕੀਆਂ ਰੋਟੀ ਦੀਆਂ ਖਾਨਾਂ, ਢਿੱਡ 'ਚ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਖੋਹ ਜੀ ਪਈ ਜਾਂਦੀ ਐ।" ਕਾਕਾ ਉੱਠ ਕੇ ਛੱਪਰੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ।

"ਮੇਰੇ ਆਲੀਆਂ ਵੀ ਚੱਕ ਲਿਆਈਂ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਰੋਟੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਪੋਣੇ ਖੋਲ੍ਹ ਲਏ। ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਉੱਤੇ ਅੰਬ ਦੇ ਆਚਾਰ ਦੀ ਫਾੜੀ ਰੱਖ ਕੇ ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੋ ਆਪਣੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲਈਆਂ।

"ਜੇ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਆਹ ਗਾਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਰਸੋਂ ਨੂੰ ਖੁਰਗੋ ਕਰ ਲਈਏ।" ਕਾਕਾ ਫਿਰ ਕੰਮ ਦੀ ਫਿਕਰ ਵਿੱਚ ਆ ਖੁਭਿਆ।

"ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਮੇੜ ਈ ਦੇਮਾਂਗੇ।" ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਸੀ।

"ਉਹ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਕੇ ਆਪ ਪੈਰ੍ਹੀ ਪੁੱਟਣ ਜਾ ਲੱਗੇ। ਪੈਰ੍ਹੀ ਪੁੱਟਦਿਆਂ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਪਾਣੀ 'ਚ ਡੁਬਕੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਚੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਪੈਰ੍ਹੀ ਪੁੱਟੀ ਗਈ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਫਲ੍ਹੇ ਅੱਗੇ ਜੋੜ ਲਿਆ।

ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਰ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਲਾਂਗਾ ਗਾਹ ਕੇ ਤੰਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੂਰਜ ਪੱਛਮ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਊਂਘਦਾ ਊਂਘਦਾ ਸੌਂ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਵਟ ਅਜੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਸੀ। ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਭਾਂਡੇ-ਠੀਕਰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਸਰਵਣ ਫਲ੍ਹੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਓਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਭਾਂਡੇ ਇਕੱਠੇ ਕਾਰਕੇ ਝੋਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਏ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਹਿੱਕ ਲਿਆ। ਥਕੇਵੇਂ ਨਾਲ ਚੂਰ ਹੋਏ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਕਾਕਾ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਘੜੀਸਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੇਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਪਹਿਆਂ ਉੱਤੇ ਉਡਦੀ ਧੂੜ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਘੁਸ-ਮੁਸੇ ਵਿੱਚ ਰਲਗੱਡ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਫਲ੍ਹੇ ਦੀ ਕੈਦ 'ਚੋਂ ਛੁਟੇ ਬਲਦ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਭੱਜੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ

Scanned by CamScanner

ਕੋਈ ਕੈਦੀ ਵੀਹ ਸਾਲੀਂ ਕੱਟ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪਿੰਡ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਸੂਏ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਫਿਰਨੀ 'ਤੇ ਕਾਕੇ ਕਾ ਘਰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੀ ਚੌਂਕੜੀ ਵੀ ਕੰਮ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਕਰਕੇ ਸੁੰਨੀ ਪਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਚੌਂਕੜੀ ਦਾ ਟੈਮ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਖੇਤੋਂ ਆ ਕੇ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਖਾ, ਨਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਹੀ ਇਥੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਹਲੇ ਦਿਨਾਂ ਜਿੰਨੀ ਰੌਣਕ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਚਸਕੀ ਹੀ ਆਪਣੀ ਭਲ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਥਕੇਵੇਂ ਦੇ ਭੰਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਸਾਰ ਹੀ ਮੰਜੇ ਮੱਲ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬਲਦ ਖੁਰਲੀਆਂ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਪਸ਼ੂ ਭੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰੇ ਕੱਖਾਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਰੋਟੀ ਲੱਗ ਗਈ। ਗਰਮ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹਾ ਕੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਥਕੇਵਾਂ 'ਫੁ...ਰ...ਰ...' ਕਰਕੇ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਨਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਪੈੱਗ ਲਾਏ ਅਤੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠਿਆ। ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪੀਲੀ ਲਾਟ ਵਿੱਚ ਜਲ ਕੁਰ ਦੇ ਗੁਲਾਬੀ ਦਿਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਦੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਭੁੱਖ ਜਿਹੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਉਸ ਵੱਲ ਨਸ਼ਿਆਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਝਾਕਿਆ। ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਮਿਲਾਈਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ। ਕਾਕੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੁਚਾਲ ਵਾਂਗ ਝਟਕਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੱਸਣ ਲਈ ਖੰਘੂਰ ਮਾਰ ਕੇ ਜਲ ਕੁਰ ਵੱਲ ਦੋਵੇਂ ਸੇਲ੍ਹੀਆਂ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤੀਆਂ।

"ਬਹਿ ਜਾ ਬਹਿ ਜਾ ਮੈਂ ਸਭ ਜਾਣਦੀ ਆਂ।" ਜਲ ਕੁਰ ਦੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹਿਮਤੀ ਝਲਕੀ।

"ਅਜੇ ਕਿੰਨਾ ਕ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕੰਮ?" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਾ ਕੇ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ।

"ਬੱਸ ਪੰਜ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਐ।" ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਕਾਕਾ ਸਰਵਣ ਦੀ ਰੋਟੀ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਰਵਣ ਦੀ ਰੋਟੀ ਫੜੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਤੇਜਾ ਬੰਤ ਦੀ ਛਤਰੌਲ ਕਰਕੇ ਆਪ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੰਤ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ 'ਚ ਸੁੱਟ ਗਏ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਸਲੋਕ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ, "ਵੇ ਕਾਕਿਆ ਪਾਪੀਆ! ਤੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਢੋਈ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਿਉਂਦੀ ਨੂੰ ਕਸਾਈ ਮੂਹਰੇ ਸਿੱਟ ਗਿਆ। ਤੈਨੂੰ ਸੱਤੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਪੈਣ! ਵੇ ਕਾਕਿਆ! ਤੂੰ ਔਤ ਜਾਮੇਂ ਔਤ! ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੱਟੀਆਂ ਆਲਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣੀ ਆਂ ਤੂੰ ਕੀੜੇ ਪੈ ਕੇ ਮਰੇਂ! ਜੇ ਕਿਤੇ ਰੱਬ ਹੈਗਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣੀ ਆਂ ਹੁਣੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰੇ।" ਕਦੇ ਉਹ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਫਰਿਆਦੀ ਬੋਲ ਮਾਰਦੀ, "ਵੇ ਕਾਕਿਆ ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਲੈਜਾ ਵੇ। ਜੇ ਇਥੀ ਸਿੱਟਣਾ ਸੀ ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਮਾਰ-ਖਪਾ ਦਿੰਦਾ ਵੇ! ਹਾ...ਏ...ਵੇ ਕਾਕਿਆ......ਲੈਜਾ ਮੈਨੂੰ ਵੇ......!"

"ਅੱਜ ਫੇਰ ਮੁਸਲੀ ਭਜਨ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਐ।" ਨੇੜੇ ਆਏ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਅਮਲੀ ਹੱਸ ਪਿਆ। ਅਮਲੀ ਤੇ ਘੁੰਮਣ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਚੌਂਕੜੀ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ ਸਨ।

Scanned by CamScanner

"ਹੋ...ਰ ਜਰ, ਕੀ ਕਰੀਏ!" ਕਾਕਾ ਔਖਾ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਬੋਲਿਆ।

"ਖੜਕਾ ਦੇ ਗਾਂ ਟੱਲ ਸਾਲੀ ਦੇ, ਆਪੇ ਠੰਡੀ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿਜੂ।" ਅਮਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਵਰਗੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

ਕਾਕਾ ਅਮਲੀ ਦੀਆਂ ਟਰੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੜ ਵੱਟ ਕੇ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਜਲ ਕੁਰ ਬੋਲ ਪਈ, "ਬੋਤਲ ਅੱਜ ਫੇਰ ਲੱਗ ਰਹੀ ਐ ਗੰਦ-ਮੰਦ ਬੋਲਣ।"

"ਕੁੱਤੇ ਆਲੀ ਜ਼ਬਾਨ ਲੱਗੀ ਐ ਉਹਦੇ ਤਾਂ ਭੌਂਕੀ ਜਾਂਦੀ ਐ, ਭੌਂਕੀ ਜਾਣ ਦੇ। ਚੰਗਾ ਮੈਂ ਜਾਨਾਂ, ਸਰਵਣ ਵੀ ਵਿਚਾਰਾ ਰੋਟੀ 'ਡੀਕਦਾ ਹੋਣਾ।" ਉਹ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਗੂੜ੍ਹਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਚਮਕ ਪਏ ਸਨ। ਅੱਧੇ ਚੰਦ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ 'ਚ ਤੁਰਿਆ-ਫਿਰਦਾ ਬੰਦਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਹਲਕੀ ਹਲਕੀ ਹਵਾ ਵੀ ਰੁਮਕ ਪਈ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਰੁੱਖ ਭੰਗ ਨਾਲ ਟੱਲੀ ਹੋਏ ਸਾਧ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਮਾਖੇ ਵਾਲੇ ਟਿੱਬੇ ਵੱਲੋਂ ਗਿੱਦੜਾਂ ਦੀ ਹੁਆਂਕ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹੇ ਦਾ ਕੱਕਾ ਰੇਤਾ ਉਸ ਦੇ ਜੋੜਿਆਂ 'ਚ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਜੋੜੇ ਝਾੜ ਲਏ ਸਨ। ਪਹੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉਹ ਜੌੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਪਹੀ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਖੇਤ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਰੋਟੀ ਸਰਵਣ ਦੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਸਰਵਣ ਥਕੇਵੇਂ ਦਾ ਭੰਨਿਆ ਸੌਂ ਗਿਆ ਲਗਦਾ ਸੀ।

"ਸਰਵਣਾ! ਓਹ ਸਰਵਣਾ!!" ਉਸਨੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ।

"ਹਓ!" ਸਰਵਣ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ।

"ਸੌਂ ਗਿਆ ਤੀ?"

"ਹਾਂ ਲਾਗੀ ਤੀ ਅੱਖ ਜੀ।"

"ਲੈ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈ।"

"ਬਾਹਲਾ ਈ ਟੈਂਮ ਲਾ ਆਇਆ।"

"ਬੱਸ ਊਈਂ ਲਾਗਿਆ ਥੋੜ੍ਹੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇ ਨਾਲ ਈ। ਲੈ ਪਹਿਲਾਂ ਘੁੱਟ ਲਾ ਲੈ, ਗਰਦਾ ਥੱਲੇ ਹੋਜੂ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਬੋਤਲ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਡੱਬਾ ਸਰਵਣ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਵਣ ਪੈੱਗ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। "ਅੱਜ ਫੇਰ ਬੰਤ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹੀ ਖੜੀ ਤੀ।"

"ਅੱਛਿਆ! ਉਹਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਈ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਣਕ ਦਾ ਨਮੇੜ ਲਈਏ, ਮੈਂ ਕਰਦਾਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸਮਾਰ ਕੇ।" ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਬੰਤ ਦਾ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅੱਜ ਫਿਰ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

"ਚੰਗਾ ਫੇਰ ਮੈਂ ਜਾਨਾਂ।" ਕਾਕਾ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪੀਲੀ ਲਾਟ ਅੱਗੇ ਜਲ ਕੁਰ ਦਾ ਗੁਲਾਬੀ ਚਿਹਰਾ ਦਿਸਿਆ। ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੁਸਕਾਨ ਨਾਲ ਚੌੜੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਚਾਲ ਨੇ ਤੇਜੀ ਫੜ ਲਈ।

-0-0-

ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਏ ਵਾਹਣਾ ਵਿੱਚ

Scanned by CamScanner

ਵਰੋਲੇ ਘੁੰਮੇਰੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਬੁੱਢੇ-ਠੇਰੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਨਿੰਮਾਂ ਹੇਠ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਬੱਦਲੋਂ ਸੱਖਣਾ ਅਸਮਾਨ ਮੀਂਹ ਦੀ ਆਸ ਲਾਈਂ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ-ਲਹਿਣ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਬੰਤ ਲਈ ਵਕਤ ਕੱਟਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੇਜੇ ਨੇ ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਸ਼ੇ-ਪੱਤੇ ਵਿੱਚ ਫੂਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਧੁਖਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਤੇਜਾ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਤੇਜੇ ਅਤੇ ਬੰਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਅੱਕੇ ਗੁਆਂਢੀ ਵੀ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਨਾ ਆਉਂਦੇ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਲੜ-ਭਿੜ ਕੇ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ। ਬੰਤ ਆਪਣੀ ਮਾੜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕਾਕੇ 'ਤੇ ਭੜਾਸ ਕੱਢਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਖਾਣ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹੀ ਬੰਤ ਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੰਨੀਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਿੱਚ ਕਾਕਾ, ਬੰਤ, ਤੇਜਾ ਅਤੇ ਜਲ ਕੁਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਲੋਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਭਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਕਰਦੇ। ਸੌ ਸੌ ਕਿਆਸ ਅਰਾਈਆਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਪਰ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਭ ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀਆਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ।

ਅੱਜ ਸਰਵਣ ਨੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੰਤ ਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਬੰਤ ਦੇ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਪੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਵਣ ਨੇ ਗੱਲ ਤੋਰ ਲਈ ਸੀ।

"ਭਾਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਹ ਤੂੰ ਆਥਣ ਦੇ ਟੈਮ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਿੰਨੀ ਐਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਐ।"

"ਕਾਕੇ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਘੱਟ ਗੁਜਾਰੀ ਐ।"

"ਉਨ੍ਹੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਰਿਆ ਤੀ।"

"ਮੇਰੇ ਭਲੇ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੰਦਾ ਨੀ ਥਿਆਇਆ। ਨਸ਼ੇ-ਪੱਤੇ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਫੂਕੀ ਪਈ ਐ। ਪਤਾ ਨੀ ਸਾਲ ਐ, ਪਤਾ ਨੀ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਐ। ਅਜੇ ਮੇਰੀ ਪਹਾੜ ਜਿੱਡੀ ਉਮਰ ਪਈ ਐ। ਮੈਂ ਰਹਾਂ ਕਾਹਦੇ ਸਹਾਰੇ ਆਪਣਾ ਵਕਤ ਕੱਟੂੰ।" ਬੰਤ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ।

"ਹੁਣ ਫੇਰ ਕੀ ਚਾਹੁਣੀ ਐਂ ਭਾਈ ਤੂੰ?" ਸਰਵਣ ਨੇ ਬੰਤ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਪਈ ਗੱਲ ਫਰੋਲਣੀ ਚਾਹੀ।

"ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੱਸ ਉਹ ਜਿਮੇਂ ਛੱਡ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਓਮੇਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਵੇ। ਨਹੀਂ ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਪ ਆਜੂੰ।" ਬੰਤ ਨੇ ਸਿਰੇ ਦੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ।

"ਤੂੰ ਆਪ ਸਿਆਣੀ ਐਂ, ਐਂ ਭਲਾਂ ਭਾਈ ਕਿਮੇਂ ਬਣੂ!" ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਬੰਤ ਦੀ ਗੱਲ ਗਹਿਰੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਗਈ।

"ਹੁਣ ਤਾਂ ਏਹੀ ਹੋਊ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੇਂ ਲਿਆ ਕੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਵੱਢਦੇ, ਮਾਰ ਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਭੋਰਾ ਦੁੱਖ ਨੀ ਪਰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਓਥੇ ਨੀ ਕੱਟ ਸਕਦੀ। ਬੱਸ!" ਬੰਤ ਨੇ ਇਕ-ਟੁੱਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸਰਵਣ ਤੇ ਅਮਰੋ ਬੰਤ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕਦਮ ਪੁੱਟਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਬੰਤ ਆਪਣੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਫਾਨੇ ਵਾਂਗ ਅੜੀ ਰਹੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤੇਜੇ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਸਰਵਣ ਕੋਲ ਵੀ ਬੰਤ ਦੀਆਂ

Scanned by CamScanner

ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਠੋਸ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਰਵਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਫੋਕੇ ਦਿਲਾਸੇ ਸਨ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜੀ ਦੇ ਲਵੋ। ਬੰਤ, ਸਰਵਣ ਤੇ ਅਮਰੋ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਟੁੱਕ ਜਵਾਬ ਸੁਣਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਈ। ਬੰਤ ਨੂੰ ਸਰਵਣ ਕੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਚੌਕੜੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਕਾਕਾ, ਸਰਵਣ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਸਰਵਣ ਅਤੇ ਬੰਤ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਸੀ।

10

ਘਿਰ-ਘਿਰ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੇ ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਔੜ ਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ, ਘੋਰ ਉਦਾਸੀ 'ਚ ਕੁਮਲਾਈਆਂ ਮੀਂਹ ਪੈ ਜਾਣ ਦੀ ਕੁੱਤੇ-ਝਾਕ ਲਾਈਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਬੱਦਲ ਇੱਕ ਪਾਸਿਓਂ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਹਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲ-ਥਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਂਗਲ ਲਾ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ। ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਤੱਕ ਖੁੱਭੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੇ ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਪੇਕੀਂ ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਨ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਹਾਣਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਮਸਤੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਫੋਲਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਉਣ ਦੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਲੂਸੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਖੇੜਾ ਤਾਂ ਲੈ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਰਮੇ ਦੀ ਗੁਡਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਨਬੇੜ ਲੈਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਜੇ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁੱਡ ਨਾ ਪਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮੀਂਹਾਂ ਨਾਲ ਪਲਿਆ ਕੱਖ-ਕੰਡਾ ਨਰਮੇ ਕਪਾਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇਗਾ। ਇਸੇ ਕਾਹਲ ਕਾਰਨ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹਾਂ ਦੀ ਗੋਡੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ।

ਕਾਕੇ ਅਤੇ ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਕਪਾਹ ਦੀ ਗੋਡੀ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਜ ਕਈ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਵਿੜ੍ਹੀ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਦਿਨ ਵਿੜ੍ਹੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਰਮੇ-ਕਪਾਹਾਂ ਗੁਡਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਵਿੜ੍ਹੀਆਂ ਉਤਰ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਵਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਿੱਲਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਇੱਕ ਕਿੱਲੇ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹ ਅੱਜ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੀਆ ਵੀ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਸੂਰਜ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਸਮੇਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰਛਾਵੇਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਵਿਛ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਕਪਾਹ ਦੇ ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਕਿਆਰੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਢਲ ਰਹੇ ਦਿਨ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਸਰਵਣ ਨੇ, ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਮੱਕੜੀ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਤਾੜਿਆ, "ਖਿੱਚੀ ਚੱਲ ਬਾਈ, ਦਿਨ ਤਾਂ ਗਿਆ ਬੱਸ।"

"ਚਲੋ, ਚਲੋ ਮੈਂ ਘੋੜੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆਉਣਾ।" ਸਰਵਣ ਦੀ ਲਲਕਾਰ ਨਾਲ ਕਾਕੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜੀ ਆ ਗਈ।

"ਇੱਕ ਵਲਾ ਹੋਜੂ ਸਾਰਾ, ਫੇਰ ਚਲ ਸਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਈ ਹੱਥ ਫੇਰ ਹੋਊ।" ਸਰਵਣ ਬੋਲਿਆ।

"ਗੁੱਡ ਪਈ 'ਚ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਦੇਖੀਂ ਚਾਚਾ ਫ਼ਸਲਾਂ ਕਿਮੇਂ ਗੇੜੇ ਖਾਂਦੀਆਂ

ਜਾਣਗੀਆਂ।" ਦਿਹਾੜੀਆ ਉੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਬੋਲਿਆ।

"ਮੀਂਹ ਦੀ ਰੀਸ ਐ ਕਿਤੇ? ਮੀਂਹ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੇਹ ਮਾਂਗੂ ਲਗਦੈ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਦਿਹਾੜੀਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

"ਹੋਓ......ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ ਅਮਰੋ ਆਉਂਦੀ ਐ ਸਰਵਣਾ।" ਕਿਆਰਾ ਗੁੱਡ ਕੇ ਹਟੇ ਕਾਕੇ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸੂਏ ਦੀ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਲਹਿ ਕੇ ਪਹੀ ਪੈ ਗਈ ਅਮਰੋ 'ਤੇ ਪਈ।

"ਹੈਂ?" ਸਰਵਣ ਨੇ ਪਹੀ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ, "...ਅਮਰੋ ਈ ਐ।"

"ਉਹ ਕਿਮੇਂ ਆ ਰਹੀ ਐ ਫੇਰ ਏਸ ਵੇਲੇ।" ਕਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਰਵਣ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੋਂ ਹਟਦੀਆਂ ਪਹੀ 'ਤੇ ਆ ਰਹੀ ਅਮਰੋ 'ਤੇ ਜਾ ਟਿਕੀਆਂ।

"ਕੀ ਪਤੈ ਹੁਣ?" ਸਰਵਣ ਵੀ ਉਲਝ ਗਿਆ।

ਅਮਰੋ ਦੇ ਖੇਤ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਅਣ-ਸੁਲਝੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਰੱਖੀਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਪਾਹ ਵਿੱਚ ਕਸੀਏ ਮਾਰਦੇ ਅਮਰੋ ਵੱਲ ਤਕਦੇ ਰਹੇ। ਜਦ ਅਮਰੋ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਸੀਏ ਛੱਡ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ।

"ਕਾਕੇ ਘਰੇਂ ਆਈਂ ਮਾੜਾ ਜਾ।" ਅਮਰੋ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਤੁਰਨ ਕਰਕੇ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

"ਕਿਉਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗੀ?"

"ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਬੰਤ ਤੇਜੇ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਥੋਡੇ ਘਰੇਂ ਆ ਗੀ। ਕਹਿੰਦੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੀ ਰਹੂੰ। ਜਲ ਕੁਰ ਉਹਦੇ ਆਈ ਨਾਲ ਹੱਥੋ-ਪਾਈ ਹੋ ਗੀ। ਹੁਣ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਘਰੇਂ ਛੱਡ ਕੇ ਆਈ ਆਂ। ਬੰਤ ਥੋਡੇ ਘਰੇਂ ਈ ਬੈਠੀ ਐ।" ਅਮਰੋ ਨੇ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਕੇ ਭਰਵਾਂ ਸਾਹ ਲਿਆ।

"ਚੰਗਾ ਸਰਵਣਾ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਦੇਖ ਲਾਂ ਜਾ ਕੇ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਕਸੀਆ ਮੋਢੇ ਉਪਰ ਰੱਖ ਲਿਆ।

"ਚਲ ਤੂੰ ਤਾਂ ਜਾਹ ਫੇਰ, ਅਸੀਂ ਲਾਉਣੇ ਆਂ ਝੱਟ ਜਿੰਨੀ ਕ ਲਗਦੀ ਐ।"

ਕਾਕੇ ਨੇ ਚਾਦਰੇ ਨਾਲ ਲੱਤਾਂ ਝਾੜ ਕੇ ਚਾਦਰਾ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ। ਖਾਲ 'ਚੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜੋੜੇ ਪਾ ਲਏ। ਮੋਢੇ ਕਸੀਆ ਧਰ ਕੇ ਕਾਹਲੇ-ਕਦਮੀਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਕਾਕੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈਰ ਘੜੀਸਦੀ ਅਮਰੋ ਵੀ ਚੱਲ ਪਈ। ਸੂਰਜ ਪਿੱਛੇ ਲਾਲੀ ਛੱਡਦਾ ਪੱਛਮ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਰ੍ਹੀ ਬਾਜਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਵਾਨੀ ਤਿੱਤਰਾਂ ਦੀ 'ਸਵਾਨੀ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ' ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਆਂਢੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਡੀ ਕਰਦਿਆਂ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਕੇ ਅਤੇ ਅਮਰੋ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਈ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਗਾਏ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕਾਕਾ ਤੇ ਅਮਰੋ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਮੱਧਮ ਪੈਂਦੀ ਗਈ।

-0-0-

ਬੰਤ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਉਹ ਮਕਾਨ ਗਏ ਸਨ ਉਥੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸਹੁਰਾ ਪਿੰਡ ਲਕੋਈ ਦੋ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਬੰਤ ਦੇ ਮਨ

Scanned by CamScanner

ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਪਿੰਡ ਵੇਖਣ ਦਾ ਹੇਰਵਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਦ ਆਪਣਾ ਉਹ ਘਰ ਵੇਖ ਲਵੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਅਖ਼ਤਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ 'ਜੀ ਆਇਆਂ' ਆਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਹੜਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਨਜ਼ੀਰ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਕਰਦਾ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਘਰ ਵੇਖ ਲੈਣ ਦੀ ਤੜਫ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਹਾਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਗੀਝਾਂ ਨਾਲ ਤਲੀਆਂ ਫੇਰਦੀ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਮੋਰ ਬਣਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਜਦ ਕੋਈ ਸਾਇਕਲ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਉਸਨੂੰ ਲਕੋਈ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਲੱਖ ਲੱਖ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਇਕਲ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਿਸਤਾ ਲੱਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਧੋ ਧੋ ਪੀਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸਾਇਕਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਸਾਇਕਲ ਲਕੋਈ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾ ਲਿਆ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਲਕੋਈ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਆਪਣਾ ਘਰ ਵੇਖ ਲੈਣ ਦਾ ਸਬਰ ਟੁੱਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸਾਇਕਲ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਦੀ ਘਰੇਂ ਜਾ ਵੜੇ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ 'ਚ ਵੜਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਮੋਹ ਦੇ ਹੰਝੂ ਕਈ ਵਾਰ ਚੁੰਨੀ ਨਾਲ ਪੂੰਝ ਲਏ ਸਨ।

ਜਦ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਬੰਤ ਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਹੀ ਕਲਾਵੇਂ ਭਰ ਕੇ ਧਾਹੀਂ ਰੋ ਪਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਸਤਾਈ ਮੁਟਿਆਰ ਪੇਕੀਂ ਆਈ ਰੋ ਰੋ ਮਨ ਹੌਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਦਲਿਆ ਬਦਲਿਆ ਲਗਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਸਾਇਕਲ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਰਾਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਦੀ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੱਲ੍ਹ ਗਈ, ਅੱਜ ਮੁੜ ਆਈ ਹੋਵੇ। ਘਰ ਤੱਕ ਆਉਂਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਿਆ-ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਚਿਹਰਾ ਤਾਂ ਮਸਾਂ ਇੱਕ-ਅੱਧ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ ਸੀ।

ਬੰਤ ਨੇ ਸਾਇਕਲ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਰੁਕਵਾ ਲਿਆ। ਦੇਹਲੀ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਓਪਰੇ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਬੇਗ਼ਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੰਤ ਰੋਂਦੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਡੱਠੇ ਮੰਜੇ ਉਪਰ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਉਸਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਬੰਤ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਜਦ ਦਿਲਾਸੇ ਦੇਣ 'ਤੇ ਬੰਤ ਦਾ ਰੋਣ ਥੋੜ੍ਹਾ ਠੱਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਰੋਂਦਿਆਂ, ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦਿਆਂ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਬੰਤ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੁਣ ਕੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਅੱਲੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਉਚੇੜੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸ ਅੱਖਾਂ ਭਰੇ ਛੰਨੇ ਵਾਂਗ ਛਲਕ ਪਈਆਂ। ਜਦ ਬੰਤ ਰੋ ਕੇ ਹੌਲੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਨੀਝ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਵਰਗੀ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਬਣਾਏ ਘੁੱਗੀਆਂ, ਮੋਰਾਂ ਵਾਲੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ, ਹਾਰੇ ਢਾਹੇ ਪਏ ਸਨ। ਲੋਕ ਸਬਾਤਾਂ ਦੇ ਤਖਤੇ ਵੀ ਲਾਹ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਓਦਰੇ ਪਏ ਇਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰ ਆ ਬੈਠਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਸੰਦੂਕ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਖੂੰਜੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਠੜੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿੱਕ-ਸੁੱਕ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ, ਹੱਸਦੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਵਾਤਾਂ ਹੁਣ ਖ਼ਾਲੀ

Scanned by CamScanner

ਭਾਂਅ ਭਾਂਅ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬੰਤ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਨਜ਼ੀਰ ਇਥੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਬਾਤ ਦੇ ਖੱਲ-ਖੂੰਜੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪੁਕਾਰੇਗਾ, 'ਅੰਮੀ.....।' ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਅਖ਼ਤਰ ਦੇਹਲੀ ਟੱਪਦਾ ਉਸ ਵੱਲ ਖੰਘੂਰ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸ ਪਵੇਗਾ। ਬਾਹਰ ਫਿਰਦੇ ਤੀਵੀਂਆਂ-ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਪੈੜ-ਚਾਲ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਈ ਓਥੇ ਉਸਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਅੱਧਾ ਪਰਿਵਾਰ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਨਾਲ ਆਏ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਤ ਰਹੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਕੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਬਕੀ ਜਿਵੇਂ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਫ਼ਾਂਸੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਅਖ਼ੀਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਤਕਦੀ, ਹੰਝੂ ਕੇਰਦੀ ਤੁਰ ਪਈ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੀਵੀਂ ਹੋਣ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਮਰਦ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਆਪਣਾ ਘਰ ਅਤੇ ਖੇਤ ਜ਼ਰੂਰ ਸੰਭਾਲ ਲੈਂਦੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਘਰ 'ਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੁੜ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦੀ। ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾਉਂਦੀ। ਪਰ ਹੁਣ....? ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਬਦਲੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵੱਲ ਝਾਕਦੀ ਹੈ। ਬਿਗ਼ਾਨੇ ਮਰਦ ਦੀ ਕੁੱਟ ਵੀ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਭੁੱਖ ਵੀ ਮਿਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਰ ਮੁੜ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ ਦੀ ਰੀਝ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮਾਰਦੀ, ਹੈਰਾਨ ਖੜ੍ਹੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਇਕਲ ਦੇ ਕੈਰੀਅਰ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਬੰਤ ਦੇ ਲਕੋਈ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਕੋਲ ਚਾਹ ਧਰਦੀ ਬੰਤ ਨੂੰ ਡਾਂਗਾਂ ਨਾਲ ਚੌਂਕੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ, "ਦੱਸ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ....ਓਥੇ ਕਿਹੜੇ ਖ਼ਸਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਈ ਤੀ....।" ਉਸਨੇ ਡਾਂਗਾਂ ਅਤੇ ਲੱਤਾਂ ਮੁੱਕੀਆਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਬੰਤ ਦਾ ਗਾਹ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਦਮ-ਖੋਰ ਬਘਿਆੜ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰੀਂ ਬੈਠੇ ਤੇਜੇ ਤੋਂ ਜਾਨ ਛੁਡਾਉਂਦੀ, ਲੁਕਦੀ-ਛਿਪਦੀ ਕਾਕੇ ਕੇ ਘਰ ਆ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਕਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਛਿਪਦੇ ਸੂਰਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਖ਼ੀਰੀ ਚਾਨਣ ਵੀ ਸਮੇਟ ਲਿਆ ਸੀ। ਬੱਦਲ ਹੋਰ ਗਾੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਕੋਈ ਡਿਗਦੀ ਕਣੀ ਨੇ ਮੀਂਹ ਪੈ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਤੀਵੀਂਆਂ-ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ 'ਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਬੰਤ ਬੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰੀ ਬੈਠੀ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਕੱਪੜੇ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ 'ਚ ਮਿੱਧੇ ਪਏ ਸਨ। ਚੁੰਨੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਸਿਰ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਲ ਬਿਜੜੇ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਾਂਗ ਉਲਝੇ ਪਏ ਸਨ। ਮੱਥੇ ਅਤੇ ਦੰਦਾਂ 'ਚੋਂ ਖ਼ੂਨ ਚੋਅ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੂੰਹ 'ਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਖ਼ੂਨ ਨੂੰ ਉਹ ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ, ਵਾਰ ਵਾਰ ਥੁੱਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਉਹ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਬੰਤ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਕੇ ਦਾ ਵੀ ਮਨ ਗੇੜਾ ਖਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਬਾਜਰੇ 'ਚ ਪਈ ਸਾਹ ਤੋੜਦੀ ਬੰਤ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੰਨਤਾਲੀ ਵਾਪਰਨ ਲਈ ਇਥੇ ਲਿਆ ਸੁੱਟੀ ਹੋਵੇ।

Scanned by CamScanner

"ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਵਘਿਆੜਾਂ ਤੋਂ ਪੜਵਾਉਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਓਥੋਂ ਕਿਉਂ ਚੱਕ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਵੇ ਪਾਪੀਆ?" ਬੰਤ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਨੇ ਕਾਕੇ ਦੀ ਸੋਚ 'ਤੇ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।

"ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨੀ।" ਸਾਹਮਣੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦਲੀਪੋ ਨੇ ਥੰਭੇ ਵਾਂਗ ਸਥਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢੀਆਂ।

"ਜੇ ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਅੱਗਾ-ਪਿੱਛਾ ਨੀ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰੀ ਊਈਂ ਤਾਂ ਨੀ ਮਾਰਨੀ।" ਤੇਜੇ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਗੁਆਂਢਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਕਜੀਆ-ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸੀ।

"ਕਾਕਿਆ, ਇਹਦਾ ਭਾਈ ਕੋਈ ਹੀਲਾ ਕਰ। ਰੋਜ਼ ਤੈਨੂੰ ਦੁਰ-ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੀ ਐ। ਰੋਜ਼ ਪਾਪਾ ਦਾ ਭਾਗੀ ਤੂੰ ਬਣਦੈਂ।" ਨਛੱਤਰ 'ਕਾਲੀ ਦਾ ਵੀ ਬੰਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਦਿਲ ਪਿਘਲ ਗਿਆ।

"ਇਹਨੇ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਸੀ, ਇਹ ਚਾਹੇ ਮੇਰੇ ਇਥੇ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਭੋਰਾ ਦੁੱਖ ਨੀ ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਜੇ ਦੇ ਤੀਓ ਕਾਲ ਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੁਣ।" ਬੰਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੱਕਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਾਕੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਵੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ।

"ਐਂ ਤੂੰ ਕਿਮੇਂ ਨੀ ਜਾਂਦੀ ਕੁੱਤੀਏ। ਨਿਕਲ ਜਾ ਮੇਰੇ ਘਰੋਂ ਹੁਣੀ।" ਕਾਕੇ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਸਰਵਣ ਕੇ ਘਰੋਂ ਆਈ ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਬੰਤ ਦਾ ਵਾਰ ਰੋਕਿਆ।

"ਆਹ ਸਾਰੇ ਸੁਣਦੇ ਨੇ।" ਉਸ ਨੇ ਸੰਗਲੀ ਗੋਲਾ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਖਿਡਾਰੀ ਵਾਂਗ ਉਂਗਲ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਪਰੋਂ ਘੁਮਾਈ। "ਕਾਕਾ ਚਾਹੇ ਮੇਰੇ ਡੱਕਰੇ-ਡੱਕਰੇ ਕਰਦੇ ਪਰ ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਨੀ ਜਾਂਦੀ। ਬੱਸ ਇਥੀ ਮਰਨੈ!" ਉਸ ਨੇ ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਸੇਧਦਿਆਂ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਹਥੇਲੀ 'ਤੇ ਮਾਰੀ।

"ਦੇਖੋ ਲੋਕੋ! ਕੀ ਜੁਲਮ ਆਇਐ। ਇਹ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਭੂਤਣੀ ਹੁਣ ਸਿਵਿਆਂ 'ਚ ਅੱਧ ਵੰਡਾਉਣ ਆ ਬੈਠੀ।" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਵਾਉਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ।

"ਕੋਈ ਨਾ ਭੈਣੇ ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰ। ਆਪੇ ਵਗਜੂ ਜਦੋਂ ਗੁੱਸਾ ਢੈਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।" ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਕੋਲੇ ਵਾਂਗ ਭਖੀ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ।

"ਐਂ ਕਿਮੇਂ ਵਗਜੂ! ਇਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਬੰਦੇ 'ਤੇ ਵੀ ਗਲਵਾ ਮਾਰੀਂ ਫਿਰਦੀ ਐ, ਅਕੇ ਤੂੰ ਇਹਦੀ ਕੀ ਲਗਦੀ ਐਂ?" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਹੋਰ ਅੱਗ ਉਗਲੀ।

"ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰੇਂਗੀ ਕਿ ਲੈਣੀ ਐ ਭੁੱਗੇ ਦੀ ਮੁੱਠੀ?" ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਕਾਕੇ ਨੇ ਘੂਰਿਆ।

"ਕਿਉਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬਾਹਲਾ ਦਰਬ ਆਉਂਦੈ ਏਸ ਰੰਨ ਦਾ।" ਜਲ ਕੁਰ ਦਾ ਅੰਦਰ ਮੱਚ ਗਿਆ।

"ਤੇਰੀ ਨੀ ਭੈਣ ਦੀ......।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਦੰਦ ਪੀਂਹਦੀ ਜਲ ਕੁਰ ਦੇ ਦੋ ਧਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਪਿੱਟਦੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ ਜਿਵੇਂ ਕਾਕੇ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਸਵਿੱਚ ਦੱਬੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਾਕਾ ਮੁੱਕੀ ਵੱਟਦਾ ਉਸ ਵੱਲ ਫਿਰ

Scanned by CamScanner

ਆਇਆ ਤਾਂ ਬੰਦੇ-ਬੁੜੀਆਂ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ। ਕਾਕੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਖੇਤੋਂ ਆਈ ਅਮਰੋ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੁੜੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦੀ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜਕੇ ਸਰਵਣ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਗਈਆਂ। ਦੋ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਜਿੱਦ ਫੜੀਂ ਬੈਠੀ ਬੰਤ ਕੋਲ ਹੀ ਕਾਕੇ ਕੇ ਘਰ ਪੈ ਗਈਆਂ।

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਯੁੱਧ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਰਵਣ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਬੰਤ ਅਤੇ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਬਥੇਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਪਰ ਗੱਲ ਮੰਝਧਾਰ 'ਚ ਫਸੀ ਬੇੜੀ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਸਿਰੇ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਬੰਤ ਦੀ ਬੱਸ ਇੱਕੋ ਅੜੀ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਇਥੇ ਮਰ ਜਾਣੈ ਪਰ ਤੇਜੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ।' ਕਾਕੇ ਨੇ ਵੀ ਹੁਣ ਬੰਤ ਨੂੰ ਘਰ ਰੱਖ ਲੈਣ ਦਾ ਪੱਕ ਪਕਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਬੰਤ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਉਸ ਤੋਂ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਰੋਜ਼ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਰ ਵਾਂਗ ਚੁਭਦਾ ਸੀ। ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਵੀ ਬੰਤ ਨੂੰ ਘਰ ਰੱਖ ਲੈਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਆ ਖੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਮਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੱਬੀਂ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਹ ਰੀਝ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਬਹਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਓਧਰ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਬੰਤ ਦਾ ਸੌਕਣ ਬਣ ਕੇ ਘਰ ਰਹਿਣਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੋਵਾਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਨ ਲਈ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ ਸੀ, "ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਹੁਣ ਏਸ ਘਰ 'ਚ ਇਹ ਰਹੂ ਜਾਂ ਮੈਂ!"

"ਇਹ ਤਾਂ ਇਥੀ ਰਹੂ, ਰਹਿਣਾ ਕਰਨਾ ਤੇਰੀ ਮਰਜੀ ਐ।" ਕਾਕੇ ਨੇ ਤੋੜ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

"ਤੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ........।" ਜਲ ਕੁਰ ਦੀ ਗੱਲ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਤੇਜੇ ਦਾ ਬੋਲ ਗੂੰਜਿਆ, "ਮੇਰੀ ਤੀਮੀਂ ਕੱਢ ਓਏ ਬਾਹਰ ਕਾਕਿਆ।"

"ਲੈ...ਹੁਣ ਇਹਦੇ ਤੀਮੀਂ ਯਾਦ ਆ ਗੀ ਪੀ ਕੇ ਘੁੱਟ। ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਗੌਰ ਈ ਨੀ ਕਰੀ ਵੀ ਮੇਰੀ ਤੀਮੀਂ ਕਿੱਥੇ ਐ।" ਅਮਲੀ ਨੇ ਤੇਜੇ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਸਿਆ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਦੇਣੇ ਫੂਕ ਮਾਰੀ, "ਤੀਮੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੱਕੀਓ ਕਾਕੇ ਦੀ ਛਤਰੀ 'ਤੇ ਆ ਉਤਰੀ।"

"ਆਜਾ ਦੇਆਂ ਤੀਮੀਂ ਤੈਨੂੰ!" ਕਾਕੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਲਈ ਵੰਗਾਰਿਆ।

"ਹੁਣ ਤੂੰ ਓਹਦਾ ਕੀ ਲਗਦੈਂ ਓਏ!" ਤੇਜਾ ਕਾਕੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੈਰ ਮਲ ਗਿਆ।

"ਕੁਛ ਮਰਜੀ ਲਗਦਾ ਹੋਆਂ। ਐਂ ਤੈਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨੀ ਦਿੱਤੀ ਤੀ। ਜਾਹ ਅਵਦੇ ਘਰੇਂ ਜਾਹ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਥੀ ਰਹੂ।"

"ਐਂ ਕਿਮੇਂ ਵਗਜਾਂ। ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਕਰਕੇ ਜਾਊਂ!"

"ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਤੇਜਿਆ। ਮੈਂ ਆਪੇ ਕਰੂੰ ਗੱਲ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਬੋਲਣੋ ਰੋਕ ਲਿਆ।

"ਇੱਕ ਪਾਸਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਰਨੈ।" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਵਲ ਲਿਆ।

"ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਭਾ....।"

Scanned by CamScanner

"ਤੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹਟ ਕੇ ਖੜਜਾ!" ਉਹ ਸ਼ੇਰਨੀ ਵਾਂਗ ਗਰਜਦੀ ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਈ। ਜਲ ਕੁਰ ਦੀ ਗਰਜ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਸਿਉਂ ਗਈ। ਉਹ ਥਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪੱਥਰ ਬਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਜਲ ਕੁਰ ਵੱਲ ਬਿਟਰ ਬਿਟਰ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ।

"ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਅਖ਼ੀਰੀ ਦੱਸਦੇ, ਇਹਨੂੰ ਰੱਖਣੈ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ?" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਕੰਬਦੀ ਬਾਂਹ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਤ ਵੱਲ ਸੇਧੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਠੋਕਵਾਂ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ।

"ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਥੇ ਰਹਿਣੋ ਕਦੋਂ ਹਟਾਉਣਾ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇਥੀ ਰਹੂਗੀ।"

"ਜੇ ਇਹ ਇਥੇ ਰਹੂ ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰਾ ਘਰ ਨੀ ਹੈ ਫੇਰ।" ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਜਲ ਕੁਰ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਸੇਕ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਲ਼ੁਹਾਰ ਦੇ ਭੱਠੀ 'ਚ ਤਪਾਏ ਲੋਹੇ ਵਾਂਗ ਸੁਰਖ਼ ਹੋ ਗਈ।

"ਲੈ ਹੈਂ ਬੌਲੀ! ਹੋਰ ਤੇਰਾ ਘਰ ਕਿਹੜੈ?" ਅਮਰੋ, ਜਲ ਕੁਰ ਨੇੜੇ ਆਈ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਅਮਰੋ ਦਾ ਹੱਥ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਵਾਂਗ ਪਰ੍ਹਾਂ ਛੰਡ ਦਿੱਤਾ, "ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਹੁਣ, ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੇ!"

"ਤੇਰੀ ਇਹ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਲਖੀਰ ਐ?" ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ ਰਫ਼ਲ ਵਾਂਗ ਕਾਕੇ ਵੱਲ ਸੇਧ ਲਈ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਲਏ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਤੇਜ ਨਾਲ ਉਹ ਕੋਲੇ ਵਾਂਗ ਭਖ ਗਈ।

"ਹਾਂ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਈ ਲਖੀਰ ਸਮਝ ਲੈ।"

"ਆਹ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸੁਣਦੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਕੁੱਤੀ ਦੇ ਜੰਮੀ ਹੋਊਂ ਜੇ ਤੇਰੇ ਘਰੇਂ ਕਦੇ ਪੈਰ ਦੇਜਾਂ। ਮੇਰੀ ਵੀ ਫੇਰ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਈ ਲਖੀਰ ਐ!" ਉਸਨੇ ਸੂਲੀ ਦੀ ਛਾਲ ਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਵਾਂਗ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ, "ਲੈ ਮੈਂ ਚੱਲੀ ਆਂ ਫੇਰ, ਹੁਣ ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕੀਂ।" ਜਲ ਕੁਰ ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਉਂਗਲ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਸੇਧਦੀ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਭਲਵਾਨ ਕੁਸ਼ਤੀ ਜਿੱਤ ਕੇ ਮੜਕ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਅਖਾੜੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਡਰਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੇ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਜਲ ਕੁਰ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ।

"ਚਲ ਵੇ ਤੇਜਿਆ! ਆਪਣੇ ਘਰ ਚੱਲੀਏ।" ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਟੱਡੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਬਾਰ 'ਚ ਖੜ੍ਹੇ ਤੇਜੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਜਾ ਫੜੀ।

"ਬੁ....ਰ.....ਰ...ਅ! ਆਹ ਚੱਲਿਐ ਓਏ ਜੱਟ!" ਤੇਜੇ ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਤਪਦੇ ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ ਲਲਕਾਰਾ ਗੂੰਜਿਆ। ਉਹ ਜਲ ਕੁਰ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜਲ ਕੁਰ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਚਕਰਾ ਦਿੱਤੇ। ਲੋਕ ਜ਼ਿਉਂਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੇ ਤੇਜੇ ਨਾਲ ਮੜਕ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜਲ ਕੁਰ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਲਈਂ ਜਾਂਦੀ ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਬੀਹੀ ਦਾ ਮੋੜ ਮੁੜਨ ਲੱਗਿਆਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਾਕੇ ਦੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਹੈਰਾਨ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸੁੱਟੀ ਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕ ਗਿਆ।

Scanned by CamScanner

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

Scanned by CamScanner

1

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਘਸਮੈਲਾ ਜਿਹਾ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੇਤੀਂ ਗਏ ਲੋਕ ਕਦੋਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਏ ਸਨ। ਸਿਰਫ਼ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਲਾਲਚੀ ਹੀ ਖੇਤੋਂ ਕੁਵੇਲਾ ਕਰਕੇ ਤੁਰਿਆ, ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਘੜੀਸਦਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਆਥਣੇ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਦੇ ਵੇਲੇ, ਘਰਾਂ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹਿਓਂ ਨਿਕਲੇ ਧੂੰਏਂ ਦੇ, ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲਣ ਵਾਂਗ ਗੱਲ ਧੁਖਦੀ ਧੁਖਦੀ, ਮੂੰਹੋਂ-ਮੂੰਹ ਹੁੰਦੀ ਸਿੱਦੂ ਕੇ ਸਾਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ, "ਸੁਰਜੀ ਭੱਜ ਗਈ!"

"ਹੈਂ ਭੱਜ ਗੀ?" ਕੋਈ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਫਿਰ 'ਖੀਂ ਖੀਂ' ਕਰਦਾ ਹੱਸ ਪੈਂਦਾ।

"ਲੈ....ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਸਾਂ ਲਿਆਂਦੀ ਤੀ।" ਕੋਈ ਬੁੜੀ ਸਿੱਦੂਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਜਤਾਉਂਦੀ।

ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸੁਣਦਾ ਸਿੱਦੂ ਕੇ ਘਰ ਵੱਲ ਭੱਜ ਤੁਰਦਾ। ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਵਜੋਂ, ਕੋਈ ਟਾਈਮਪਾਸ ਲਈ, ਕੋਈ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਲਈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਿੱਦੂ ਕੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਭੌਣ ਵਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਜਮ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

"ਐਂ ਕਿਮੇਂ ਭੱਜਗੀ?" ਸਿੱਦੂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਤਾਏ ਲਗਦੇ ਸਰਵਣ ਨੇ ਸਿੱਦੂ ਦਾ ਮੋਢਾ ਹਲੂਣਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਕੀ ਪਤੈ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਓਦੋਂ ਅਜੇ ਖੇਤੋਂ ਨੀ ਆਏ ਤੀ। ਤਾਈ ਅਮਰੋ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਤੀ। ਕਹਿੰਦੀ ਤੀ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਕਣੀਂ ਜਾ ਕੇ ਆਉਣੀ ਆਂ। ਊਂ ਰੋਜ਼ ਜਾਂਦੀ ਤੀ, ਮੁੜੇ ਆਉਂਦੀ ਤੀ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਆਇਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਘੰਟਾ ਨੀ ਮੁੜੀ ਤਾਂ ਮਗਰ ਮੈਂ ਅਮਰੋ ਤਾਈ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਪਤਾ ਲੈਣ। ਉਹਨੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਓਥੇ ਹੈ ਨੀ ਤੀ।"

"ਕੀ ਪਤੈ ਐਥੀ ਕਿਤੇ ਨਰਮੇਂ 'ਚ ਲੁਕੀ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ। ਜਾਂਦੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਲਗਦਾ। ਖੇਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਿਹਦੀਂ। ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਛਲੇਡੈ ਵੀ ਅਈਂ ਛਾਈਂ-ਮਾਈਂ ਹੋਜੂਗੀ। ਚਲੋ ਆਪਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਗ਼ੌਰ ਤਾਂ ਕਰੀਏ ਸਾਰੇ। ਚਲ ਚੱਲੀਏ।" ਸਰਵਣ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਸਿੱਦੂ 'ਤੇ ਰੋਹੀ ਅਤੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤੁਰ ਪਏ।

Scanned by CamScanner

ਛਹਿਆਂ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਾਰੇ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਲੈਂਦੇ ਨਿਆਈਂ ਦੇ ਨਰਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜੇ। ਨਰਮੇ, ਕਪਾਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਖਪੜ ਖਪੜ' ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਹੇਲਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕੋਈ ਬੈਟਰੀ ਵਾਲਾ ਛਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿ ਕੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਬੈਟਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਪਰ ਛਟੀਆਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਜਾਂ ਤੋਰੇ-ਫੇਰੇ ਨਾਲ ਡਿੱਗੀਆਂ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਕਈ ਉਂਝ ਹੀ ਚਾਂਭਲੇ ਛਟੀਆਂ 'ਤੇ ਸੋਟੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਝੋਟੇ ਵਾਂਗ ਕਪਾਹਾਂ, ਨਰਮੇ ਭੇਲਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਸਭ ਦੀ ਬੇਵਾਹ ਹੋ ਗਈ ਸਰਵਣ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਚਲੋ ਛੱਡੋ ਮੁੰਡਿਓ, ਸਵੇਰੇ ਬਣਾਉਨਿਆਂ ਕੋਈ ਹੀਲਾ।"

ਸਾਰੇ ਉਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਕੋਈ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਹੀ ਪੈਰ ਜਿਹੇ ਮਲਦਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਿੰਦੂ ਕੇ ਬਾਰ ਅੱਗੋਂ। ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਸਿੰਦੂ ਨਾਲ ਘਰ ਤੱਕ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ, ਹਮਦਰਦੀ ਜਤਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਫਿਰ ਔਖਾ ਜਿਹਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ 'ਚੰਗਾ ਭਾਈ' ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ।

ਸਿੰਦੂ ਨੇ ਲਾਈਟ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵੇਖਿਆ, ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਕੱਪੜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਨੇ ਘਸ ਘਸ ਕੇ ਜਾਮਣੀ ਜਿਹੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਉਪਰ ਛਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਹੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈ ਗਏ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਢੇਰੀ ਜਿਹੀ ਢਾਹ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਹਮਦਰਦੀ ਭਾਲਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਿਵਿਆਂ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪ ਪਸਰ ਗਈ। ਜੇ ਸੁਰਜੀ ਹੁੰਦੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੋਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਾ ਕੇ ਫੜਾ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਦੋ ਦੋ ਪੈੱਗ ਲਾ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਪਰ ਸੁਰਜੀ ਦੀ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਥਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਰੋਟੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਆ ਜਾਣ 'ਤੇ ਰੋਹੀ ਦੇ ਢਿੱਡੋਂ ਭੁੱਖ ਨੇ ਉਸਲਵੱਟੇ ਲਏ। ਉਸਨੇ ਉਦਾਸੀ ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਚੁਲ੍ਹੇ ਵੱਲ ਫੇਰੀ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਚਾਹ ਵੇਲੇ ਦੀ ਰਾਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਠੰਡੀ ਹੋਈ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਸੀ।

"ਸਿੰਦੂ, ਰੋਟੀ ਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਕੋਈ....।" ਰੋਹੀ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਲੈਣ ਦੀ ਬੁਝਾਰਤ ਜਿਹੀ ਪਾ ਗਿਆ।

"ਧਾਰ ਵੀ ਕੱਢਣ ਆਲੀ ਪਈ ਐ, ਤੜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਐ ਕੱਟੀ।" ਸਿੰਦੂ ਨੇ ਬਿਮਾਰਾਂ ਵਰਗੀ ਢਿੱਲੀ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਰੋਹੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

"ਚਲ ਮੈਂ ਕੱਢਦਾਂ।" ਰੋਹੀ ਨੇ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਲਟੀ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਨਲਕਾ ਗੇੜ ਕੇ ਥਣ ਧੋਣ ਜੋਕਰਾ ਪਾਣੀ ਪਾ ਲਿਆ। ਬਾਲਟੀ ਮੱਝ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕੱਟੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਤੋਕੜ ਮੱਝ ਰੋਹੀ ਨੂੰ ਘੂਰਦੀ ਲੱਤ ਮਾਰ ਗਈ।

"ਮੇਰੇ ਸਾਲਿਆਂ ਦਾ ਖੋਲਾ।" ਰੋਹੀ ਨੇ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕੱਟੀ ਮੁੜ ਕਿੱਲੇ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ।

"ਕਿਉਂ ਮਿਲੀ ਨੀ?" ਸਿੰਦੂ ਨੇ ਭੜੋਲੀ 'ਚੋਂ ਆਟਾ ਕੱਢਦਿਆਂ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਨਾਂਹ।"

"ਕਿਹੜਾ ਕੱਖ ਪਾਏ ਹੋਣੇ ਓਹਨੇ।" ਸਿੰਦੂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀ 'ਤੇ ਖਿੱਝ ਜਿਹੀ ਆਈ।

Scanned by CamScanner

ਬੀਹੀ ਵਾਲਾ ਬਾਰ 'ਥੱਪ ਥੱਪ' ਖੜਕਿਆ। ਰੋਹੀ ਖੋਲ੍ਹਣ ਚਲਾ ਗਿਆ।

"ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿੱਥੇ ਹੱਥ ਫੂਕੋਂਗੇ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਤੇਰੀ ਤਾਈ ਤੋਂ ਲਹਾ ਲਿਆਇਆ ਦੋ ਦੋ ਮੰਨੀਆਂ।" ਸਰਵਣ ਖੱਦਰ ਦੇ ਪੋਣੇ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਲਈਂ ਬਾਰ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਹੋ ਗਿਆ।

"ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹੜਾ ਤਾਇਆ ਹੁਣ ਤੱਕ ਫੂਕੇ ਨੀ। ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਕਰਮਾਂ 'ਚ ਹੱਥ ਫੂਕਣੇ ਈ ਲਿਖ 'ਤੇ ਰੱਬ ਨੇ।" ਰੋਹੀ ਨੇ ਬਾਰ ਭੇੜਦਿਆਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਸਿੱਦੂ ਨੇ ਵੀ ਆਟਾ ਗੁੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਚੁੱਕੀ ਗੜਬੀ ਸਰਵਣ ਤਾਏ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਥਾਂਏ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

"ਕਾਹਨੂੰ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ ਤੀ ਤਾਇਆ।" ਉਸਨੇ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪੋਣਾ ਸਰਵਣ ਹੱਥੋਂ ਫੜ ਲਿਆ।

"ਲੈ ਜੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨੀ ਔਖੇ-ਸੌਖੇ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਊ ਫੇਰ ਕੀ ਰਗੜ ਕੇ ਫੋੜੇ 'ਤੇ ਲਾਉਣੈ।" ਸਰਵਣ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਵਜੋਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਨਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਮੰਜੀ ਦੀ ਬਾਹੀ 'ਤੇ ਓਕੜੂ ਜਿਹਾ ਬੈਠਦਾ ਬੋਲਿਆ, "ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਸਵੇਰੇ ਸਦੇਹਾਂ ਸੁਨਾਮ ਜਾ ਆਈਂ, ਕੀ ਪਤੈ ਓਥੀ ਗਈ ਹੋਵੇ।"

"ਹਾਂ ਤਾਇਆ, ਕੇਰਾਂ ਜਾ ਕੇ ਤਾਂ ਆਊਂ। ਨਹੀਂ ਕਹੂੰ ਸਾਡਾ 'ਠਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਮੋੜ।" ਸਿੱਦੂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਨਾਮ ਜਾਣ ਦੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਐਂ ਪਤਾ ਨੀ ਓਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਕੀ ਆਈ ਹੈ?" ਸਰਵਣ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਰਜੀ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੱਜ ਜਾਣ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਿਕਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

"ਕੀ ਪਤੈ ਤਾਇਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਜੀਅ ਜਾ ਵੀ ਲਾ ਗਈ ਤੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਦਿਨ ਊਂਈ ਓਦਰੀ ਓਦਰੀ ਜੀ ਰਹੀ ਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਰਾਖੀ ਵੀ ਵਥੇਰੀ ਰੱਖੀ ਐ ਐਮੇਂ ਕਹਿਦੀਏ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਯਕੀਨ ਜਾ ਆ ਗਿਆ ਤੀ, ਵੀ ਹੁਣ ਨੀ ਇਹੇ ਕਿਧਰੇ ਜਾਂਦੀ। ਕੀ ਪਤੈ ਹੁਣ ਤੀਮੀਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਭਰੇ ਥਾਲ ਮਾਂਗੂੰ ਕਦੋਂ ਡੋਲਜੇ।" ਸਿੱਦੂ ਨੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਲਾਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸੁਰਜੀ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਫੇਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

"ਚੰਗਾ ਭਾਈ ਸੰਭਾਲੋ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ, ਸਭ ਠੀਕ ਹੋਜੂ।" ਸਰਵਣ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਸਿੱਦੂ ਤੇ ਰੋਹੀ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਣ ਬੈਠ ਗਏ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਬੁਰਕੀ ਗਲੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਜੀ ਭੱਜੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਫਸੀ ਹੋਵੇ। ਸੱਤ ਸੱਤ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਬਚਦੀਆਂ ਪੋਣੇ ਵਿੱਚ ਓਵੇਂ ਲਵੇਟ ਕੇ ਸਬਾਤ ਵਿਚਲੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਰੋਹੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੰਜਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਡਾਹ ਲਿਆ। ਸਿੱਦੂ ਨੇ ਨਵਾਂ ਗਦੈਲਾ ਸਬਾਤ ਵਿੱਚ ਵਿਛਾ ਲਿਆ। ਨਵਾਂ ਗਦੈਲਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੁਰਜੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਵੀ ਮੈਲਾ ਜਿਹਾ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲੋਗੜ ਟੁੱਟਿਆ ਰਜਾਈ ਗਦੈਲਾ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਸੁਰਜੀ ਮੁੱਲ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਮਾਂ

Scanned by CamScanner

ਦੀ ਪੇਟੀ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰਜਾਈ ਗਦੈਲਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਨਵਾਂ ਰਜਾਈ ਗਦੈਲਾ ਪਰ੍ਹਾਂ ਵਗਾਹ ਮਾਰੇ ਪਰ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਰਜਾਈ ਗਦੈਲੇ 'ਚੋਂ ਸੁਰਜੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਜਿਹੀ ਆਈ। ਉਹ ਰਜਾਈ ਵਿੱਚ ਇਨੂੰ ਵਾਂਗ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਠੰਡ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਹੰਝੂ ਵੀ ਡਿੱਗੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਠਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਖੁੱਸ ਜਾਣ ਦੇ ਸੀ ਜਾਂ ਸੁਰਜੀ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਸੁਨਾਮ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। 'ਜੇ 'ਕੱਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਰਾਹ ਈ ਨੀ ਦੇਣਾ। ਇੱਕ-ਦੋ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਮਾਂ। ਊਂ ਸੁਰਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ। ਸਿਆਣੇ ਵੀ ਝੂਠ ਨੀ ਮਾਰਦੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਤੀਮੀਂਆਂ ਤਾਂ ਗੌਤਮ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਗੀਆਂ ਤੀ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਕਾਹਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਆਂ। ਚਲੋ! ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਵੇਰੇ ਕੀ ਬਣਦੈ।' ਉਸਨੇ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗ਼ ਚੋਂ ਛੰਡ ਕੇ ਕੰਨ-ਬੜ੍ਹਿਕ ਲਈ, ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਰੋਹੀ ਵੀ ਪਾਸੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਨੀਂਦ ਨੇ ਗਲੋਂ ਆ ਦੱਬਿਆ।

ਜਦੋਂ ਸਿੰਦੂ ਸਵੇਰੇ ਜਾਗਿਆ ਉਸਨੂੰ ਧੂੰਏਂ ਦੀ ਹਵਾੜ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਰੋਹੀ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚਲੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਮੂਹਰੇ ਲਾਈਆਂ ਛਟੀਆਂ ਨੂੰ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਧੁਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਹਾ ਕੌੜਾ ਧੂੰਆਂ ਬਰਾਂਡੇ ਅਤੇ ਸਵਾਤ ਵਿੱਚ ਗੇੜੇ ਦਿੰਦਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੰਦੂ ਨੱਕ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹੇ ਧੂੰਏਂ ਨਾਲ 'ਖਊਂ ਖਊਂ" ਕਰਦਾ ਨਲਕੇ 'ਤੇ ਮੂੰਹ ਧੋ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਚਾਹ ਪੀਤਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੁਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ-ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਰਵਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਛੱਗੜ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਪੱਕੇ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰੋਹੀ ਨੇ ਮੱਝ ਦੀ ਧਾਰ ਚੋ ਕੇ ਦੁੱਧ ਚਾਹ 'ਚ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਿੰਦੂ ਅੰਦਰੋਂ ਅਲਮਾਰੀ 'ਚੋਂ ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮ ਵਾਲੀਆਂ ਬਚੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ। ਇੱਕ ਇੱਕ ਅਚਾਰ ਦੀ ਫਾੜੀ ਰੱਖ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਚਾਹ ਨਾਲ ਖਾ ਲਈਆਂ ਫਿਰ ਸਿੰਦੂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਛੱਗੜ ਅਤੇ ਸਰਵਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਏ ਤਾਂ ਤਿੰਨੇ ਸੁਨਾਮ ਨੂੰ ਬੱਸ ਚੜ੍ਹ ਗਏ।

ਸੁਨਾਮ ਉਤਰ ਕੇ ਅੱਡੇ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਰੇਲ ਦੀ ਪਟੜੀ ਪਟੜੀ ਹੋ ਤੁਰੇ। ਅਗਲੇ ਫਾਟਕ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਭੀੜੀ ਜਿਹੀ ਬੀਹੀ ਮੁੜ ਗਏ। ਫਿਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਮੋੜ ਮੁੜਦਿਆਂ ਇੱਕ ਘਰ ਦੇ ਛੋਟੇ 'ਤੇ ਭੀੜੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਜਾ ਖੜ੍ਹੇ। ਬਾਹਰੋਂ ਕੁੰਡਾ ਲੱਗਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਚਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹੇ। ਜਦ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰੀ ਡਰਾਇਵਰ ਆਉਂਦਾ ਦਿਸ ਗਿਆ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਹਰੀ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਕੰਬ ਗਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪਾੜ 'ਤੇ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸੰਭਲਦਿਆਂ ਪਤਲੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, "ਆਓ ਸਰਦਾਰੋ, ਕਿਮੇਂ ਆਉਣੇ ਹੋਏ?" ਉਸਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ।

Scanned by CamScanner

"ਬੱਸ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ।" ਸਿੰਦੂ ਥੱਕੀ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਉਹ ਜਾਣੀ-ਜਾਣ ਹੋਵੇ। ਤਿੰਨੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਏ।

"ਦੇਖ ਭਾਈ ਹਰੀ, ਸੁਰਜੀ ਕੱਲ੍ਹ ਆਥਣੇ ਜੇ ਭੱਜੇ ਆਈ। ਜੇ ਇਥੇ ਆਈ ਐ ਤਾਂ ਭੇਜ ਦੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ।

"ਕਿਹੜੀ ਸੁਰਜੀ.....?" ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਹਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਸੀ ਫਿਰ ਝੱਟ ਯਾਦ ਆ ਜਾਣ 'ਤੇ ਗੱਲ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, "ਲੈ ਹੈਂ ਸਰਦਾਰੋ! ਕਰਲੋ ਗੱਲ। ਜੇ ਉਹ ਉਰੇ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥੋਨੂੰ ਈ ਸੁਨੇਹਾ ਲਾਉਣਾ ਤੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਥੋਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਆਂ, ਵੀ ਉਹ ਐਂ ਕਿਮੇਂ ਭੱਜੇ ਆਈ!"

"ਹਰੀ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਿਤੇ ਨੀ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਬਣਕੇ ਭੇਜ ਦੇ ਉਹਨੂੰ। ਕਾਹਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਘਰ ਪੱਟਦੈਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਵਖ਼ਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਪਏ ਨੇ ਵਿਚਾਰੇ।" ਸਰਵਣ ਨੇ ਤਰਲਾ ਜਿਹਾ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

"ਲੈ ਕਰਲੋ ਗੱਲ। ਜੇ ਉਹ ਉਰੇ ਆਉਂਦੀ ਮੈਂ ਆਪ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਉਹਨੂੰ।"

"ਜੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਣੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪੈਸੇ ਮੋੜ ਓਏ 'ਠਾਰਾਂ ਹਜਾਰ!" ਛੱਗੜ ਤੱਤਾ ਹੋ ਗਿਆ।

"ਗਿਣਿਆਮਾਂ ਫਾਮੇਂ!" ਹਰੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ।

"ਤੇਰੀ ਓਏ ਭੈਣ........!" ਛੱਗੜ ਉੱਠ ਕੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਅਹੁਲਿਆ। ਹਰੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਿਆ। ਅੰਦਰੋਂ ਕਿਰਪਾਨ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ।

"ਆ ਇਧਰ!" ਹਰੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾਨ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹਿਲਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

"ਤੈਨੂੰ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਦੇ।" ਕਿਰਪਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਛੱਗੜ ਢੈਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਡਰ ਗਏ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਲੱਤਾਂ 'ਚ ਪੂਛ ਜਿਹੀ ਦਬਾਉਂਦੇ, ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਏ। ਬੱਸ ਅੱਡੇ ਤੱਕ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਭਰੇ-ਪੀਤਿਆਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਏ।

2

ਸਿੰਦੂ ਤੇ ਰੋਹੀ ਖੇਤ ਨਰਮੇ ਉੱਤੇ ਸਪਰੇਅ ਕਰਨ ਗਏ ਅਜੇ ਮੁੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਖੇਤੋਂ ਨਾ ਮੁੜਨਾ ਸੁਰਜੀ ਨੂੰ ਗੁੱਝੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਥੇ ਮਕਸਦ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬੜੀ ਸਫ਼ਾਈ ਨਾਲ ਸਿੰਦੂ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿੱਤਿਆ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ 'ਚ ਤਾਂ ਸਿੰਦੂ ਤੇ ਰੋਹੀ ਨੇ ਸੁਰਜੀ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਚੌਕਸੀ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਜੇ ਇੱਕ ਜਣਾ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਘਰੇ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਗਈ ਦੇ ਵੀ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ

Scanned by CamScanner

ਸੁਰਜੀ ਪੱਕੀ ਖਿਡਾਰਨ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਦੂ ਹੋਰੀਂ ਉਸ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਰੱਖਣ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਭੱਜੇਗੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਪੰਜ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਚੰਗੀ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅੱਠ-ਦਸ ਦਿਨ ਸੁਰਜੀ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਗਈ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਵਾਪਸ ਘਰ ਮੁੜ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਿੰਦੂ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਸਦਾ ਮਿੱਥਿਆ ਦਿਨ ਸੀ। ਸੁਰਜੀ ਨੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੱਲ-ਖੂੰਜੇ ਫਰੋਲ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਫੁੱਟੀ ਕੌਡੀ ਨਾ ਲੱਭੀ। ਸਾਰੀ ਪੇਟੀ ਪੱਟ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਜੁੱਲੀਆਂ ਹੀ ਮੱਥੇ ਵੱਜੀਆਂ। ਉਹ ਧੜਕਦੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਫਰੋਲ ਵੀ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿੰਦੇ-ਝੱਟੇ ਬਾਹਰਲੇ ਬਾਰ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੇ ਪਹੇ 'ਤੇ ਵੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰ ਲੈਂਦੀ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਸੁਰਜੀ ਨੇ ਮੱਝ ਨੂੰ ਟੋਕਰਾ ਕੱਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਵੇਂ ਕਿੱਲੇ 'ਤੇ ਬੱਝੀ ਖੁਰ-ਵੱਢ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਸੁਰਜੀ ਨੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਨਲਕੇ ਤੋਂ ਡੱਬਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਭਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਬਾਹਰਲੇ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ। ਇੱਕ ਪਲ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਤਾੜਿਆ, ਖੇਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੇ ਪਹੇ 'ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ। ਸਿੰਦੂ ਅਤੇ ਰੋਹੀ ਵੱਲੋਂ ਸੱਖਣਾ ਪਹਾ ਵੇਖਦਿਆਂ ਖੁਸ਼ੀ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਗਈ। ਚਾਹੇ ਉਸਨੇ ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਨਵਾਂ ਸੂਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਘਰ ਪੱਟ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਹਰਲੀ ਫਿਰਨੀ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਕਦਮ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਸਨ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਹ ਚਾਲ ਵੀ ਬੜੀ ਹੌਲੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ 'ਛੂ...ਮੰਤਰ' ਹੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ ਉੱਡ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵੱਲ ਪਰਤ ਰਹੀਆਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਆਜ਼ਾਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਪਰ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਭਰਮ ਹੀ ਜਾਪਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਪਿੰਜਰਾ ਉਸਦੀ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੁਰਜੀ ਨੇ ਨਿਆਈਂ ਦੇ ਨਰਮਿਆਂ ਉਪਰ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ, ਸਾਹਮਣੇ ਨਹਿਰ ਦੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਹਰੀ ਡਰਾਇਵਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਉਸਨੂੰ ਇੰਨੀ ਦੂਰੋਂ ਹਰੀ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਹਰੀ ਦੇ ਦੱਸਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕੁੜਤੇ-ਚਾਦਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਉਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰਦੀ ਨਰਮੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜੀ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬੈਠੀ ਉਹ ਕੰਨਾਂ ਕੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਤਾੜਦੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੀਵੀਂ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਆਈ, ਨਰਮੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬੈਠੀ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਇਹ ਡਰ ਵੀ ਲਹਿ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਕੋਡੀ ਕੋਡੀ ਤੁਰ ਪਈ। ਉਸਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਬੈਠੀ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੀਵੀਂ ਵੀ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਆਈ, ਇਧਰ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਿੱਲੀ ਵਾਂਗ ਸ਼ਹਿ-ਸ਼ਹਿ ਤੁਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਤੇਜ਼ ਪੈਂਦੇ

Scanned by CamScanner

ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਤੇਜ਼ ਧੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਰਮੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿ-ਸ਼ਹਿ ਤੁਰਦੀ ਸੁਰਜੀ ਦੇ ਪੱਟ ਫੁੱਲ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਫਸੀਆਂ ਛਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਨਾਲ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ, ਰਾਹ ਬਣਾਉਂਦੀ ਉਹ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਨਾਲ ਤਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕੁੜਤੀ ਭਿੱਜ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪਿੰਡੇ ਨਾਲ ਚਿਪਕ ਗਈ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਦੋ ਪਲ ਰੁਕ ਕੇ ਦਮ ਲੈਂਦੀ ਅਤੇ ਨਰਮੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਿਰ ਉਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੀ। ਚੁਗੇ ਨਰਮੇ ਦੀਆਂ ਸਿੱਕਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਉਪਰ ਝਰੀਟਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਨਰਮੇ ਦੇ 'ਕਿਚਰ ਕਿਚਰ' ਕਰਦੇ ਸੁੱਕੇ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਧਰਦੀ ਉਹ ਸੂਏ ਦੀ ਪਟੜੀ ਕੋਲ ਆ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਸਾਹ ਨਾਲ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਰਲਦਾ ਸੀ। ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਰੀ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਵੀ ਸੁਰਜੀ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਸੁਰਜੀ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਰਜੀ ਸਾਹ ਟਿਕਾਣੇ ਕਰਦੀ ਥਾਂਏਂ ਬੈਠ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਸੂਏ ਵੱਲੋਂ ਗੱਡੀ ਆਉਣ ਦੀ ਗੂੰਜ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਨਰਮੇ ਤੋਂ ਸਿਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਹਰੀ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ ਪਰ ਹਰੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਰੁਕ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਗੱਡੀ ਹਰੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪੜਤਾਲੀਆ ਨਜ਼ਰ ਫੇਰੀ। ਖੇਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦਾ ਰੇਹੜਾ ਸੂਏ ਦੇ ਪੁਲ 'ਤੇ ਆ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰੇਹੜਾ ਪੁਲ ਤੋਂ ਲਹਿ ਕੇ ਜੌੜੇ ਕੁੱਪਾਂ ਓਹਲੇ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹਰੀ ਨੇ ਸੁਰਜੀ ਵੱਲੋਂ ਹੱਥ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਵੱਲ ਕੀਤਾ। ਸੁਰਜੀ ਵਰੋਲੇ ਵਾਂਗ ਨਰਮੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ।

"ਛੇਤੀ ਚਲ ਬਈ।" ਹਰੀ, ਡਰਾਇਵਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁੱਝਾ ਮੁਸਕਰਾਏ। ਗੱਡੀ ਸੂਏ ਦੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਹਵਾ ਨੂੰ ਗੰਢਾਂ ਦਿੰਦੀ, ਧੂੜ ਉਡਾਉਂਦੀ ਸਰਪੱਟ ਭੱਜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੂਏ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਪਟੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਅਸਮਾਨ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਟਾਹਲੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਡੀ ਦੀ ਗੂੰਜ, ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਵਾਂਗ ਡੂੰਘੀ ਹੋ ਗਈ। ਟਾਹਲੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਦੀ ਦਿਸਦਾ ਗੱਗੜਪੁਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹਰੀ, ਜੰਗ ਜਿੱਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਵਾਂਗ ਹਿੱਕ ਚੌੜੀ ਕਰੀਂ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਦਾਅ ਸਿੱਧਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ? ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਹੰਢਿਆ-ਵਰਤਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਤੀਵੀਂਆਂ ਯੂ.ਪੀ., ਬਿਹਾਰ, ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਤੀਵੀਂਆਂ ਪੱਖੋਂ ਸੱਖਣੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਧਰੋਂ ਆਈਆਂ ਕਈ ਤੀਵੀਂਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਪਾਟਨਰ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਦੂਹਰੀ ਦੂਹਰੀ ਕਮਾਈ ਵੀ ਕਰਦਾ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਤੀਵੀਂਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੱਕੇ ਟ੍ਰੇਨਰ ਵਾਂਗ ਪੂਰੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਕੇ ਵੇਚਦਾ। ਤੀਵੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਬੀਹੀਆਂ ਦਾ ਭੇਤ ਲੈਂਦੀ। ਆਪਣੇ ਮੱਲੋ-ਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ। ਘਰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵਿਚਾਰਦੀ। ਹਰੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗਾਹਕ ਦਾ ਪਤਾ-ਸਤਾ ਲੈਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਹਲਾਤ ਭਾਂਪਦਾ, ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਪਹੇ, ਸੜਕਾਂ ਪਰਖਦਾ। ਫਿਰ ਵੀਹ-ਪੱਚੀ ਦਿਨਾਂ

Scanned by CamScanner

ਬਾਅਦ ਮਿੱਥੇ ਦਿਨ, ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਭਜਾ ਕੇ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਨਵੀਂ ਤੀਵੀਂ ਲੈਣ ਆਏ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਤੀਵੀਂ ਭਜਾ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਹੀ ਦਿੰਦਾ। ਜਿਹੜੀ ਤੀਵੀਂ ਉਸਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਯੋਗ ਪਾਟਨਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਕੀਮ ਮੁਤਾਬਕ ਭੱਜ ਆਉਂਦੀ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕੀਤੇ ਸੌਦੇ 'ਚੋਂ ਅੱਧੇ ਰੁਪਏ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਘਰ ਯੂ. ਪੀ., ਬਿਹਾਰ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ ਵੀ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਪਸੰਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਹਰੀ ਨਾਲ ਭੱਜਦੀਆਂ ਨਾ ਸਗੋਂ ਓਥੇ ਹੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਹਰੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਜ਼ਰੂਰ। ਜੇ ਉਹ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਬੁੱਝ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਉਡੀਕ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ। ਕਈ ਤਾਂ ਦੋ ਦੋ, ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਭੱਜੀਆਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਭੇਤ-ਸੇਤ ਲੈਂਣ ਆਏ ਹਰੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਇਥੇ ਠੀਕ ਹਨ। ਫਿਰ ਹਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਲਈ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਸਗੋਂ ਤਸੱਲੀ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸ ਚੁੱਕੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਉਸਦੇ ਗਰੋਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਉਧਰੋਂ ਤੀਵੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਿੱਸਾ-ਪੱਤੀ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਹਰੀ ਹਰੇਕ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਦਾ, ਬੱਸ ਕੋਈ ਸੁਰਜੀ ਵਰਗੀ ਗਿਣਵੀਂ-ਚੁਣਵੀਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਵੇਚਦਾ। ਉਧਰੋਂ ਤੀਵੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ, ਅਗਲੇ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਖਤਮ।

ਅੱਜ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਹਰੀ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਲਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਗੱਡੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਸਿੱਧੀ ਸੂਏ ਦੀ ਪਟੜੀ ਪਾ ਲਈ ਸੀ। ਸੁਨਾਮ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਦੁਧੀਆ ਲਾਈਟਾਂ ਚਮਕ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹਰੀ ਦੀ ਬਾਜ਼-ਅੱਖ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੇ ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤਾੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਈਆਂ 'ਚੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਦੂ ਤੇ ਰੋਹੀ ਦੇ ਨਕਸ਼ਾਂ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਂਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੇ ਉਸਨੂੰ ਲੱਭ ਰਹੇ ਹੋਣ ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਗ਼ੌਰ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦੇ ਮਨ ਦਾ ਵਹਿਮ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਗੱਡੀ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹਰੀ ਦੇ ਭੀੜੇ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਆ ਰੁਕੀ। ਹਰੀ ਨੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਗੱਡੀ 'ਚੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰਦਿਆਂ ਬਾਰ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਰਜੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਗੱਡੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਬਾਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੜਾ ਲਿਆ। ਸੁਰਜੀ ਅਜੇ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਗ਼ੁਸਲਖ਼ਾਨੇ ਹੀ ਵੜੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਰ ਖੜਕ ਪਿਆ।

"ਓਹ ਹਰੀ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ।" ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੰਡਾ ਖੜਕਾਇਆ।

"ਆਇਆ।" ਹਰੀ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਜਾਣੀ-ਪਹਿਚਾਣੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵ਼ੀਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਬਾਹਰ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, "ਆਓ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਥੋਨੂੰ ਕਦੋਂ ਦਾ 'ਡੀਕੀ ਜਾਨਾਂ।" ਇੱਕ ਚਿੱਟ-ਦਾੜ੍ਹੀਏ ਨਾਲ ਦੋ ਅੱਧਖੜ ਉਮਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਆਏ।

"ਹੋ ਗਿਆ ਕੰਮ?" ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਚਿੱਟ-ਦਾੜ੍ਹੀਏ ਦਲਾਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ

Scanned by CamScanner

ਭਾਲਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹਰੀ ਦੇ ਭੀੜੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਗਈ।

"ਲੈ ਕਰ ਲੋ ਗੱਲ, ਥੋਡਾ ਕੰਮ ਨੀ ਹੋਊ।" ਹਰੀ ਨੇ ਦਲਾਲ ਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੌਸਲੇ ਭਰਿਆ ਧੱਫਾ ਮਾਰਿਆ।

"ਤੀਮੀਂ ਕੜੀ ਵਰਗੀ ਹੋਵੇ।"

"ਲੈ ਕਰਲੋ ਗੱਲ। ਥੋਨੂੰ ਮਾੜੀ ਤੀਮੀਂ ਦੇ ਕੇ ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਉਜੜਨੈ! ਉਹ ਤਾਂ ਨਾਗ ਦੀ ਬੱਚੀ ਐ, ਨਾਗ ਦੀ ਬੱਚੀ।" ਹਰੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸੁਣਦਿਆਂ ਪੀਲੀ ਪੱਗ ਵਾਲਾ ਅੱਧਖੜ ਉਮਰ ਦਾ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰੋਂ ਮੁਸਕਰਾਇਆ। ਉਸਦੇ ਲਿੱਸੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਲਾਲੀ ਝਲਕ ਪਈ।

"ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਾ ਨਾਗ ਦੀ ਬੱਚੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਿੱਦੇਂ ਦਾ ਮੁੱਠੀਆਂ 'ਚ ਥੁੱਕੀਂ ਫਿਰਦੈ।"

"ਬੱਸ ਨਹਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਐਨੇ ਆਪਣਾ ਕਰ ਲੈਂਨੇ ਆ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ।" ਹਰੀ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਨਿਬੇੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਏਨੀ ਰਾਤ ਗਏ ਸੁਰਜੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਸੁਨਾਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਸੁਰਖ਼ਰੂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

"ਪੰਜ ਤਾਂ ਭਾਈ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਇਆ ਹੋਇਐ।" ਦਲਾਲ ਨੇ ਪੰਜੇ ਉਂਗਲਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

"ਹਾਂ।" ਹਰੀ ਨੇ ਹਾਮੀ ਵਿੱਚ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ।

"ਤੇ ਆਹ ਚੱਕ ਬਾਕੀ ਦਾ ਪੰਦਰਾਂ।" ਦਲਾਲ ਨੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਾਪੀਆਂ ਆਪਣੇ ਕੁੜਤੇ ਦੇ ਗੀਝੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਹਰੀ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ।

"ਠੀਕ ਐ ਜੀ।" ਹਰੀ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ। "ਮੈਂ ਦੇਖਦਾਂ ਹੋ ਗਈ ਹੋਊ ਤਿਆਰ।" ਹਰੀ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉੱਠ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੁਰਜੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਸੁਰਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਬੰਜਰ ਧਰਤੀ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰੋਂ ਹਲੂਣੇ ਗਏ। ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੱਸੀਆਂ। ਦਿੱਤਾ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾ ਸੌਦਾ ਲੱਗਿਆ।

"ਆਹ ਲਓ ਭਾਈ ਸਾਂਭੋ।" ਹਰੀ ਨੇ ਸੁਰਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੰਜਿਆਂ ਕੋਲ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾਈ। ਸੁਰਜੀ ਨੇ ਅੱਲ੍ਹੜ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ। ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲਜਿਓਂ ਰੁੱਗ ਭਰੇ ਗਏ। ਉਹ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਹਰੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਰ ਤੱਕ ਛੱਡਣ ਆਇਆ। ਗੱਡੀ ਸੁਰਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਚਾਨਣੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਲੰਘ ਕੇ ਹਨੇਰੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਗੁਆਚ ਗਈ।

3

ਸਮੇਂ ਨੇ ਕਾਕੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਈ ਧੋਬੀ ਪਲਟੇ ਮਾਰੇ। ਬੰਤ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਚਾਹੇ ਕਾਕੇ ਦੀ ਬੰਸ ਅੱਗੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਰੀਝ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ

Scanned by CamScanner

ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵਧੀ ਵੇਲ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਫਲ-ਫੁੱਲ ਲਗਦੇ ਨਾ ਵੇਖ ਸਕਿਆ। ਘਰ ਦੀ ਪਤਲੀ ਪੈ ਗਈ ਹਾਲਤ ਨੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮੌਲੇ ਬਲਦ ਵਾਂਗੂੰ ਹਰਾਇਆ ਹੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬੰਤ ਵੀ ਖੋਹ ਲਈ। ਬੰਤ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਮੁੰਡੇ ਰੋਹੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਹੀ ਜਨਮ ਪੀੜਾਂ ਨਾ ਸਹਾਰਦੀ ਮਰ ਗਈ ਸੀ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਹਸਪਤਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਰ ਸ਼ਹਿਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਕੇ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਹੱਥ ਤੰਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੰਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਬੱਸ ਮੱਕੀ-ਬਾਜਰੇ ਦੀਆਂ ਸੁੱਕੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਸੀ, ਘੱਟ ਖਾਂਦੀ, ਵੱਧ ਖਾਂਦੀ। ਉਸਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਿੰਜਰ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਗੁਬਾਰੇ ਵਾਂਗ ਫੁੱਲਿਆ ਪੇਟ ਹੀ ਚਮਕਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਪਤਲੀ ਛਟੀ 'ਤੇ ਗੁਬਾਰਾ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਦਾਈ ਨੇ ਚਾਹੇ ਲੱਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਬੰਤ ਦੀ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕੀ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਹੀ ਰੋਹੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਬਣਕੇ ਸਾਂਭਿਆ ਸੀ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਪੈਰੋਂ ਉਖੜ ਗਏ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੋਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਰੋਹੀ ਅਜੇ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਖੇਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਅਧਰੰਗ ਮਾਰ ਗਿਆ। ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਰੇਹੜਾ ਲਈਂ ਆਉਂਦਾ ਉਸਨੂੰ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਨੂੰ ਰੇਹੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੀੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਿਆ ਗੋਡੇ ਰਗੜਦਾ ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹ ਕੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਸਿਰੋਂ ਮਣਾ-ਮੂੰਹੀਂ ਭਾਰ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਮਰ ਸਕੇਗਾ। ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਰਨ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਿਆ, ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਕੰਨ ਜੋੜ ਜੋੜ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ, "ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਆਉਣ ਕਰਕੇ ਈ ਜਿਉਂਦਾ ਬੈਠਾ ਤੀ।"

"ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਰਨ ਵੀ ਨੀ ਦਿੰਦੀ।" ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੀਵੀਂ ਆਖਦੀ।

"ਚਲੋ ਓਹ ਜਾਣੇ, ਚੰਦਰੇ ਨੂੰ ਸੁਰਗਾਂ 'ਚ ਢੋਈ ਮਿਲੇ।" ਕੋਈ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੁੱਖ ਮੰਗਦੀ।

ਕਾਕੇ ਦਾ ਭਾਈ ਤੇਜਾ ਘੁਣ ਖਾਧੀ ਲੱਕੜ ਵਾਂਗ ਨਸ਼ੇ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਟੀ.ਬੀ. ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਵਾਂਗੂੰ ਮੰਜੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਪਾਸੇ ਪਰਤਦਾ, ਦੇਹ ਤੋੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਲ ਕੁਰ ਹੁਣ ਉਸ ਉੱਤੇ ਭਾਰੂ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਕੀ ਘੋਲ ਕੇ ਪਿਲਾ ਦਿੰਦੀ ਨਹੀਂ 'ਤੂੰ ਕੌਣ, ਮੈਂ ਕੌਣ।' ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੰਜੇ 'ਚ ਪਿਆ ਕੋਈ 'ਚਬਰ ਚਬਰ' ਕਰਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਜਲ ਕੁਰ ਉਸਦੀ 'ਕੁੱਤੇ-ਭਕਾਈ' ਵੱਲ ਭੋਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੰਦੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੇਜਾ ਮੰਜੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਜਲ ਕੁਰ ਤੇਜੇ ਦੇ ਆ ਕੇ ਵੀ ਢਿੱਡੋਂ ਤਾਂ ਫੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਜੇ ਦੇ ਬਚਦੇ ਡੇਢ ਕਿੱਲੇ ਦੀ ਹੁਣ ਉਹ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਤੇਜੇ ਦੇ ਭੋਗ ਤੋਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ

Scanned by CamScanner

ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜਲ ਕੁਰ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਡੇਢ ਕਿੱਲਾ ਅਤੇ ਘਰ ਵੇਚ ਕੇ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਲੈ ਗਏ।

ਜਲ ਕੁਰ ਆਪਣੀ ਕਹਿਣੀ ਦੀ ਪੱਕੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਕਦੇ ਕਾਕੇ ਦੇ ਘਰ ਲੱਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ। ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕਾਕਾ ਪਿੰਡੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਲੈ ਕੇ ਜਲ ਕੁਰ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਪੇਕੀਂ ਕਹਿਣ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਕੇ ਬੇਰੰਗ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਿਣ ਮਿਣ ਕਰਦੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੜ੍ਹਕੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, "ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਆਪਣਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਦੇਹਲੀਓਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਪੁੱਟਿਆ ਸੀ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਕਣੀਓਂ ਤੂੰ ਮਰ ਗਿਆ, ਤੇਰੇ ਕਣੀਓਂ ਮੈਂ ਮਰ ਗੀ। ਬੱਸ!"

ਕਾਕਾ ਕੰਨ ਜਿਹੇ ਝਾੜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਜੁਗੜੇ ਬੀਤ ਗਏ ਮੁੜ ਕਦੇ ਨਾ ਕਾਕਾ ਉਸ ਰਾਹ ਪਿਆ ਨਾ ਜਲ ਕੁਰ ਨੇ ਗੱਗੜਪੁਰ ਵੱਲ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ।

ਕਾਕੇ ਅਤੇ ਬੰਤ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਸਿੱਦੂ ਹੋਰੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਮਗਰ ਮੂਹਰੇ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਮੰਗਣੇ ਲਈ ਐਨੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੱਲ ਕੋਈ ਨੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਲਲਕ। ਅਗਲਾ ਅਜਿਹੇ ਘਰ ਕੁੜੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸੌ ਉਂਗਲਾਂ ਭੰਨਦਾ। ਕਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤਿਲਕ ਜਾਂਦੇ।

ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾ ਪਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮੱਝਾਂ ਚਾਰਨ ਗਏ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਨਸ਼ਾ ਪੱਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਖੇਡਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਘਰੇਂ ਰੰਨ ਨਾ ਕੰਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਮਲੰਗ ਹੋਰ ਰਲ ਜਾਂਦੇ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਪਏ ਖੱਪਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਮੀਟ ਵੀ ਰਿੱਝਦਾ। ਰਿੱਝਦੇ ਮੀਟ 'ਚੋਂ ਉਠਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਮਸਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਨਾਲ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਫਰਕਦੀਆਂ, ਜੀਭਾਂ ਲਲਚਦੀਆਂ। ਕਈ ਰਿੱਝਦੇ ਮੀਟ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ, ਘਰੇਂ ਬਚਿਆ ਪਿਆ ਅਧੀਆ, ਪਊਆ ਲੱਕ ਵਿੱਚ ਦੇ, ਸਿੱਦੂ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਢਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜੁੜਦੇ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਚੋਜ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ, ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਣ-ਲਿੱਪੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਬਰਸਾਤਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਸਬਾਤ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਬਰਾਂਡੇ ਨੂੰ ਲਿੱਪਿਆ ਨਾ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਥਾਂ ਥਾਂ 'ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਖਲੇਪੜ ਲਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਮੱਝਾਂ ਕੱਖ-ਕੰਡੇ ਦੀ ਥੁੜੋਂ ਪਿੰਜਰ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਲਿੱਪੇ-ਪੋਚੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਹਾਰੇ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਰਜੀ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੇਤਰਤੀਬਾ ਪਿਆ ਸਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਖਿਲਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਾਰਾ ਘਰ ਹੀ ਭੂਤ-ਵਾੜਾ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਿੱਦੂ ਤੇ ਰੋਹੀ ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਜਿਉਂਦੇ ਭੂਤ ਹੀ ਲਗਦੇ। ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਬੰਦਾ ਇਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੌ ਵਾਰ ਸੋਚਦਾ। ਦੋਵੇਂ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਇਹ

Scanned by CamScanner